

Ligubo ka batutumbwa Likpumuuka la mambwa

Ligubo ka batutumbwa a kitabu ya yiba niyo Luka okpika ndi. Akatumbulaga mogubo dididi nimo batutumbwa bagya ndi. Niyo ya mambwa a «Mongoni Manza beyo Luka okpika ndi mino.» Kuso yi, atumbulaga ndi beyo Yeso ibukuta ndi mino, anzina ko bulya obili ka Yeso ka litombu, kukwaku ka Yeso, beyo opupa ndi mino ka mbuku, na beyo Kunzi adokisa ndi mino kugu wa lisyε.

Ka Ligubo ka batutumbwa, akatumbulaga beyo Limbengi-Lotu usilya ndi mino batutumbwa, na beyo bakpakanaga ndi mino ka bagudu kabikyaga Mongoni Manza no ngu ya Limbengi-Lotu. Atumbulaga goni bukpeki-kpeki na yigyogyiso yasi niyo batutumbwa babangana ndi na iyu ko ngbingo wa ligubo.

Bayuda babikyaga ndi bongbingo bagogo be Likpumuuka ko Kunzi a asi ko bulya kabu aka. Luka atumbulaga ka kitabu yi niyi, beyo batutumbwa bapanga ndi mino kabikyaga Mongoni Manza ka batu bi nibo bakegu Bayuda.

Atumbulaga ligubo lidingi nilo batutumbwa baba beyo ka Petele ibu na Polo bagya ndi. Petele no upa ndi batu ba Yelusalema Mongoni Manza kadwe ku kwa ku budingi kabu babinikyana ndi mino. Polo apaga ndi iyi Mongoni Manza ka bagudu ka batu bi nibo bakegu ndi Bayuda

kauwonisilo pisi ka Kilisito. Kitabu yi niyi akatiwonisilo be tokwononi kabikyaga Mongoni Manza ka Yeso-Kilisito ka bapa bayasi ka obili.

Yigbananaga ya kitabu yi niyi:

Kabikyaga Mongoni Manza ka Yelusalema 1:1-8:3

Masye ma mulibo ka Yeso-Kilisito ka litombu li nili 1:1-11

Bapunogini Matiasi kaiko atutumbwa 1:12-26

Doku ka Limbengi-Lotu 2:1-13

Batutumbwa bopupini bademu bo Mongoni Manza ka Yelusalema 2:14-8:3

Bakabikyaga Mongoni Manza ka bagudu ba Yudea na ka Samalia 8:4-12:25

Bakabikyaga Mongoni Manza ka bapa bayasi ka obili 13:1-28:31

Ligundu la mambwa ka Polo kobikyogoku Mongoni Manza 13:1-14:28

Batu ba Yelusalema ba ndi kabundaga Polo 15:1-35

Ligundu la yi ba ka Polo kobikyogoku Mongoni Manza 15:36-18:23

Ligundu la yisaa ka Polo kobikyogoku Mongoni Manza 18:24-21:16

Bagwini Polo ka boloko ka Yelusalema 21:17-23:22

Bogoni na Polo ka Kaizalia 23:23-26:32

Bogoni na Polo ka Luma 27:1-28:31

Luka akatumbulaga likrumuka la kitabu kaki

¹ Amboku Tiofilo,

Kuso wa kitabu kami ya mambwa, natumbulaga ndi makrumuka masi nimo Yeso apunga ndi kagya na kowonisilo katukya ka bundeli, ² kadwe

ka lisyε li nilo Kunzi adokisa ndi mino kugu wa lisyε. Yeso a ndi ni upunogini batutumbwa, kambwa kadaka kugu wa lisyε, upá mutuu pisi ka Limbengi-Lotu.

Yeso uwonyogini batutumbwa Limbengi-Lotu

³ A beyo, kumbusa wa kukwaku kaki, Yeso upuponilya ndi batutumbwa kauwonisilo bingbanganya ka bopisi dididi be opupiniku bi ka mbuku. Kusó wa masyε batekebe bakwanganya, Yeso upuponilyaga ndi, anuzinilya ko bulya Bungama ko Kunzi. ⁴ Lisyε limoti, ngbingo yi ninó ba ndi mino kalyalya pa imoti, ugbityaga ndi be: «Makotukyonitogu ka Yelusalema wa. Luki limoti, mubundogoni aperse ninó aka nó Baba amwanyaga ndi. Aperse yi ninó imi mombukwana-daki namupá ndi mongoni mi. ⁵ A beyo, Yuani obotisa ndi ko libo. Luki limoti, ibunu, kumbusa wa masyε makede, bamubotiso banu na Limbengi-Lotu.»

Yeso akadaka kugu wa lisyε

⁶ Kwa wa, batutumbwa nibo ba ndi bumumukana pa imoti na Yeso, bamuusa ndi be: «Mombukwono-dosu, wakaumigisilyo Bezaleli Bungama mbiya wanu?» ⁷ Yeso usikisya ndi be: «Kegu bulyo kunu kaiba ngbingo ikani lisyε nilo likpumuka li nilo igyonosa ndeke mino. Baba yikaka aka nó akaiba ko ngu kaki. ⁸ Luki limoti, motumo banu no ngu ngbingo yi ninó Limbengi-Lotu amusilya mino. Miko bademu kami ka gudu yi ninó ina be Yelusalema, ka iwili ya Yudea na Samalia wasi na kadwe ka mondu ma obili wasi.»

9 Kumbusa wa münzina mi nimo, Kunzi adokisa ndi Yeso kugu wa lisyε ni batutumbwa kaki banamina. Kuwa wa, ikuba adika ndi biwadi ni bakaminigu bata.

10 Ko ngbingo yi nino bazwa kabu ba mbeyi ndi mino bakitulya aka kugu wa lisyε ku Yeso a ndi mino kaaga, batu baba bakimokisyogo botu bitutu bupuponilyoku ndi bigbututu. 11 Babikya ndi batutumbwa be: «Ibunu batu ba Galilaya, ko bulya iki yo momononi mino bigwo, mananda asi kugu wa lisyε aka beyo? Yeso nino Kunzi atumbi luga kunu kadokiso kugu wa lisyε, igoku ndeke mudongoni begeyo mamini mino kaaga yi.» 12 Kuwa wa, batutumbwa bukya ka ngupa niyo balikyaga ndi be Ngupa ya Mizeituni, biga ka Yelusalema. Ngupa yi niyo kegu ndi byi na gudu, a ndi abe kilometele imoti aka. 13 Ngbingo yi nino bosilo mino ka Yelusalema, badaka ndi ka ndabu ya kugu niyo bamumukanaga ndi mino. A ndi ni Petele, Yuani, Yakobo, Andilia, Filipi, Tuma, Batulumei, Matayo, Yakobo mika Alufayo, Simoni nino a ndi kakisa ipandasi ka mugu kabu na Yuda mika Yakobo. 14 Ibu basi bamumukanaga ndi masyε masi kalumba pa imoti na mutamanagi mimoti. Balumbaga ndi na boko, na Malia amaki Yeso, na bamamaki Yeso.

Bapunogini Matiasi kagya ligubo ka pa ka Yuda

15 Ka masyε mi nimo aka mo, bambanzu abe miya na batekebe-baba nibo babailya ndi, bamumukana ndi. Petele amaga ndi luga ka ibu, iyi aka be: 16 «Bomika-mamaaa, okwononi

bi be itulyani nilo Limbengi-Lotu abikya ndi ka Mobiso. Limbengi li nilo anzina ndi kambwa kuso ka Daudi ko bulya ka Yuda. Iyi Yuda no iita ndi kawa ngama ka batu bi nibo bagwi ndi Yeso. ¹⁷ Yuda a ndi bemoti kusu, ikaga ndi goni na ligubo mufongoni abe ibusu. ¹⁸ Oluwa ndi tiko no buyi bi nibo bakalya ndi na ibu ko bulya likpamuka lanye li nilo agya ndi lo. Ku beyo, ogwoku ndi na ma bipe, mama amalika, basopu bayasi ayobuka ndi bigbondo. ¹⁹ Batu basi ba Yelusalema bukana ndi mongoni mi nimo. Kinili baluka ndi tiko yi niyo ka lisasu kabu be: <Akelidamu>, isi yi ni: <Tiko ya Banga>. ²⁰ Wina se, ikpikaga ka kitabi ya Mambu ka Bayuda be: <Pa kaki iki ndeke ngundu, mambanzu gutugu bemoti aka kigigu ndeke mino.>

Ikpiko goni be:

<Mutu wago go no avi ndeke pa ya ligubo kaki.>

²¹⁻²² Kinili, okwononi be mutu bemoti ogulyi luga kusu, kaiko demu wo pupo ka Mombukwono-dosu Yeso ka mbuku. Iki bemoti ka nibo tikaga ndi na ibu bongbinga basi, wa tolingyaga ndi mino giyo pa imoti na Bamombukwono-dosu Yeso, katukya ko ngbingo yi nino Yuani abotisa ndi mino, na kadwe ka lisyε li nilo Kunzi adokisa ndi mino kugu wa lisyε.»

²³ Kawa wa, bumomosa ndi batu baba: A ndi ni Yezefa, nino bamakaga ndi be Balisaba, baluka ndi goni be Yusuto se kawa Matiasi. ²⁴ Kumbuso yi, batu nibo bamumukana ndi wa, balumba be: «Mombukwono-dosu, iwe nino

wiba mambengi ka batu basi, tiwonisilo nino wapunogi luga ka batu baba bi niba, ²⁵ iki atutumbwa ka Yeso, agyi banu ligubo li nilo Yuda osi bi iyi, imagalya ka pa yi niyo kaki.» ²⁶ Kuwa wa, batwa ndi libese. Libese awanya Matiasi nino bamakya ndi ka mudongo ka batutumbwa tekebe na bemoti.

2

Limbengi-Lotu usilyini babibya

¹ Niyo lisyε la Patekoti italyana, babibya basi ba ndi bamumukana pa imoti. ² Ko ngbingo bemoti, mungbi obuka ndi katukyoku kugu wa lisyε mudongoni abe muvivi mapu, otumo bidε ka ndabu yasi niyo ba ndi mino bakikonono. ³ Bina kuwa ndi luki anipupisoku abe madafa mo buku. Igbananaga ndi, ibisogo limoti-limoti kugu ka mumbanzu yikaka-yikaka. ⁴ Ibu basi botuma ndi na Limbengi-Lotu, bapunga kanzina masasu magogo mudongoni beyo Limbengi li nilo a ndi mino kaukpamya.

⁵ Wina se, Bayuda nibo botukyoku ndi ko giyo yasi ya obili, bikaga ndi ka Yelusalema wa. Babangaga ndi Kunzi kugbe. ⁶ Ngbingo yi nino bukana ndi mino mungbi mi nimo, bamumukana ambaza bemoti. Ibu basi banombomboa kugbe, kye mutu bemoti-bemoti luga kabu a ndi kamukana babibya ni bakanzina ka lisasu kaki bikpe. ⁷ Likpumuka lo umbanga ndi kugbe, botumo na ombombo bidε, babikya be: «Batu nibana bakanzina ba, bakegu mbeyi basi asi Bagalilaya aka? ⁸ Igyonoso kuwa bunu be mutu yikaka-yikaka luga kusu

umukani kanzina lisasu kaki la kibukuta? ⁹ Atu ndi na bambanzu nibo botukyoku ndi ka mugi ma Palati, Medi, Elamu, Mezopotamia, Yudea, Kapadokia, Poto na ka iwili ya Azia, ¹⁰ Fuligia, Pamufilia, Misili, ka pa yimoti ya Libia niyo a buwobi na gudu yi nino ina be Kuleni. Atu ndi na nibo botukyoku ndi ka gudu wa Luma, ¹¹ ka mugi ma Kelete na nimo ma Alabia. Luga kabu, atu ndi na Bayuda bikipre, na bagogo nibo bagyaga mutuu ka Musa. Wina se, ibusu basi takaumukana kanzina makpamuka mumbanga-mbanga ko Kunzi ka masasu kusu.»

¹² Bombombaya ndi basi, likpamuka umbanga kugebe. Buusono be: «Isi ya likpamuka lina piye ni iki?» ¹³ Luki limoti, bagogo barunga kautiba babibya, banabikya be: «Nibana bokwini libuma!»

Petele akanzina kambwa wa ambaza ka bambanzu

¹⁴ Kawa wa, Petele amaga ndi pa imoti na batutumbwa tekebe na bemoti, arunga ndi kabikya na liyu lapu be: «Ibunu bomikya Bayuda, na ibunu basi nibo mikaga ka Yelusalema, pongoni motili, mibo nili, mukana binza nilo nakamubikya. ¹⁵ Batu nibana bakegu na libuma beyo mo mino kamina yi, kye moni a mbeyi ka saa-tatu ya busobi aka. ¹⁶ Luki limoti, likpamuka nilo mugyalandu Yueli abikya ndi, a kawa kaigyonoso mbiya wanu:

¹⁷ <Kunzi akabikya be: Ka masye ma mulibo, nufukulya ndeke bambanzu basi Limbengi kami,

bomikunu, baluku na boko bi bika ndeke
bogyalandu,
bawanza na bamboku-mboku kunu balutaga
ndeke bonziki.

¹⁸ Iyo, ka masye mi nimo,
noduka ndeke Limbengi kami
kugu ka bagya-ligubo kami boko na baluku bi,
bika kuwa ndeke bogyalandu.

¹⁹ Nagya ndeke makpamuka mumbanga-mbanga
kugu wa lisyε
na mokingyosi mapá ombombo ka obili wa.
Mina ndeke bangu,
buku na muki bindegbu-ndengbu.

²⁰ Moni opiya ndeke bipi,
timba angbama bingbu abε bangu.
Nimo igyonosa ndeke kambwa wa lisyε nilo
Mombukwono-dosu odoku ndeke mino,
lisyε li nilo lidingi na la ibiba.

²¹ Kuwa wa, mutu wasi nino igama ndeke no lino
ko Mombukwono-dosu, inisono ndeke na
muhukuso.>

²² Ibunu bomikya Bezaleli, hukononi binza
likpamuka nilina nakamubikya li: Kunzi amu-
wonisatu ndi be Yeso nino mutu wa Nazaleti
ni wani. Makaiba binza be Kunzi agya ndi
luga kunu, pisi ka Yeso, makpamuka makpakpa,
mumbanga-mbanga na mokingyosi mapá om-
bombo. ²³ Basuta ndi aluku yi nino ka maboku
kunu, Kunzi a ndi kaiba nilo kambwa aka,
abailya be igyonosi beyo. Mamwo ndi pisi
kabongisiso ka musalaba ka maboku ka batu bi
nibo bakamibigu Kunzi. ²⁴ Luki limoti, Kunzi,
akulaga ndi ka muzuzula ma kukwaku pisi

kapupiso ka mbuku, kye kukwaku kakwananigu
ndi kakukumilyaga. ²⁵ A beyo, Daudi anzina ndi
ko bulya kaki be:

<Naminaga ndi Mombukwono-dosu kambwa
kami bongbinga basi,
a buwobi na imi kye nakomomonitogu.

²⁶ Kinili, limbengi kami a na maziyo,
manoku kami amutumo na magyagya bide,
gutugu nzuyi kami ika ndeke yakitulya ka
mutamanagi,

²⁷ a beyo, wakasigu ndeke limbengi kami kozingo
ka babili,
wakasigu ndeke mugya-ligubo kaku Wotu kapo.

²⁸ Wewonisila ndi bopisi baya obili walingunu,
wetumisa ndeke na magyagya bide wa tiko mino
na iwe.>

²⁹ Bomika-mama, nakwanana kamubikya
lingunu ko bulya ka titosu beyo ka Daudi be:
okwoni ndi, balumbo. Mbuku kaki a mbeyi bata
wa aka wa kadwe na lisyε li nili. ³⁰ Luki limoti,
a ndi mugyalandu, iba ndi be Kunzi akulya ndi
silika be amomosa ndeke miki bemoti luga wa
livananza kaki nino alya ndeke bungama ka pa
kaki. ³¹ Daudi ina ndi kambwa aka be Kilisito
opupokuto ndeke ka mbuku ngbingo yi nino
abikya ndi mino be:

<Kunzi kasigu ndeke kozingo ka babili,
na nzuyi kaki kapugu ndeke.>

³² Kunzi apupisatu ndi Yeso yi nino nakanzina
ko bulya kaki ka mbuku, ibusu basi ta bademu
ba likpumuka li nilo. ³³ Kuwa wa, Kunzi adokisa
ndi kugu, alikiso ka kumbanzikaniko kaki. Apa
ndi Limbengi-Lotu mudongoni beyo awanyaga

ndi mino. Yeso atitikilyoku ndi. A nilo makaina na kaukana mbiya wanu. ³⁴ A beyo, Daudi kadakagu ndi iyi kugu wa lisyε, luki limoti abikya ndi be:

<Mombukwono-dosu Kunzi abikya ndi Mombukwana-dami be: dawiki ka kumbanzikaniko kami, ³⁵ kadwe ku kwa ku nubiso mino bomuyoniso kaku kusili wa bakagba kaku.>

³⁶ Kinili, bevananza bayasi baya Izaleli bokwononi kaiba binza be Yeso yi nino mabangilaga ndi ka musalaba, Kunzi aitisa ndi Mombukwono-dosu na Kilisito!»

Bambanzu belofu basaa baboilyini Kunzi

³⁷ Niyo bambanzu bukana mino likpumuka li nilo beyo, bogwa ndi ombombo kugbe. Bamuuso Petele na batatumbwa bagogo be: «Bomika-mama, tagya nilina bu?» ³⁸ Petele usikisya be: «Ikosoni mambengi na mumbanzu yikaka-yikaka ogwo ibatiso ko lino ka Yeso-Kilisito, Kunzi amupilyatu banye kunu, amupa Limbengi-Lotu. ³⁹ A beyo, agume ko Kunzi a ko bulya kunu na bomikunu. A ko bulya ka batu basi nibo ba byi, na basi nibo Mombukwono-dosu Kunzi umaka ndeke.»

⁴⁰ Petele idukulogo bata ndi kautumbulyaga makpumuka magogo kaupá musasa ka baya na kautumiso mambengi, anabikya be: «Puponi ka mudoongo ka batu ba lisyε li nili kye ba banye, Kunzi amuusagatu.» ⁴¹ Budingi luga kabu babailya ndi munzina ka Petele, bogwo ibatiso. Lisyε li nilo, bambanzu abe belofu basaa babailya ndi, bimatila ka lifu ka batu ba baya.

ɔbili ka batɔ ba baya ikaga ndi bɔni?

⁴² Bikaga ndi bakitɔlya bongbinga basi kaukana mutiwi ka batɔtɔmbwa, ɔbili kabɔ ikaga ndi abɛ bomika-muko, banalyalya pa imoti na banalɔmba pa imoti. ⁴³ Mɔmbanzɔ yikakayikaka luga kabɔ ikaga ndi na kubangaku, kye Kunzi agyaga ndi makpɔmuka mɔmbangambanga makpɔ pisi ka batɔtɔmbwa. ⁴⁴ Bikaga ndi ibɔ basi luki limoti, banobiso mukumbo kabɔ pa imoti. ⁴⁵ Bagabaga ndi lingama na mukumbo kabɔ, bagbananaga buyi bi luga kabɔ basi kabɔyɛnɛnɛ na yangya ka mutɔ yikakayikaka. ⁴⁶ Limbengi limoti, bamɔmukanaga ndi masyɛ masi ka Ndabɔ ko Kunzi, banalyalya pa yimoti*. Balyalyaga ndi na magyaga, na mambengi makisiso ka bandabɔ kabɔ. ⁴⁷ Babibisaga ndi Kunzi, bambanzɔ basi banɔpa. Masyɛ masi Mombukwono-dosu ɔmatilaga ndi ka lidu kabɔ, bambanzɔ niɔɔ binisanaga ndi na muhukuso.

3

Zegesi okpokyonini

¹ Lisyɛ limoti, Petɛle na Yuani ba ndi kadaka ka Ndabɔ ko Kunzi ka malɔmba ma saa-tisa. ² Buwobi na mupumi mi, niɔɔ balikyaga ndi bɛ «Mupumi Manza», mɔlukɔ bɛmoti ikaga ndi wa. Mɔlukɔ yi niɔɔ ibukuta ndi zegesi. Masyɛ masi babinikogoku ndi wa, kye iki kaikukungya ka batɔ niɔɔ bogulyaga ndi kɔ bɛyɔ. ³ Niɔɔ

---

* **2:46** 2:46 banalyalya pa yimoti: Akwananatɔ kaiko ka miza ka Mombukwono-dosu, ikani kalya kɔmɔnyɔ, ikani kalya malili aka bikpɛ.

amina ndi Petele na Yuani ni banogulyo ku, ukunga buyi. ⁴ Banda ndi bingbangbangba, Petele aka na iyi be: «Tindoku!» ⁵ Aluku no unda ndi bizumuuu, kye a ndi na mutamanagi be bakapa luki. ⁶ Kwa wa, Petele abikya ndi be: «Nakegu gutugu na lifalanga aka ikani olo. Luki limoti, nakaupa tumatu nito na notu: ko lino ka Yeso-Kilisito nino mutu wa Nazaleti, wamaga, wakpakyana!»

⁷ Kumbuso yi, Petele agwi ndi kubokoko kwa kumbanzikaniko kamomoso. Wa aka wa, magu apingaga ndi, ⁸ iyi aka ndi bindomu, bigba, apunga kakpakyana. Bogulya ndi na Petele ibu na Yuani, anobumbukogo ni anabibiso Kunzi. ⁹ Batu basi nibo ba ndi wa, bamina ni anakpakyana, anabibiso Kunzi. ¹⁰ Niyo fibo be iyi no ikaga ndi wakiko kaikukungya ka kpolo wa mupumi ma Ndabu ko Kunzi, nimo balikyaga ndi be «Mupumi Manza», babanga ndi, bapunga kombomboyo ko bulya likpumuka nilo akityanaga ndi lo.

Petele akanzina ka Ndabu ko Kunzi

¹¹ Aluku no kegu ndi bata kapa katukya ka kpolo ka Petele na Yuani. Batu basi bombomboyo ndi kugbe, baga mbangu ku ba ndi mino ka pa niyo balikyaga ndi be «Pa ya kibuka ka ngama Solomono.» ¹² Niyo Petele ina ndi beyo, ubikya bambanzu be: «Ibunu Bezaleli, ko bulya iki yo mo mino kombomboyo ka likpumuka li nili? Ko bulya iki yo mo mino katinda bingbangbangba abe ibusu bo takpokyonisi pisi ko ngu na bungbingbili kusu

kambwa ko Kunzi? ¹³ Kunzi ka Abalahamu, ka Isaka na ka Yakobo, Kunzi ka botitosu, owonisi ibiba ka musunzu kaki beyo ka Yeso. Ibunu masuta ndi, mamanganya kambwa ka Pilatu nino a ndi wakitulya kakulaga. ¹⁴ A ndi Wotu na Wongbingbili, luki limoti, ibunu mamanganya ndi, mabikya Pilatu be amukulyi mugya-manye. ¹⁵ Wina se, ibunu mamwisisa ndi matu yi nino atipaga obili walingunu, luki limoti Kunzi apupisa ndi ka mbuku. Tina ndi likpamuka li nilo no miso. ¹⁶ Aluku yi nimuna makamina mu, mamibagatu. Ohuki pisi ka baya yo lino ka Yeso, lino li nilo apingisogini. Baya yo ahukusi lingunu beyo ma kawa mino kamina yi.

¹⁷ Bomika-mama, mbiya wanu, nakaiba binza ambe ibunu na bangama kunu magya ndi Yeso beyo kye makegu ndi kaiba. ¹⁸ Luki limoti, Kunzi otulyosa ndi nilo abikya ndi ka bundeli pisi ka bogyalandu basi be Masiya kaki igyogiyisatu ndeke. ¹⁹ Yikosoni neki obili kunu, mamigilyoku Kunzi kye olimogi bunye kunu. ²⁰ Kawa wa, Mombukwono-dosu amupatu ndeke ngbingo muyukumo, amatikilya Yeso, Masiya nino amupunilyaga ndi katukya ka bundeli. ²¹ Mbiya wanu, okwononi be Yeso iki mbeyi kugu wa lisyé aka kadwe ko ngbingo yi nino Kunzi obiso ndeke mino masi ka fungbingbili. Katukya ka bundeli, Kunzi obikyoni ndi nilo pisi ka bogyalandu kaki botu. ²² A beyo, Musa abikya ndi be: <Mombukwono-donu Kunzi amatikilya ndeke mugyalandu abe imi, opupa ndeke luga wa livanza kunu. Ukonogoni ndeke masi nimo iko kamubikya. ²³ Matu yi nino kikigu

ndeke kamukana, bapupisa ndeke ka livananza ko Kunzi, bamwo.> ²⁴ Katukya ko ngbingo ka Samueli, bogyalandu basi na nibo ba ndi kumbuso kabu, banzinagatu ndi ko bulya nilo akaigyonoso ka masye mi nima. ²⁵ Ibunu ma ka ikong'o ka bogyalandu na nibo ba agume nino Kunzi agya ndi na botitonu, kabikya Abalahamu be: <Bopiga baya obili bayasi inisana ndeke na bubunga pisi ka livananza kaku.> ²⁶ Kinili, Kunzi atikoku mbeyi ndi mugya-ligubo kaki ko bulya kunu, kye amudukilyi bubunga, anyogo mutu yikaka-yikaka luga kunu ka bunye kaki.»

4

Petele na Yuani ba ko ngbongu ka Basa-Yidingi

¹ Petele na Yuani ba ndi kanzina kambwa ka bambanzu. Ko ngbingo yi nino, bokumu, ngama ka bazamu ya Ndafu ko Kunzi na Basadukayo bopuponoku ndi biwese. ² Mambengi a ndi kautula kye batutumbwa baba bi nibo ba ndi kaupá bambanzu mutuu na kaubikya be yeke Yeso opupa ndi ka mbuku, batu nibo bokwaga ndi, bopupa ndeke ibu begeyo. ³ Bugwi kuwa ndi, yeke a kuwa ndi bugogo, bumakya ka boloko kadwe na bugala bi. ⁴ Luki limoti, batu budingi luga ka nibo bukana ndi mutuu, babailya ndi. Ba kuwa ndi banda belofu kubukumuti.

⁵ Bugala bi, bangama ka Bayuda, bamboku-mboku na bowonisilo ba mutuu bamumukana ndi ka Yelusalema. ⁶ Kumu-kumu beyo ka Ana a ndi wa go wa, Kayafa, Yuani, Alesandulia se kuwa batu basi ba livananza ko kumu-kumu. ⁷ Bupupisoku ndi Petele na Yuani, bumomoso

kambwa kabu, bumuusa ndi be: «Ko ngu ka wani ikani ko lino ka wani yo mogyi bi mino likramuka li nilo?»

⁸ Kuwa wa, yeki Petele a ndi mutumo na Limbengi-Lotu bide, usikisya be: «Ibunu bangama, se kuwa ibunu bamboka-mboka, ⁹ na lisyé li nili, kika ni ibusu ta ko ngbongu, a ko bulya bunza nibo tagyilyi bi zegesi yi nimu na beyo ouki mino yi. ¹⁰ Ibunu na bomikya Bezaleli basi wibonito se binza ambe kika ni aluku yi nimuna omogi kambwa kunu mana a wapupu, a ko lino ka Yeso-Kilisito mutu wa Nazaleti. Iyi nino mabangilaga ndi ka musalaba, Kunzi apupisoku ka mbuku. ¹¹ Iyi nino Mobiso Motu abikyaga ko bulya kaki be:

«Litalu nilo ibunu, bopipiko, mombimba ndi iitoni kuwa litalu la izangiya la mubumbe.»

¹² Muhukuso kegu ka mutu wagogo gutugu bemoti aka, kye kegu no lino gutugu limoti aka nilo bupa bambanzu kunu kusili wa moni be kye upi muhukuso.»

¹³ Batu nibo bamumakanaga ndi ka Basa-Yidingi bombomboya ndi kuge, kaina beyo Petele na Yuani ba ndi mino kanzina ni bakegu na kubangaku, kye bumibagatu ndi be ba batu ba payaya na bakabyegu ndi ikolo. Bandunga kuwa ndi be bikaga ndi pa imoti na Yeso. ¹⁴ Luki limoti, batu ndi kamina aluku nino ahuka ndi wakamaga buwobi na ibu. Noku udika ndi bide. ¹⁵ Bukpamya kuwa ndi be bopupi kunzi. Bapunga ndi kanzina luga kabu, ¹⁶ banabikya be: «Tugya se batu nibana buni? A bingbanganya be

bagyatū ndi likp̄m̄ka limbanga, batū basi ba Yelusalēma bakaiba, keḡu na yanganya. ¹⁷ Luki limoti, keḡu binza be mongoni mi n̄m̄o isisilogi kawawa luga ka bambanzu. Tupakya nek̄i na d̄iya ambē bakanzinilyonitoḡu bata m̄mbanzu gutuḡu bemoti aka ko lino ka Yeso.»

¹⁸ Kumbuso yi, b̄m̄aka bata ndi, buḡb̄ityaga bikp̄okp̄okp̄o be bakonzinonitoḡu bata ikani bakowonisonitoḡu ko lino ka Yeso. ¹⁹ Luki limoti, Petele na Yuani busikisya be: «Gatuḡu mbeyi ibunu aka, atū ngbingbili ko misa ko Kunzi kam̄banga ibunu ni takeḡu kabanga ɣyi? ²⁰ Kiko ifusu aka, takakwananiḡu kaasa kanzina ko bulya likp̄m̄ka n̄l̄o tina ndi, tukana.» ²¹ Batū ba Basa-Yidingi b̄nyakilya bata ndi, b̄usa. Bakinaḡu ndi pisi niȳo bakwanana ndi mino kaugyogyiso ko bulya ka bambanzu. A beyo, batū basi ba ndi kabibiso Kunzi ka n̄l̄o akitaga ndi lo. ²² Aluku yi nin̄o inisana ndi na muhukuso m̄mbanga n̄o, a ndi na byanga kakitaga batekebe bakwanganya.

Malumba ka n̄l̄o babailya ndi

²³ Niȳo basisa Petele ib̄u na Yuani, binda kuwa ndi kautumbulyaga bawai-dab̄u masi n̄m̄o bokumu-kumu na bamboku-mboku bubikya ndi. ²⁴ Niȳo bukana beyo, balumba ndi basi na limbengi limoti be: «Ngamaaa, iwe n̄o wagya ndi lisyē, litombu, mobo makp̄kp̄u na masi n̄m̄o a kus̄o yi. ²⁵ Pisi ka Limbengi-Lotu, wanzinisa ndi titosu beyo ka Daudi, mugya-ligubo kakū be:

«Ko bulya iki yo ðevananza ðo mino kavikimanaga?

Ko bulya iki yo ðambanzu ðo mino kagya ðodikidi ðaya payaya?

²⁶ Bangama ða ðbili ðimbamba ndi ka lunga, Batu ðakpukpu ðamumukana ndi kagyogyiso Mombukwono-dosu na kagyogyiso Masiya ninu apunaga ndi.»

²⁷ Iyo, a ðeyo, ngama Elodi ibu na Poso Pilatu ðamumukana ndi ka gudfu yi ninu, pa imoti na ðevananza ðayagogo na ðomikya-Bezaleli. Bamumukana ndi kagyogyiso Yeso, mugya-ligubo kaku wotu, ninu wapunaga ndi ðe iki Masiya. ²⁸ Bagya ndi ðeyo kotulyoso nilo wosisilya ndi katukya ka ðandeli, ko ngu na ka sipananiso kaku. ²⁹ Mombukwono-dosu, mbiya wanu, winanu ðaka ðeyo ðo mino kati-gyogyiso yi. Upa bosunzu kaku ngu kabikyaga likpumuka kaku ni ðakegu na kubangaku. ³⁰ Nonokunu kubokuko kaku ðambanzu ðahuki, ðini makpumuka mumbanga-mbanga na mok-ingyosi ko lino ka mugya-ligubo kaku wotu ðeyo ka Yeso.»

³¹ Niyo ðama kalumba ðeyo, pa niyo ða ndi mino ðamumukana yo izukula ndi ðingbwuku-ngbwuku. Ibu ðasi botuma ndi na Limbengi-Lotu, ðapunga kabikyaga Mongoni ko Kunzi ni ðakegu na kubangaku.

Yukanana ka batu nibo babailya ndi

³² Ambaza ka batu nibo babailya ndi bikaga ndi limbengi limoti na mutamanagi mumoti. Kegun na mutun bemoti ninu abikyaga ndi ðe

mukumbo kaki a makaki bikpe. Luki limoti, bobisaga ndi masi pa yimoti ko bulya kabu. ³³ Batutumbwa batumbulaga ndi no ngu yasi mongoni nino Mombukwono-dosu Yeso opupa ndi mino ka mbuku. Kunzi ufukilya ndi ibu basi bubunga budingi. ³⁴ Mutu wa yangya kikogigu ndi luga kabu. A beyo, nibo bikaga ndi na botiko ikani bandabu bagabaga ndi, bodoku no buyi bi ³⁵ burá batutumbwa. Ibu bugbananilyaga kuwa ndi kabyenene na yangya ka mutu yikaka-yikaka.

³⁶ A ndi na aluku bemoti ina ndi be Yezefu, batutumbwa baluka ndi be Balanaba, isi yi be «Nino utumisaga bengen mambengi». Aluku yi nino a ndi Mulawi, mutu wa uzu ya Kipulo, ³⁷ agaba ndi tiko kaki, aga ndi na buyi bi, upoku batutumbwa.

5

Yigya yanye ka Anania na Safila

¹ Luki limoti, atu ndi na mutu bemoti nino ina ndi be Anania. Niyo bukanana na mukaki beyo ka Safila, bagaba ndi goni tiko kabu. ² Bukanana ndi na mukaki, asuma ndi buyi bagogo, inda kuwa ndi kaupá batutumbwa nibo otigala ndi. ³ Kuwa wa, Petele amuusa ndi be: «Anania, ko bulya iki yo abili umingyi mino beyo kabo Limbengi-Lotu, wasuma buyi bagogo nibo wogobi bi mino tiko? ⁴ Kambwa kagaba tiko, tiko yi niyo kegú bi ya kaku? Kumbuso kagabo yi, buyi bi kegú bi goni ba kaku? Ipungonogi

mbeyi na iwe bunni kagya beyo? Eee, wakubugu se bambanzu, luki limoti, wabu Kunzi!»

⁵ Niyo aka yo Anania ukana beyo, ogwa ndi bingbiii, okwo wa aka wa. Batu basi nibo bukana ndi mongoni mi nimo, babanga ndi kugbe. ⁶ Botugbo bodoku kuwa ndi, batikyogo, babinika, baga ndi kalumbo.

⁷ Niyo agya abe saa yisaa bene, mukaki osiloku ndi, ni kegu kaiba nibo okitonogi. ⁸ Petele aka ndi na iyi be: «Ibikya mbeyi, buyi basi nibo ogwi bi ko tiko nibana aka ba?» Asikisya ndi be: «Iyo, ibu nibo aka bo.» ⁹ Kuwa wa, Petele abikya ndi be: «Mukononi piye bi na mbunyaku bunni kakingilaga Limbengi ka Mombukwonodosu? Ukana, batu nibo bapunya kalumbo mbunyaku, ba mbiya wanu ka mupumi wa, bakaaga na iwe begayo.» ¹⁰ Ko ngbingo yi nino aka no, ogwo ka magu ka atutumbwa wa, okwa ndi. Botugbo bogulyoku ndi, batakanya ni odokini. Baga ndi na iyi, balumboku ka kpolo ka mbunyaki. ¹¹ Kuwa wa, kanisa yasi na batu basi nibo bukana ndi mongoni mi nimo, babanga ndi kugbe.

*Batutumbwa bakagya makrumka
mumbanga-mbanga*

¹² Batutumbwa bagyaga kuwa ndi makrumka mumbanga-mbanga na mokingyosi makru luga ka bambanzu. Batu nibo babaya ndi bamumukanaga ndi basi ka pa niyo balikyaga ndi be pa ya yigbuka ka Solomono. ¹³ Kegu ndi na mutu wodi nino ikpundaga ndi kamatikana na ibu. Wina se, bambanzu

ɓubibisaga ndi kugbe. ¹⁴ Ambaza ka ɓaluku na boko niɓo ɓabinikyanaga ndi Mombukwono-dosu ikaga ndi kobwo, animatila ka ɓatu ɓa baya. ¹⁵ Ɓubinikaga ndi ɓatu ɓa ɓokolobu ko ɓopisi, ɓumongoso ka ɓakulugbu ikani ka ɓakalagba. Ɓagyaga ndi ɓeyo kye Petele kakitaga wa, mulundu kaki akwanani kaudunda mino ɓatu ɓemoti-ɓemoti luga kabu. ¹⁶ Ambaza ka ɓambanzu odogokuto ndi goni kotukyoku ka ɓagudu niɓo ɓuwobi na Yelusalema. Ɓodogoku ndi na ɓatu ɓa ɓokolobu na niɓo ɓa mambengi ma ɓunyɛ. Iɓu ɓasi ɓahukagatu ndi.

Yigyogyiso ka ɓatutumbwa

¹⁷ Kuwa wa, Kumu-Kumu pa imoti na ɓatu ɓasi niɓo ɓikaga ndi na iɓu, isi yi ɓe lidu ka Ɓasadukayo, ɓuminilya ndi ɓatutumbwa imi. ¹⁸ Ɓugwi, ɓumakya ndi ka ɓoloko yidingi. ¹⁹ Luki limoti, no biti malaika ɓemoti ka Mombukwono-dosu oukwa ndi pumi ya ɓoloko, upupisoku, ubikya ɓe: ²⁰ «Wogoni ka Nɓabu ko Kunzi, muɓikyaga ɓambanzu likrumuka lasi nilo la obili wambiya.»

²¹ Niyo ɓatutumbwa ɓukana ɓeyo, ɓagya ndi ɓeyo aka yo. Ɓopupya ndi ɓibo ka Nɓabu ko Kunzi, ɓarunga kapá mutuu.

Kumu-Kumu na ɓatu niɓo ɓa ndi na iɓu, ɓumumuɓa ndi ɓamboku-mboku ɓasi ka Ɓayuda ka munzina ka Basa-Yidingi. Ɓatika kuwa ndi ɓambanzu kaumokoku ɓatutumbwa ka ɓoloko. ²² Luki limoti, niyo ɓatu ɓi niɓo ɓosilo ku ɓeyo, ɓakutakanyagu ndi ɓata ɓatutumbwa. Ɓigoku ndi kaupaga mongoni

mi nima: ²³ «Totokonyi pumi ya bɔlɔkɔ yidulaga binza bikpwɔkpwɔkpwɔ. Bazamu bo bi ka pa kabu aka kambwa wo pumi. Luki limoti, niyo toukwi mupumi, takatokonyigu mumbanzu gutugu bemoti aka.» ²⁴ Niyo ngama ka bazamu ba Ndabu ko Kunzi na bokumu-kumu bukana beyo, bamama ndi bigbagbagba, banimuuso be isilyoku se kuwa bu. ²⁵ Kuwa wa, mutu bemoti upuponilyoku ndi biweee, ubikya be: «Batu nibo mugwi bi ba se kapá bambanzu mutuu ka Ndabu ko Kunzi ku.»

²⁶ Kumbuso yi, ngama ka bazamu na batu kaki binda ndi kaugwi. Bodoku na ibu, luki limoti, bakugya ndi na bou kye ba ndi kaibangilya be bambanzu bakubumonitogu na matamu.

²⁷ Niyo bosiloku ndi na ibu, bumomoso kambwa wa Basa-Yidingi. Kuwa wa, Kumu-Kumu apunga ndi kausombiso, ²⁸ iyi aka na ibu be: «Takamupokyigu mbeyi bi kapá mutuu ko lino ka mutu yi nino? Mutuu kunu itulyonini ka Yelusalema wasi. Makapa katigbodyo molingo ma nduga ka munoku ko bulya kukwaku kaki!» ²⁹ Petele na batutumbwa bagogo bosikisya ndi be: «Okwononi kabanga Kunzi ni kegu kaubanga bambanzu aka. ³⁰ Mabangilaga ndi Yeso ka musalaba, mamwo. Luki limoti, Kunzi nino ka botitosu apupisoku ndi ka mbuku. ³¹ Kunzi adokisa ndi kugu, alikiso ka kambanzikaniko kaki, abisa ndi Ngama na Muhukuso kye Bezaleli boyikoni, Kunzi upilya bunye kabu. ³² Ibusu, ta bademu ba likpumuka li nilo, pa imoti na Limbengi-Lotu nilo Kunzi upá batu bi nibo babangaga.»

³³ Niyo batu ba Basa-Yidingi bumukana mino beyo, miso utana ndi bingbu, ba ndi kapa kauma batutumbwa. ³⁴ Luki limoti, luga kabu wa, a ndi na Mufalisayo bemoti nino ina ndi be Gamalieli, muwonisilo wa mutuu ka Musa. Bambanzu basi babangaga ndi kuge. Amaga ndi luga kabu, abikya be supupisi mbeyi batutumbwa kunzi. ³⁵ Kumbuso yi, abikya be: «Ifunu Bezaleli, wiminyonito ka nilo makapa kagya ko bulya ka batu bi niba. ³⁶ Kanokitogigu masye makpu wa Teuda ipupisa nduku mino. Iyi, iminaga bi abe kika mutu mudingi, bambanzu banda bamiya bakwanganya babibyaga nduku bingbooo. Luki limoti, bamwoni nduku, babibya kaki basi bomisikono bingbwi, gutugu bemoti aka kasikanagu nduku. ³⁷ Kumbusa kaki, Yuda nino mutu wa Galilaya ipupisoku bi begeyo, wa ba nduku mino kautanga bambanzu. Iyi, uluta ndi bambanzu bakpu kabibya. Luki limoti, bamwo nduku goni, babibya kaki basi bomisikono. ³⁸ Mbiya wanu, na neki kamubikya ambe tumboni tamanaga kunu ka batu bi niba, musiso. Kiko likpumuka ka bambanzu, osyatuu. ³⁹ Luki limoti, kika ni akotukyoku ko Kunzi, makakwananigu kakpingba. Eee, wiminyonito se, makulonononito no Kunzi!»

Batu ba Basa-Yidingi babailya ndi manzina ka Gamalieli. ⁴⁰ Bumaka kuwa ndi batutumbwa, butinisiso fimbo, bugbityaga be bakobikyonitogu bata likpumuka ko lino ka Yeso. Kumbuso yi, busisa ndi. ⁴¹ Kuwa wa, batutumbwa bopupa ndi ka Basa-Yidingi. Ba ndi butumo na magyagya bidfe, kye Kunzi ina ndi binza be bigyogyisi ko

bulya lino ka Yeso. ⁴² Masye masi, ka Ndabũ ko Kunzi na ka bandabũ bayagogo dididi, bisisilaga ndi kabikyaga Mongoni Manza ka Yeso be iyi ni Masiya.

6

Bupunogini bambanzu madīya na ika kaus- ingyo batutumbwa

¹ Ka masye mi nimo, yeki babibya ba ndi kobwo kugbe, Bayuda nibo banzinaga Ligiliki bapunga ndi kaigama na nibo banzinaga Libelena, banabikya be masye masi, ngbingo mugbananaga malili, bakupagigu bowoko kabu malili binza. ² Kuwa wa, batutumbwa tekebe na baba bumumula ndi babibya bagogo basi, bubikya be: «Kokwononigu be tasi kabikyaga Mongoni Manza ko bulya yigbananaga malili. ³ Kinili, bomika-mama, hupunogoni bambanzu madīya na ika luga kunu nibo ba yigya yanza, butumo na Limbengi-Lotu na yimibo. Turá ibu ligubo li nilo. ⁴ Ibusu, togulyonogo malumba na kabikyaga Mongoni Manza.» ⁵ Likpumuka lo ubosa ndi batũ basi. Bupunaga kuwa ndi batũ bi niba: Etieni, mutũ wa baya yidingi na mutumo na Limbengi-Lotu, Filipi, Pólókóló, Nikanóló, Timoni, Palamena se kuwa Nikula, mutũ wa Atiokia ninó abaya ndi ka kanisa ka Bayuda. ⁶ Kumbuso yi, bodoku ndi na ibu kambwa ka batutumbwa, subisilya maboku, bulumbilya.

⁷ Mongoni Manza ko Kunzi a kuwa ndi ka isisilogo aka. Ka Yelusalema, babibya sobwa

ndi bakpɔ na bokumu budingi babinikyaana ndi Yeso.

Bagwini Etieni

⁸ Etieni ninɔ Kunzi adukilya ndi babunga, atumiso no ngu, agyaga ndi makpɔmaka mambanga-mbanga na mokingyosi makpɔkpɔ luga ka bambanzɔ. ⁹ Kɔwa wa, batɔ bagogo bapunga ndi bodongoso na Etieni. Batɔ bi nibɔ ba ndi batɔ ba ndabɔ ya malumba niyɔ balikyaga ndi bɛ «Bosunzu bakulikanaga.» A ndi Bayuda ba gudɔ wa Kulɛɛ, niyɔ ya Alesandulia, se kɔwa nibɔ ba iwili ya Kilikia na niyɔ ya Azia. Ibɔ bɔ ba ndi kobiso bodongoso na Etieni, ¹⁰ luki limoti, bakakwananagɔ ndi kakitaga kye a ndi kanzina na yimibo niyɔ Limbengi-Lotu apaga ndi. ¹¹ Kɔwa wa, bakalyaga ndi bambanzɔ kye babikyɔ bɛ: «Tamukoni bi ni anatumbwa Musa no Kunzi.» ¹² Buvikimosaga ndi bambanzɔ, bambokɔ-mbokɔ na bowonisilo ba mutɔ. Kɔwa wa, bodoku ndi kagwi Etieni, baga na iyi ka Basa-Yidingi. ¹³ Bodokuto ndi gɔni na bademɔ ba bongɔ nibɔ ba ndi kabikya bɛ: «Alukɔ muna kegɔ kaiga kumbuso na munzina manyenye ko bulya ndabɔ yotu ko Kunzi na ko bulya mutɔ ka Musa! ¹⁴ A beyɔ, tamukonito bi ni anabikya bɛ Yeso yi ninɔ mutɔ wa Nazaleti apanza banɔ Ndaɔ ko Kunzi yi niyina, ogomosyono yigya niyɔ Musa atisilya ndi.»

¹⁵ Batɔ basi nibɔ ba ndi ka Basa-Yidingi ba ndi kanda Etieni bingbangbangba. Bina ndi miso kaki mɔdɔngɔni abɛ nimɔ ka malaika.

7

Etieni akanzina kambwa ka bambanzu ka Basa-Yidingi

¹ Kwa wa, kumu-kumu amuusa ndi Etieni be: «A linganu nilo bakabikya ko bulya kaku?»
² Etieni asikisya ndi be: «Ibunu bomika-mamaaa na ibunu bababaaa, imukononito binza! Kunzi ninu wa ibiba apuponilyatu ndi titosu Abalahamu ngbingo yi ninu a mbeyi ndi mino ka mugi ma Mezopotamia, kambwa kaiko ka mugi ma Alani. ³ Abikya ndi be: «Tukya ku kunu, ka livananza kaku, waga ka mugi nimo nakawanya.» ⁴ Kwa wa, Abalahamu atukya ndi ka mugi ka Bakalidea, inda ndi kaiko ka Alani. Ku beyo, abaki okwa ndi. Kumbuso yi, Kunzi atumboku ndi ku, aduku-soku ka mugi mi nima mo mino mbiya wanu. ⁵ Ku beyo, Kunzi kapagu ndi gutugu mugi aka ikani mikya pa mukede kadita lisoku. Luki limoti, awanyaga ndi be apatu mugi mi nima, na ka bomiko-mikaki. Wina se, ko ngbingo yi ninu, Abalahamu kegu ndi no miki. ⁶ Kunzi abikya ndi be: «Livananza kaku ika ndeke ka mugi ka batu bagogo. Ku beyo, buitisa ndeke bosunzu, bugyogyisa ndeke ka byanga bamiya bakwanganya.» ⁷ Luki limoti, Kunzi abikya ndi gonu be: «Imi, nakotu ndeke mukombu ka batu ba mugi mi nimo bika ndeke ni buitisini bosunzu. Kwa wa, nupupisatu ndeke, bodoku kebibiso ka pa yi niyi.» ⁸ Kumbuso yi, Kunzi bukanana ndi na Abalahamu. Yukanana yi a ndi pisi ka simaiso. Kinili, Abalahamu akusisa ndi

mikaki beyo ka Isaka kumbusa wa masye bugina ma yibukuta kaki. Isaka agya ndi begeyo na nino kaki beyo ka Yakobo. Yakobo agya ndi begeyo na botitosu tekebe na baba.

⁹ Titosu bikaga ndi no miso mopi na mamabu beyo ka Yezefu. Bagaba ndi ka busunzu ka Misili. Luki limoti, Kunzi a ndi pa imoti na iyi, ¹⁰ anyogo ndi ka yigyogyiso kaki yasi. Apa ndi iziyo na yimibo kanzina kambwa ka Falao. Ngama amomosa ndi kaanda mugi ma Misili na kaamalya ndabu kaki yasi. ¹¹ Luki limoti, ayundi ogulya ndi ka mugi masi ma Misili na nimo ma Kanana. Kumbu yidingi, botitosu bakegu ndi na malili. ¹² Yakobo ukana ndi be malili a ka Misili, utika mbeyi ndi botitosu ka nganga ya mambwa. ¹³ Ka nganga ya yiba, Yezefu imibisikoso na bamamaki. Kuwa wa, Ngama Falao iba ndi litino ka Yezefu. ¹⁴ Kumbuso yi, Yezefu utika ndi bambanzu kavoku abaki beyo ka Yakobo na livananza kaki lasi. Batu basi ba ndi batekebe madiya na ika na kubukumuti. ¹⁵ Yakobo inda ndi ka Misili, okwa ndi ku beyo, gutugu botitosu aka. ¹⁶ Babinika ndi bamanda kabu ka Sekemu, bolumboku ka pa ya bambuku niyo Abalahamu oluwa ndi no buyi ka mafoku ka bomika Hamoli ka iwili ya Sekemu.

¹⁷ Yeki masye nimo Kunzi awanyaga ndi Abalahamu kapá mino agume a kuwa ndi buwobi kaitulyana, bambanzu bitundaga ndi, sobwo bakpu ku ka Misili. ¹⁸ Kumbuso yi, ngama mudingi wagogo alya ndi bungama ka Misili. Iyi ngama yi nino kamibagu ndi Yezefu. ¹⁹ Abo ndi livananza kusu, ugyagya botitosu, upa ndi

mũtũ mapũ ße ßumbimbogi ßomikabũ nĩbũ ßawese kye ßokwogi. ²⁰ Musa ifũkũta ndi ko ngbingo yi ninũ, a ndi miki wanza ko misa ko Kunzi. Bakwisa ndi ka ßatimba ßasaa aka ka ndabũ ka abaki. ²¹ Ngbingo yi ninũ ßabisoku ndi mino ßikede, mika Ngama Falaũ muko yi ivilya ndi, ikwisilyo abe mikaki mũßũkũta. ²² Kũwa wa, ßawonisila ndi Musa yimibo yasi ka Bamisili, iita mũtũ wa kibo mũnzina na mogubo dididi.

²³ Niyũ otulyoso byanga ßatekeße ßakwanganya, ikandaga ndi kaĩnda kaũndoku ßamamaki ßeyũ ka ßomikya Bezaleli. ²⁴ Kũ ßeyũ, amina ndi Mumisili ßemoti ni anagyogyiso mũva-kũkaki. Asingyoku ndi alũkũ nũ ßa ndi kagyagya nũ, igiso likosi, amwũ Mumisili. ²⁵ Musa a ndi kasima ße ßamamaki ßakwanana ndi kaiba ße Kunzi apũnaga ndi iyi kauhukuso. Luki limoti, ßakotombisyagu ndi. ²⁶ Bũgala bi, upuponilya ndi Bezaleli ßaba ni ßanabũmana. Akisa ndi kaũgbũmaga, ubikya ße: <Bawai, ma ßatũ ßemoti, ko bulya iki yũ mo mino kabũmana?> ²⁷ Luki limoti, ninũ a ndi kagyogyiso ßengeni, atindika ndi Musa, amuusa ße: <Wani nũ utwi ngama na kaiko zози kusu?> ²⁸ Wakapa kemwũ mũdũngũni ßeyũ wamwi bi mino Mumisili isyeiku bi?> ²⁹ Niyũ Musa ukana ßeyũ, apikita ndi wa, inda kaiko ka mugi nimũ ina ße Madiani. Kũ ßeyũ, ubũkũta ndi ßomiki ßaba.

³⁰ Kũmbusa wa byanga ßatekeße ßakwanganya, malaika apuponilya ndi Musa ka gbũgũ niyũ a ndi kagbũndikana ka isa ka ngũpa ya Sinai. ³¹ Niyũ Musa ina likrũmũka

nilo, ombombaya ndi kugbe. Ngbingo yi nino a ndi mino kaisisilo bekye ini binza, ukana ndi liyu ka Mombukwono-dosu anabikya be: ³² <Imi ni Kunzi ka batitaku, Kunzi ka Abalahamu, ka Isaka na ka Yakobo.> Nzayi atwa ndi Musa bikyakyakya ni kikipundigu bata kaikwe ku. ³³ Mombukwono-dosu aka na iyi be: <Winyogo bekpaku, kye pa yi niyo wo mino wakamaga yo, a pa yotu. ³⁴ Ninini beyo bo mino kaugyogyiso batu kami ka Misili. Nukonini mugamu kabu, imi nosyiku kaukulaga. Doku mbiya wanu, nakaatika ka Misili.>

³⁵ Musa yi nino Bezaleli bamanganya ndi, bamuusa be: <Wani no utwi ngama na kaiko zozizi?> Iyi kuwa no Kunzi atika ndi kaiko ngama na kaukulaga pisi ka malaika yi nino apuponilya ndi ka gbo. ³⁶ Musa no up-upisoku ndi bomikya Bezaleli ka Misili. Agya ndi makpamuka mumbanga-mbanga na nimo mubongiso ka Misili, ko libo la liniko lidingi nilo balikyaga be libo Langbu na ka isa ka byanga batekebe bakwanganya. ³⁷ Musa yi nino goni no ubikya ndi bomikya Bezaleli be: <Kunzi amatikilyatu ndeke mugyalandu abe imi, iko mava-kukunu.> ³⁸ Ngbingo yi nino bomikya Bezaleli bamumukana ndi mino ka isa, Musa a ndi wa pa imoti na botitosu. Malaika anzinaga ndi na iyi kugu wa ngupa ya Sinai, apa kuwa ndi manzina ma obili nimo atikitisyaga ndi ibusu.

³⁹ Luki limoti, botitosu bakapagigu ndi kamukana, bamuya ndi bikanganga, ba ndi kapa kaiga bata ka Misili. ⁴⁰ Babikya ndi Aluni be: <Tigyilya bokunzi nibo bakwanana

katikpokyoniso. A beyo, Musa yi nimu no atipupisiku bi ka Misili, takegu kaiba be iki yo agyi bi.> ⁴¹ Ka masye mi nimo aka mo, bigyilya ndi mulundu ko mikya ngombe, bapa ndi mulundu ma mikya ngombe yi nino bapere. Balisisa ndi dumo ko luki li nilo ibu bamombukwana-dabu bagya ndi lo. ⁴² Kwa wa, Kunzi upa ndi mugongu, usa be biki kobibiso mangutu, mudongoni beyo ikpikaga ndi mino ka kitabu ka bogyalandu be:

<Ibunu Bezaleli,

imi no mepa ndi apere wa banyama na bapere bagogo

ka byanga batekebe bakwanganya ka isa?

⁴³ Ibunu mabinikaga ndi bangbangba ko kunzi kunu beyo ka Moloki

na lingutu ko kunzi kunu beyo ka Lefani.

Migyilya ndi lundu yi niyo bekye miki kobibiso.

Kinili, namuhokiso ndeke byi kakitaga mugi ma Babiloni.>

⁴⁴ Ku ka isa, botitosu ba ndi na ngbangba niyo ikaga ndi na kpokoyo wa agame. Musa opika ndi ngbangba yi niyo mudongoni beyo Kunzi akpama ndi mino, agya ndi ka likingyosi li nilo ina ndi. ⁴⁵ Kumbuso yi, bupa kwa ndi bomika botitosu ngbangba yi niyo. Ibu babinika ndi ngbingo yi nino Yosu a ndi mino ngama kabu. Binda ndi goni na iyu ka mugi ka batu bi nibo Kunzi ukpuma ndi kambwa kabu. Ngbangba yi niyo ikaga ndi ku beyo kadwe ko ngbingo ka ngama Daudi. ⁴⁶ Daudi inisana ndi na iziyo ko misa ko Kunzi, abikya ndi be akapikilyo Kunzi

ka Yakobo ndabu. ⁴⁷ Luki limoti, Solomono kuwa no opika ndi.

⁴⁸ Luki limoti, Kunzi nino Kugu-Kugbe kikogigu ka bandabu nibayo bambanzu bopikogo. Mufongoni beyo mugyalandu abikya ndi mino be:

⁴⁹ <Mombukwono-dosu akabikya be, kugu wa lisyε a kiti wa bungama kami, na litombu a pa kami ya kibiso magu. Makepikilyo inguo ya ndabu tino? Pa kami ya kimumbiso ika ndeke yani?

⁵⁰ Kegu mbeyi imi no nanya makpumuka masi mi nima?>

⁵¹ Eze ibunu batu ba mu mapuaaa! Mambengi bingbongili, ni makegu kaukana. Mikaga kobiso fodongoso na Limbengi-Lotu bongbinga basi mufongoni abe botitonu ndi goni! ⁵² Mugyalandu tino piye no botitonu bakagyogyisagu ndi? Bulumwisaga ndi nibo ba ndi kabikyaga be Mutu Wongbingbili odokuto ndeke. Mbiya wanu, masutini bi, mamwo. ⁵³ A beyo, minisana ndi na mutuu ko Kunzi pisi ka bamalaika. Luki limoti, ni makobuulyogiu.»

Kukwaku ka Etieni

⁵⁴ Niyu batu bi nibo ba ndi ka Basa-Yidingi bukana munzina mi nimo, miso utana ndi bingbu na Etieni, bilya manzu bikyalukyalu.

⁵⁵ Luki limoti, Etieni a ndi mutumo na Limbengi-Lotu. Ikwε ndi kugu wa lisyε, ina ibiba ko Kunzi, na Yeso wakamaga ka kumbanzikaniko ko Kunzi.

⁵⁶ Iyi aka ndi be: «Nakaina lisyε bikpo, na Mikamambanzu wakamaga ka kumbanzikaniko ko Kunzi.» ⁵⁷ Niyu bukana beyo, bagbungukana

ndi bihooo, bidulaga motili, ifu basi bagwi ndi Etieni. ⁵⁸ Bopupa ndi na iyi kunzi wa gudfu, barunga ndi kabuma na matamu. Bademu bava ndi botu kabu, bodukusilo kambwa ka mwanza bemoti ninu ina ndi be Saulo. ⁵⁹ Ngbingo yi ninu ba ndi mino kabuma na matamu nu, Etieni alumba be: «Mombukwono-dosu Yeso, va limbengi kami.» ⁶⁰ Kwa wa, obuna ndi moli, apamkana be: «Mombukwono-dosu, wakondonitogu bunye kabu!» Kumbuso yi, osisa ndi limbengi.

8

¹ Saulo abailiyatu ndi goni be bamwi Etieni.

Saulo akogyogiso kanisa

Ka lisyu li nilo aka lo, yigyogiso yidingi ipunganaga ndi ka kanisa ya Yelusalema. Batutumbwa botigala ndi ifu wa aka wa, batu nibo babailya ndi basi bomisikono bingwi ka iwili ya Yudea na niyo ya Samalia. ² Batu bi nibo babangaga ndi Kunzi balumba ndi Etieni, bagama ndi no kumbu kugbe. ³ Luki limoti, Saulo a ndi kakisa no ngu kolumwisaga kanisa, anakpima bandabu bikpekpekpe kaugwi batu nibo babailya ndi iki baluku ikani boko bi, anudikita ka boloko.

Filipi akabikyaga Mongoni Manza ka Samalia

⁴ Batu bi nibo bomisikana ndi bo bikaga ndi kabikyaga Mongoni Manza ka pa yasi ku bakpakanaga ndi mino. ⁵ Filipi inda ndi ka gudfu bemoti mudingi wa Samalia kabikyaga mongoni ko bulya ka Kilisito. ⁶ Ambaza ka

bambanzu bamukanaga ndi limbengi limoti, banina makpamuka mumbanga-mbanga nimo ikaga ndi kagya. ⁷ Mambengi ma bunye upu-paga ndi bambanzu bakpu ni anapamikanaga. Bazegesi bakpu na batu bakigyagya bahukagatu ndi goni. ⁸ Kwa wa, magyagya mudingi ingya ndi ka gudu yi nino.

⁹ Wina se, ka gudu yi nino, a ndi na aluku bemoti nino ina ndi be Simoni. Katukya ka bundeli, ukimaga ndi baneko, batu Basamalia banabanga. Ibibaga ndi kugbe. ¹⁰ Batu basi, iki bomiki ikani bamboku bamukanaga ndi kugbe, banabikya be: «Aluku yi nima a ngu ko Kunzi, niyo balikyaga be <Ngu Yidingi.>»

¹¹ Bamukanaga ndi Simoni kye katukya ka bundeli, udikisaga ndi noku bide na baneko bi nibo kaki bo. ¹² Luki limoti, niyo babailya Mongoni Manza nimo Filipi a ndi kabikyaga ko bulya Bungama ko Kunzi na ko lino ka Yeso-Kilisito, baluku na boko bibotisisa ndi. ¹³ Gutugu Simoni mombukwana-daki yi abailya ndi, babotisiso, bikaga kwa ndi na Bafilipi aka. Munoku adikaga ndi bide kaina mokingyosi na makpamuka mumbanga-mbanga nimo igy-onosaga ndi.

¹⁴ Ka Yelusalema, batutumbwa bukana be Basamalia boboilyini likpamuka ko Kunzi, butikilya kwa ndi Petele ibu na Yuani. ¹⁵ Niyo bosilo ka Samalia, bulumbilya ndi batu nibo babailya ndi bo kye Limbengi-Lotu usilyi. ¹⁶ A beyo, Limbengi-Lotu kegu na ibu lisilyo, bubotiso mbeyi ndi ko lino ka Mombukwonodosu Yeso aka. ¹⁷ Kwa wa, Petele ibu na Yuani

bubisilya ndi mabokũ, Limbengi-Lotu usilya kuwa ndi.

¹⁸ Niyo Simoni ina be Limbengi-Lotu usilyini batũ nibo babailya ndi bo ngbingo yi nino batutumbwa bubisilya ndi mino mabokũ, udu-lyoku ndi Petele ibũ na Yuani no buyi, ubikya be: ¹⁹ «Ipóniku góni ngu yi niyo, iba nakabisi-lyogo banũ mumbanzũ mabokũ, Limbengi-Lotu asilyo.» ²⁰ Luki limoti, Petele asikisya ndi be: «Wigyogyino gutũgũ pa imoti no buyi kakũ! Wakasima be wakwananatu koluwo no buyi luki nilo Kunzi apága ka iziyo! ²¹ Wakegũ na pa ka likpũmũka li nili, kundigũ begeyo, kye wakegũ ngbingbili kambwa ko Kunzi. ²² Wasa tamanaga yanye, walũmba Mombukwono-dosu, yagogo akwananatu kaupilya inguo ya tamanaga yi niyo. ²³ A beyo, nakaina be wa mutumo na musasa, na wa ka boloko ya bunye.» ²⁴ Simoni asikisya kuwa ndi Petele ibũ na Yuani be: «Ilumbilyono asi ni ibunu aka, iba likpũmũka gutũgũ limoti aka kesilyonitogũ beyo mobikyĩ mino.»

²⁵ Kumbuso kapága mongoni ka nimo igyonosa ndi na kabikyaga likpũmũka ka Mombukwono-dosu, Petele na Yuani biga ndi ka Yelusalema. Ko pisi, ba ndi kabikyaga Mongoni Manza ko giyo dididi ya Samalia.

Filipi bobongonini na Muetiopia

²⁶ Malaika bemoti ka Mombukwono-dosu abikya ndi Filipi be: «Winda miso ya zebu, ka syungũ wo pisi yi niyo atũkyaga ka Yelusalema kaina ka Gaza.»

²⁷ Filipi atũkyanda ndi, aga. Ko pisi, abangana ndi na Muetiopia bemoti. Iyi alũkũ yi nino

³⁵ Kɔwa wa, Filipi apɔnga ndi kozukogo pa ya Mobiso mi nimo aka mo, abikyaga Mongoni Manza ka Yeso. ³⁶ Bidukulaga ndi na ligandu, badwe ka pa yimoti niyo a ndi no libo. Mutu wa ibiba yi nimo abikya ndi Filipi be: «Ye ba! Libo nili, iki bata yo otigoli be bebotisi?»

[³⁷ Filipi asikisya ndi be: «Kika ni wobinikyonini na linganu, bakwanana kaubotiso.» Aluku no asikisya be: «Na na baya ambe Yeso-Kilisito a Miko Kunzi.»] ³⁸ Akpamya be bamomosi masuwa. Ibu basi baba bosya ndi ko libo, Filipi abotiso. ³⁹ Niyo bopupoku ndi ko libo, Limbengi ka Mombukwono-dosu aga ndi na Filipi ni aluku yi nimo kaminigu bata. Luki limoti, aga kɔwa ndi ni otumini na magyagya bidɛ. ⁴⁰ Filipi izukyana kɔwa ndi ni odwini ka mugi ma Azoto. A ndi kabikyaga Mongoni Manza ka bagudu basi nibo a ndi mino kakitaga, kadwe ku kwa ku adwe ndi mino ka mugi ma Kaizalia.

9

Saulo ayikosini obili

¹ Ka masye mi nimo, Saulo ikaga ndi kaunyakilya babibya ka Mombukwono-dosu, anupapandia kukwaku. Lisyɛ limoti, aga ndi ku ko kumu-kumu, ² akunga ndi babalɔwa kainda ka bandabu baya malumba ka Bayuda ka gudu wa Damasiki. Kusɔ wa babalɔwa bi nibo, basilya ndi pisi bikpo be kutakanya bambanzu nibo bakabyibya likpumu ka Mombukwono-dosu iki baluku ikani boko, ugwi, indi na ibu ka

Yelusalema. ³ Niyo a mbeyi ndi mino ko pisi aka, buwobi kadwe ka Damasiki, ko ngbinga bemoti aka, mangbamu kotukyoku kugu wa lisye akungula ndi bikululu. ⁴ Iyi aka ndi wasi bingomu, ukana liyu ni anabikya be: «Saulo, Saulo, wakegyogyiso ko bulya iki?» ⁵ Amuusa be: «Mombukwono-dosu, iwe ni wani?»

Liyu asikisya be: «Imi ni Yeso ninu wakagogyiso nu. ⁶ Luki limoti, wamaga, wingya ka gudfu. Ku beyo, bufikyatu nilu wakwanana kagya.»

⁷ Batu nibu ba ndi na ibu ka mudungu, bamaga ndi. Noku udika bide. Ba ndi kaukana liyu, luki limoti ni bakegu kamina mumbanzu. ⁸ Saulo amaga ndi, akula miso, gutugu beyo akula ndi mino miso yo, luki limoti kegu bata kaina. Bagwi kuwa ndi kubokuko, baga na iyi ka Damasiki. ⁹ Agya ndi masye masaa ni kegu kaina, ni kegu kalyalya gutugu komwo libo aka.

¹⁰ Ku ka Damasiki ku, a ndi na mubibya bemoti ninu ina ndi be Anania. Mombukwono-dosu apuponilya ndi ko nziki, amaka be: «Anania!» Anania aka ndi be: «Imi nimuna, Mombukwono-dosu». ¹¹ Mombukwono-dosu abikya be: «Winda ko pisi niyo balikyaga be <Yongbingbili>, wingyo ka ndabu ka Yuda. Ku beyo, buwanyu aluku bemoti ninu ina be Saulo, ninu a mutu wa Talasi. Akalumba mbiya wanu. ¹² Iyi aminito bi ko nziki aluku bemoti ninu ina be Anania ni anogulyo ku a ndi mino, abisilya mafuku be kye apungi bata kaina.» ¹³ Anania osikisya ndi be: «Mombukwono-dosu, numukoni bi bambanzu budingi bananzina likpumu ka aluku yi nima beyo ugyogyisogo bi mino batu

kakw ka Yelusalema. ¹⁴ Oduku bi wanw kye bokumu-kumu bo batwi bi be oduku kaugwi batw basi nibo babinikyana.»

¹⁵ Luki limoti, Mombukwono-dosu abikya ndi Anania be: «Winda, kye napunogini aluku yi ninw be iki kegugubyo. Abikyaga likpumuka kami ka bevananza dididi, kambwa ka bangama na kambwa ka Bezaleli. ¹⁶ Nawonisila banw ni imi yigyogyiso yasi niyw asilyo banw ko bulya kami.»

¹⁷ Kwa wa, Anania aga ndi. Niyw agulyo ka ndabu, abisilya ndi Saulo maboku, abikya be: «Saulo, mika-mama, Mombukwono-dosu Yeso ninw upuponilyi bi ko pisi ngbingo yi ninw wo bi mino kodoku kunw no etikiku. Etikiku kye miso ukulikani, wotumo na Limbengi-Lotu.»

¹⁸ Ko ngbingo yi ninw aka no, makpumuka ninw a ndi ko misa ka Saulo abe masobi apupo, apunga ndi kwa bata kaina. Kwa wa, amaga ndi, babotiso. ¹⁹ Kumbuso yi, alyalya ndi, ngu amigilyoku bata.

Saulo akabikyaga Mongoni Manza ka Damasiki

Saulo agya bata ndi mino masye makefe na babibya nibo ba ndi ka Damasiki wa. ²⁰ Kolipyagu ndi, apunga kabikyaga Mongoni Manza ka bandabu baya malumba ka Bayuda be Yeso ni Miko Kunzi. ²¹ Nokw udikaga ndi batw basi nibo bamukanaga ndi bide. Banuuso be: «Kegu mbeyi aluku yi ninw no ugyogyisaga ndi batw nibo batwaga ndi lino ka Yeso ka Yelusalema? Kodukugu bi mbeyi kaugwi na kaaga na ibu kambwa ka bokumu-kumu?»

²² Luki limoti, Saulo ikaga k̄wa ndi asi kabikyaga Mongoni Manza na k̄k̄k̄k̄. Owoniso b̄e Yeso ni Kilisito, ḡt̄ḡt̄ḡ Bayuda aka ni b̄o bikaga ndi ka Damasiki b̄ak̄ḡ b̄ata ndi kaiba b̄e babikya b̄u.

²³ Niyo olipya b̄eyo, Bayuda b̄ukanana ndi b̄e okwononi b̄amwi Saulo. ²⁴ Luki limoti, ukana ndi dikidi yi niyo. Biti na lisȳe bikaga k̄wa ndi kobuulyogo pumi ya ḡd̄u b̄e kye b̄amwi. ²⁵ Biti yimoti, babibya kaki b̄ava ndi, b̄amakya ka m̄mbi, basiso ka m̄zulu b̄iȳeēē kunzi wa ḡd̄u.

Saulo igini ka Yelusalema

²⁶ Niyo Saulo osilo ka Yelusalema, a ndi kapa kamatikana na babibya bagogo. Luki limoti, ib̄u b̄asi b̄a ndi kabanga kye b̄ak̄ḡu ndi kab̄inikyana b̄e a k̄wa m̄bibya ḡoni. ²⁷ K̄wa wa, Balanaba ava ndi, inda na iyi kambwa ka bat̄t̄mbwa. Ut̄mbulyaga ndi b̄eyo Saulo amina ndi mino Mombukwono-dosu ko pisi, na b̄eyo Mombukwono-dosu anzinilya ndi mino. Ut̄mbulyaga ḡoni b̄eyo Saulo abikyaga ndi mino Mongoni Manza ko lino ka Yeso ka Damasiki ni k̄ḡu na k̄bangaku. ²⁸ Katukya k̄wa wa aka wa, Saulo amatikana ndi na ib̄u. Bagaga ndi, banigoku ka Yelusalema kabikyaga Mongoni Manza ko lino ka Mombukwono-dosu ni b̄ak̄ḡu na k̄bangaku. ²⁹ Ikaga ndi kanzina, anagya bodongoso na Bayuda ni b̄o banzinaga ndi Ligiliki. Luki limoti, ib̄u b̄a ndi kakisa kamwo aka. ³⁰ Niyo bat̄u bi ni b̄o balumbaga ndi na

ibũ bukana beyo, baga ndi na iyi ka Kaizalia, katukya wa, bamogosa ndi ka mugi ma Talasi.

³¹ Ko ngbingo yi ninɔ, Kanisa a ndi ka maziyo ka Yudea wasi, ka Galilaya na ka Samalia. Kanisa idukulaga ndi ka baya, ikaga ndi kabanga Mombukwono-dosu, itundaga ndi pisi ko ngu ya Limbengi-Lotu

Petele ahukisini Ayiniya

³² Petele ikaga ndi kolingyo bewili bayasi bi nibayo. Lisyɛ limoti, inda ndi kaunda batũ nibo babaya ndi kũ ka gũdũ wa Luda. ³³ Kũ beyo, atakanya ndi mutũ bemoti ninɔ ina ndi be Ayiniya. Alũkũ yi ninɔ a ndi zegesi, ikaga ndi wakanga aka ka kalagba ka byanga bugina.

³⁴ Petele aka ndi na iyi be: «Ayiniya, Yeso-Kilisito uhukusini. Wamaga, wobungusyaga busisini kaku!» Ko ngbingo yi ninɔ aka nɔ, amaga ndi.

³⁵ Niyo batũ basi ba gũdũ wa Luda na batũ ba isa ya Saloni bina beyo, babinikyana ndi Mombukwono-dosu.

Petele ozuzukisini manda ka Dolika

³⁶ Ka mugi ma Yopa, a ndi na mũbĩbya muko yi bemoti ninɔ ina ndi be Tabita. Lino li nilo ka Ligiliki ni «Dolika», isi yi ni «Longu». Ugyaga ndi bambanzũ binza, anusingyo batũ ba yangya. ³⁷ Lisyɛ limoti, agũna ndi, okwo. Niyo basukusaga, bamongosa ka ndabũ yimoti ya kũgũ.

³⁸ Babĩbya bukana ndi be Petele a ka Luda ninɔ a buwobi na Yopa. Batikilya kũwa ndi balũkũ baba kabikyoku be: «Kikiliki, doku mbeyi kũnũ bikwa.» ³⁹ Petele atukya ndi, binda pa imoti na ibũ. Niyo bosilo, baga ndi na ibũ

ka ndabũ yi niyɔ ya kugũ yɔ. Bowoko basi bakpudoku ndi ni banagamana, banawoniso bakoti na botu nibayɔ Dolika utilyaga ndi ngbingo yi ninɔ bikaga ndi mino na ibũ. ⁴⁰ Petele upupisa ndi batũ basi kunzi, obuno moli, alamba ndi. Kumbuso yi, oyikono kũ manda a ndi mino, iyi aka bɛ: «Tabita, wamaga!»

Kũwa wa, akula miso, amina Petele, iyi aka biziko. ⁴¹ Petele agwi ndi kubokukɔ, amomoso. Umaka kũwa ndi babibya na bowoko, umomosi-lyo ni a kũwa bata mubisi. ⁴² Batũ basi ba Yɔpa bukana ndi likpumuka li nilɔ, batũ budingi babinikyana ndi Mombukwono-dosu. ⁴³ Petele asyesye ndi bĩndi ka Yɔpa, ka alũkũ bemoti ninɔ ina ndi bɛ Simoni ninɔ obungusyaga ndi bokuto ta banyama.

10

Malaika bemoti ko Kunzi apuponilyini Kuneli

¹ A ndi na mutũ bemoti ka Kaizalia ninɔ ina ndi bɛ Kuneli. Alũkũ yi ninɔ a ndi ngama ka basuda miya yimoti. Ambaza yi ninɔ bamakaga ndi bɛ «ambaza ka Betalia». ² A ndi mutũ wongbingbili, abangaga ndi Kunzi pa imoti na batũ basi ba ndabũ kaki. Upapaga ndi kugbe Bayuda bi nibɔ ba yangya, na alambaga ndi masye masi. ³ Lisyɛ limoti, mɔni kadwe buwobi basaa-tisa, malaika bemoti ko Kunzi apuponilyoku ndi biwɛɛɛ abe kika ko nziki. Iyi malaika nɔ ogulya ndi kũ kaki, amaka bɛ: «Kuneli!» ⁴ Kuneli anda ndi bingbangbangba, kubangakũ atumini bidɛ, amuusa bɛ: «A sɛ bũni, Mombukwono-dosu?»

Malaika asikisya Ɔe: «Kunzi ukonini malumba kaku, atamana Ɔeyo usingyogo mino Ɔatu Ɔa yangya. ⁵ Mbiya wanu, utika neki bambanzu ka gudu wa Yopa, Ɔindi kamokoku aluku Ɔemoti ninu ina Ɔe Simoni, Ɔamakagatu goni Ɔe Petele. ⁶ Iyi aluku nu ikaga ka Simoni, ninu obungusyogo bokuto ta banyama. Obiso mugi ka mutili mo libo lidingi.» ⁷ Niyo malaika yi ninu Ɔa ndi kanzina na Kuneli nu aga, Kuneli umaka kuwa ndi bagya-ligubo Ɔaba luga ka bagya-ligubo kaki na suda Ɔemoti. Suda yi ninu a ndi mugya-ligubo kaki wandeli, na muti mubanga Kunzi kuge. ⁸ Kumbuso Kuneli kautumbulyaga likpamuka lasi nilo akitanaga ndi lo, utika ka Yopa.

Limbengi-Lotu anzinilyini Petele

⁹ Bugala bi, bagya-ligubo Ɔaba bi nibo na suda yi ninu Ɔatukyilya ndi ligundu kaında ka Yopa. Niyo, Ɔa kuwa ndi buwobi kadwe, Petele adaka ndi kalumba na musikatu ka ndabu ya kugu. ¹⁰ Imukana ndi nza, akunga malili. Luki limoti, ko ngbingo yi ninu Ɔa ndi mino kambambamba aka nu, ahumwana ndi abe kika ni okwini. ¹¹ Ina ndi ko nziki ni lisy e oukwikonini, luki limoti anosyoku kotukyoku abe kikwembe yidingi bogwigogini ka mondu mi masi makwanganya kadwe ku kwa kunu ka litombu. ¹² Kusu yi, a ndi na mobi masi ma banyama Ɔa magu makwanganya, banyama nibo Ɔakpakyanaga na bamuma wasi na bombu. ¹³ Kuwa wa, ukana ndi liyu Ɔe: «Petele, wamaga. Umwogo, ulya!» ¹⁴ Petele osikisya Ɔe: «Kali, Mombukwono-dosu! Nakonolyigu ndeke luki

lanyε ikani nilo la musugu.» ¹⁵ Ukana bata ndi liyu ka nganga ya yiba bε: «Luki nilo Kunzi obubisoni, wakoitisonitogu abε kiko lanyε.»

¹⁶ Liyu li nilo igilya ndi nganga yisaa. Kumbuso yi, luki li nilo adaka ndi kugu wa lisyε.

¹⁷ Petele a kuwa ndi kombomboyo ko bulya isi yo nziki yi niyo. Ko ngbingo yi nino aka no, batu nibo Kuneli utikoku ndi bopuponoku ko miso ma mupumi wa, kye ba ndi ni buwonyogini ndabu ka Simoni. ¹⁸ Boipa ndi holi, buusa bε: «Simoni nino ina bε Petele ikaga wanu?» ¹⁹ Ko ngbingo yi nino Petele a mbeyi ndi mino limbengi ko bulya isi yo nziki yi niyo aka yo, Limbengi-Lotu abikya bε: «Batu basaa bakaukisa. ²⁰ Wamaga, wosyo, maga pa yimoti na ibu ni wakegu na botumo, kye imi no nutikiku.» ²¹ Niyo Petele osyoku, iyi aka ndi na baluku nibo bε: «Imi no makekisa? A se buni?» ²² Basikisya bε: «Ngama ka basuda beyo ka amboku Kuneli no atitikiku. Iyi, a mutu wongbingbili, abangagatu Kunzi, Bayuda basi babibaga kugbe. Malaika bemoti ko Kunzi abikyi bε utikiku bambanzu kaumaka, ukani nilo wabikyoku.» ²³ Bogulyo kuwa ndi na Petele ka ndabu, uwanya pa ya busisini.

Bugala bi, bapungaga ndi ligundu pa imoti na ibu. Batu bagogo nibo ba ndi ni boboilyini ka Yopa, bubisoku ndi.

Petele ogoni ka Kuneli

²⁴ Bosila ndi ka Kaizalia na bugala bi. Kuneli a kuwa ndi kaubundaga aka ni umumulini bava-kukaki pa imoti na bawai-daki ba

limbengi niḅo ɔmaka ndi. ²⁵ Ngbingo yi ninɔ Petele a ndi mino kogulya ka Kaizalia, Kuneli inda ndi katilya. Obuna ndi moli kambwa kaki, odidiko kadwe ku kwa ku ka litombu. ²⁶ Luki limoti, Petele amomosa ndi, abikya be: «Wamaga, kye na mumbanzu abe iwe goni.» ²⁷ Bogulya ndi ibu na Kuneli ka ndabu ni banikpukpamakya. Ku beyo, butakanya bambanzu bakru bumumakana. ²⁸ Iyi aka ndi na ibu be: «Mibaga binza be kokwononigu Muyuda kako limbida na muti yi ninɔ kegɔ Muyuda ikani kogulya ka ndabu kaki. Luki limoti, Kunzi ewonisini bi be nakaminonitogu mumbanzu gutugu bemoti aka abe kiko wanye ikani muti wa musugu. ²⁹ Kinili, ngbingo yi ninɔ mutiki bi mino bambanzu kemaka, noduku ni nakegu na botumo. Ibikyoni neki nilo metikisyi mino.» ³⁰ Kuneli asikisyi ndi be: «A kuwa masye masaa, wa no bi mino kalamba ku kami na saa-tisa moni bubwa goni bubwa nu. Aluku bemoti wakimokisyogo botu bayawenge-wenge epuponilyo nduku bigbututu, iyi aka bigba kambwa kami. ³¹ Ebikya be: «Kuneli, Kunzi ukonini bi malamba kaku, utamana goni beyo upapaga mino batu ba yangya. ³² Utika neki bambanzu ka Yopa, bindi kamaka aluku bemoti ninɔ ina be Simoni, lino kaki lagogo ni Petele. Ikaga ka muti bemoti ninɔ ina goni be Simoni. Simoni yi ninɔ obungusyogo bokuto ta banyama, ibiso mugi ka mutili mo libo lidingi.» ³³ Kinili, nutiki bi bambanzu bigalagala kamaka, wogyi binza kodoku. Ta kuwa mbiya wanu basi kambwa ko Kunzi, kakana

likpamuka lasi nilo Mombukwono-dosu utikiku katibikya.»

Petele akanzina ku ka Kuneli

³⁴ Petele aka ndi be: «Mbiya wanu, nibini linganu ambe ko misa ko Kunzi batu basi ba mudongoni aka, ³⁵ luki limoti, ko giyo yasi, mutu wasi nino abangaga Kunzi, anagya masi ka bungbingbili, Kunzi apaga mutu yi nino. ³⁶ Kunzi utikilyoku ndi Bezaleli likpamuka kaki, ubikyaga Mongoni Manza ma maziyo pisi ka Yeso-Kilisito nino a Mombukwana batu basi. ³⁷ Makaiba likpamuka nilo akitanaga ndi ka Yudea wasi, kapunga ka Galilaya kumbusa wa kuu ka Yuani ko bulya ibatiso. ³⁸ Makaiba beyo Kunzi atumisa ndi mino Yeso mutu wa Nazareti na Limbengi-Lotu, apa ngu. Olingyaga ndi giyo yasi, anagya asi bunza aka, anuhukuso batu basi nibo mumuyoniso a ndi na ibu bafita binvi kye Kunzi a ndi pa yimoti na iyi. ³⁹ Ibusu ta bademu ba likpamuka lasi nilo agya ndi ku ka mugi ka Bayuda na ka Yelusalema. Bamwo ndi pisi ka bangilaga ka musalaba. ⁴⁰ Luki limoti, Kunzi apupisoku ndi ka mbuku kumbusa wa masye masaa, awoniso bingbanganya, ⁴¹ kegu ka batu basi, luki limoti kusu nibo Kunzi atipunaga ndi kambwa be tiki bademu. Ibusu nibo talyalya ndi, tomwo na ibu kumbuso wo pupo kaki ka mbuku. ⁴² Atikpamyia ndi kaubikyaga bambanzu Mongoni Manza, kaumibiso be iyi no Kunzi atikoku ndi kaiko zozika ka batu nibo ba mbeyi bubisi na nibo bokwaga ndi. ⁴³ Bogyalandu basi babikyaga ndi ko bulya kaki be: «Mutu wasi nino

abini kyana Yeso, inisono na mupilya ma bunye ko lino kaki.»»

Limbengi-Lotu usilyini batu nibo bakegu Bayuda

⁴⁴ Ko ngbingo yi nino Petele a mbeyi ndi mino kanzina aka no, Limbengi-Lotu usilya ndi batu basi nibo ba ndi kaukana likpamuka ko Kunzi. ⁴⁵ Bayuda nibo babaya ndi, nibo bakpakyana ndi pa imoti na Petele, bombomboya ndi kuge. Ba ndi kombomboyo kaina be Limbengi-Lotu nilo Kunzi otikoku ndi a goni kausilyo batu nibo bakegu Bayuda. ⁴⁶ A beyo, ba ndi kanzina masasu dididi, kabibiso Kunzi. Petele aka kuwa ndi be: ⁴⁷ «Mbiya wanu, batu nibana binisonini na Limbengi-Lotu abe ibusu. Wani bata no abikya be bakubotisoni?» ⁴⁸ Akpamyia ndi be bubotisi ko lino ka Yeso-Kilisito. Ka mulibo, babikya ndi Petele be bagyi mbeyi bata mino na ibu masye makede.

11

Petele akatumbulaga ka Yelusalema nilo igy-onosa ndi

¹ Batatumbwa pa imoti na batu ba baya nibo bikaga ndi ka Yudea bukana ndi be bevananza bayagogo boboilyini goni ibu likpamuka ko Kunzi. ² Niyo Petele igoku ka Yelusalema, Bayuda bi nibo buko* ndi, barunga na ibu bodongoso, ³ banabikya be: «Wogulyi bi ka batu

---

* **11:2** 11:2 buko: Bayuda bukuisaga ndi bambanzu kowonisilo be batu bi nibo baboilyini Kunzi.

bi niḅo ḅakeḡu ḅava-kukusu, malyalyo bi pa yimoti na iḅu!»

4 Luki limoti, Petele apunga ndi kautumbulyaga binza-binza makpumuḅa masi nimo igyonosa ndi. Ubikya be: ⁵ «Imi, na ndi kalamba ka Yopa. Kumbuso yi, nahumwana ndi, eḡya abe nakika ko nziki, nina luki limoti anosyoku abe kikwembe yidingi bogwigogini ka mondu mi masi makwanganya kadwe buwobi na imi. ⁶ Nanda ndi kuso yi bingbangbanga, numina banyama ba magu makwanganya, niḅo botutu, niḅo bakpakyanaga na bamama wasi na bombu. ⁷ Nukana ndi goni liyu anebikya be: «Petele, wamaga. Umwogo, uya!» ⁸ Luki limoti, nosikisya ndi be: «Kali, Mombukwonodosu! Nakonolyigu ndeke luki lanye ikani nilo la musugu.» ⁹ Nukonoku bata ndi liyu ka nganga ya yiba be: «Luki nilo Kunzi oḅubisoni, wakoitisonitogu abe kiko lanye.» ¹⁰ Igyonosana ndi beyo nganga yisaa, kumbuso yi, luki li nilo iga ndi kugu wa lisyē. ¹¹ Ko ngbingo yi nino aka no, batu basaa niḅo butikoku ndi kemaka kotukyoku ka Kaizalia, bosiloku ka ndabu yi niyo ta ndi mino. ¹² Limbengi-Lotu ebikya ndi be taga na iḅu ni nakeḡu na botumo. Bomika-mama nibana madiya bana bebisoku ndi, togulya ka Kuneli. ¹³ Iyi atitumbulyaga ndi beyo malaika apuponilya ndi mino ka ndabu kaki, abikya ndi be: «Mutika mumbanzu ka Yopa kamokoku Simoni, nino bamakaga goni be Petele. ¹⁴ Iyi Simoni amubikyaga banu makpumuḅa nimo amupa muhukuso na batu ba ndabu kaku

basi.> ¹⁵ Niyɔ napunga kanzina, Limbengi-Lotu usilyo maɗɔngɔni beyɔ atisilya ndi mino ka mambwa. ¹⁶ Natamana kɔwa ndi likpɔmɔka nilɔ Mombukwono-dosu abikya ndi mino be: <Yuani obotisa ndi ko libo. Luki limoti, ibunu, bamubotiso ndeke ka Limbengi-Lotu> ¹⁷ Kika neki ni Kunzi utikilyiniku ka iziyɔ Limbengi-Lotu li nilɔ gɔni lo atitikilyoku ndi ibusu, ngbingo yi ninɔ tabinikyana ndi mino Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito, imi se piye kɔwa ni wani kagya boɗongoso no Kunzi?»

¹⁸ Niyɔ bukana beyɔ, mambengi uɗuɗula ndi, bapunga kabibiso Kunzi, banabikya be: «A neki lingunɔ be Kunzi uhukwilyini gɔni batɔ niɓɔ baɗegɔ Bayuda pisi kayikoso ɔbili, na kainisono na ɔbili walingunɔ.»

Mɔpunganagi ma kanisa ya Atiokia

¹⁹ Niyɔ Etieni okwo†, bapunga ndi kaugyogyiso batɔ niɓɔ babaya ndi, bomisikono kɔwa ndi bingbwi. Baga ndi, badwe kɔ kwa kɔ ka mugi ma Foinikia, Kipulo na Atiokia. Kɔ beyɔ, ba ndi kaubikyaga Bayuda aka Mongoni Manza ko Kunzi. ²⁰ Luki limoti, luga kabɔ, bagɔɔ niɓɔ ba ndi batɔ ba Kipulo na Kulene, bosila ndi ka Atiokia. Bapunga kɔwa ndi kanzina na batɔ bi niɓɔ banzinaga ndi Ligiliki, na kaubikyaga Mongoni Manza ka Mombukwono-dosu Yeso. ²¹ Kabɔkɔkɔ kwo ngu ka Mombukwono-dosu a ndi pa yimoti na ibɔ.

† **11:19** 11:19 niyɔ Etieni okwo: Bidukulaga ndi kaugyogyiso batɔ niɓɔ babaya ndi kakitaga byanga tekebe. Kinili, bomisikana ndi.

Kinili, bambanzu budingi kugbe babinikyana ndi, bamigilya Mombukwono-dosu.

²² Niyo batu ba kanisa ya Yelusalema bukana ndi mongoni mi nimo, batika kuwa ndi Balanaba ka Atiokia. ²³ Ngbingo yi nino osilo mino, ina beyo Kunzi ufukilya ndi mino batu bi nibo babaya ndi bubunga, ogwa magyagya. Utumisa ndi ibu basi mambengi kaigwinonogo na Mombukwono-dosu limbengi limoti. ²⁴ A beyo, Balanaba a ndi mutu wongbingbili, mutumo na Limbengi-Lotu na baya bidε. Ambaza mudingi ka bambanzu abinikyana ndi Mombukwono-dosu.

²⁵ Kuwa wa, Balanaba aga ndi kakisa Saulo ka Talasi. ²⁶ Niyo amina ndi, baga na iyi ka Atiokia. Kusō wa syangasu simoti iti, bamumukanaga ndi ka kanisa yi niyo ku, banutiwa bambanzu bakpu. Barunga ndi kamaka babibya be bakilisito ka nganga ya mambwa ku beyo.

²⁷ Ka masye mi nimo, bogyalandu botukyoku ndi ka Yelusalema bodoku ka Atiokia. ²⁸ Bemoti kabu nino ina ndi be Agabu, amaga ndi, Limbengi-Lotu akpamy kabikyaga be ayandi wapu ahumatu banu obili wasi. Igyonosa ndi beyo aka yo ko ngbingo nino Kolode a ndi mino ngama mudingi wa Luma. ²⁹ Babibya bukanana ndi be mutu yikaka-yikaka kabyenene no ngu kaki, api luki, butitikiyi bamamabu nibo ba Yudea. ³⁰ Bagya ndi beyo aka yo. Butikilya ndi bamboku-mboku ba Yudea bangyo bi nibo na Balanaba ibu na Saulo.

12

Bamwini Yakobo, bamakya Petele ka boloko

¹ Ko ngbingo yi ninɔ, ngama Elodi apunga ndi kaugyogyiso bambanzu bemoti-bemoti ba kanisa. ² Akpamyia ndi be bamwi Yakobo ninɔ mamaki Yuani na dukpa. ³ Niyo ina ndi be Bayuda bakogwa magyagya ko bulya likpumaka li nilo, agwisisa ndi goni Petele. A ndi ko ngbingo wa yinga niyo balyaga mino mukati bikofulu. ⁴ Niyo agwi Petele, amakya ka boloko, obisa ndi magbuta makwanganya dididi ma basuda bakwanganya-bakwanganya kabuulyogo. A ndi kapa kasombiso kumbusa wa yinga wa Pasika. ⁵ Ba kɔwa ndi kabuulyogo Petele ka boloko aka ku, ni kanisa idukufini figubu kalumbilya.

Petele opupini ka boloko

⁶ Elodi a kɔwa ndi kapa kasombiso na bugala bi, no biti yi niyo, Petele a ndi wakanga luga ka basuda baba mukanda na baselegeni bayiba kani bazamu banobuulyo mupumi ma boloko. ⁷ Malaika bemoti ka Mombukwono-dosu uponoku ndi bigbututu, ndabu yi niyo a ndi mino yo obuba ndi bitu. Malaika azukula ndi Petele, azuzukiso, abikya be: «Wamaga bigalagala!» Kɔwa wa, baselegeni nibayo bakanda ndi na ibu maboku atinikaga ndi. ⁸ Malaika aka ndi na iyi be: «Wikandila mukaba, wikandilaga bekpaku.» Agya ndi beyo aka yo. Malaika abikya bata ndi be: «Wimokisyo koti kakɔ, webyeku.» ⁹ Petele opupa ndi ka boloko ni anabifya malaika. Luki limoti, kegu ndi kaiba be nilo malaika a ndi kagya a linganu. A ndi

kasima ɓe nziki. ¹⁰ Ngbingo yi ninɔ ɓakitaga ndi mino ligbɔta la mambwa ka ɓasɔda, kumbuso yi nilɔ la maba, ɓosila kɔwa ndi ka mupumi nimɔ ɓagya ndi na ɓangweyi, nimɔ ɓabyege ndi mino kaɓinda ka gɔɔɔ. Mupumi mɔ oukwikana ndi ni imu aka kambwa kabɔ, ɓopupa ndi. Bisilogo ko pisi yimoti ɓene, malaika alimikya ndi ɓipele.

¹¹ Niyo Petele imibo, iyi aka ndi ɓe: «Nibini se kɔwa mbiya wanɔ ambe Mombukwono-dosu atikiku malaika kaki kekulaga ka maɓokɔ ka Elodi, na ka masi niɓɔ Bayuda ɓo bi kapa kegya.»

¹² Ngbingo yi ninɔ ibo mino likpɔmuka li nilɔ ɓeyɔ, aga ndi ka Malia, amaki Yuani ninɔ ɓamakaga ndi gɔni ɓe Maliko. Bambanzɔ ɓudingi ɓa ndi ɓumɔmɔkana kɔ ɓeyɔ kalumba.

¹³ Petele oyipa ndi holi ka mupumi ma kunzi. Mɔgya-ligubo muko yi ninɔ ina ndi ɓe Lɔda akpudoku ndi, kaɔkanilya. ¹⁴ Iba ndi liyu ka Petele, ogwa magyagya kugbe, kani koukwigu mupumi. Iga ndi mɓangɔ kaɓikya ɓatu ɓagɔɔ ɓe Petele a kunzi kɔ. ¹⁵ Iɓɔ aka ndi na iyi ɓe: «Wa na ibikyasɔ!» Luki limoti, otiolya ndi kaɓikya ɓe a lingunɔ. Baɓikya kɔwa ɓe: «A neki malaika kaki!» ¹⁶ Luki limoti, Petele a ndi asi koipa aka holi. Niyo ɓoukwa kɔwa ndi mupumi, ɓamina, ɓombomboya ndi kugbe. ¹⁷ Udokisa ndi na maɓokɔ, ɔtɔmbulyaga ɓeyɔ Mombukwono-dosu apupisi mino ka ɓɔɔkɔ. Ubikyoku ɓata ɓe: «Mubikyonikuto gɔni Yakɔɔ na ɓakilisito ɓagɔɔ.» Kumbuso yi, opupa ndi, aga ka pa yagɔɔ.

¹⁸ Niyo lisyɔ asyɔ, ɓasɔda ɓapunga ndi ipumbɔ luga kabɔ, ɓanuusono ɓe: «Petele a yani?»

19 Elodi apá mutuu be bakisi bivaka-vaka, luki limoti ni bakaminigu. Usombisa ndi basuda nibo ba ndi kabuulyogo, akpamyá be bulumwisogi. Kumbuso yi, atukya ndi ka Yudea, aga ka Kaizalia, agya ndi mino masye ku beyo.

Kukwaku ka Elodi

20 Elodi ikaga ndi no yoko yapu na batu ba mugi ma Tilo na Sidona. Batu bi nibo bukanana ndi kaında kamina. Barunga mbeyi ndi kaukanana na Balasito, nino obuulyaga ndi ndabu ka ngama, kumbuso yi, бага ndi kaitatanaga na Elodi kye malili nino balyaga ndi otukyogoku ndi ku kaki. 21 Ka lisyé nilo bukanana ndi mino, Elodi imokisyaga botu baya bungama, ika ka buliki kaki ba bungama, arunga kanzina kambwa ka bambanzu. 22 Bambanzu barunga ndi kapamikanaga, banabikya be: «Kegu bata mambanzu no akanzina, a kuwa liyu ko kunzi.» 23 Ko ngbingo yi nino aka no, malaika bemoti ka Mombukwono-dosu agyogyisa ndi kye kapagu ndi Kunzi ibiba, ugwa ndi bodulu wakamaga, okwo.

24 Kuwa wa, Likpumuka ko Kunzi isisilaga ndi kuge, omisikana ka bapa ba yasi. 25 Niyo Balanaba na Saulo bama ndi ligubo kabu ka Yelusalema, biga kuwa ndi pa imoti na Yuani nino bamakaga ndi goni be Maliko.

13

Bapunogini Balanaba ibu na Saulo ka ligubo

¹ Kũso wa kanisa ya Atiokia, a ndi na bogyalandu na bowonisilo. Luga kabũ, a ndi ni: Balanaba, Simioni nino bamakaga ndi goni be Mutu Wopi, Lukio mutũ wa Kulene, Man-aeni nino bopinga ndi na ngama Elodi Atipasi se kũwa Saulo. ² Lisye limoti, ba ndi kabibiso Mombukwono-dosu ni banoginyo goni malili. Kũwa wa, Limbengi-Lotu abikya ndi be: «Itilyoni di Balanaba na Saulo ka ligubo nilo numakaga ndi mino.» ³ Kumbusa koginyo malili na kalũmba, busisilya kũwa ndi mafokũ, burá kũwa ndi ligundu.

Balanaba na Saulo bogoni ka Kipulo

⁴ Kũwa wa, Limbengi-Lotu utika ndi Balanaba na Saulo ka lisũ la Seleukia. Kũ beyo, badfaka ndi ka bato, baga ko uzu ya Kipulo. ⁵ Niyo bosila ka Salami, babikyaga ndi mongoni ko Kunzi ka bandabũ baya malũmba ka Bayuda. Yuani-Maliko a ndi pa imoti na ibũ, anusingyo goni ka ligubo.

⁶ Kũwa wa, bakpata ndi uzu wasi, badwe ka gudũ wa Pafõ. Kũ beyo, batakanya ndi mukima baneko bemoti nino ina ndi be Bala-Yeso. A ndi Muyuda, ivaga ndi abe mugyalandu. ⁷ Bikaga ndi na ngama wa iwili beyo ka Seligio-Põlo nino a ndi na yimibo yakrũ. Ngama yi nino umaka kũwa ndi Balanaba na Saulo kũ kaki, kye a ndi na musasa kaukana likpamũka ko Kunzi. ⁸ Luki limoti, Hima (Isi yo lino li nilo ka Ligiliki ni mukpima baneko) obisa ndi dongoso na ibũ, kye kegũ ndi kapa be ngama abailyi. ⁹ Saulo nino

ina ndi goni be Polo, otuma ndi na Limbengi-Lotu, anda flima bingbangbangba, ¹⁰ iyi aka na iyi be: «Wa mika mumuyoniso, wa mutumo na bokoli bidε, wa mutε wa kaboboku kugbe! Wakagyigu likpumuka la lingunu! Wasa kuwa ndeke kobuna muki ka bopisi baya bungbingbili ka Mombukwono-dosu ngbingo tino? ¹¹ Hakana, mbiya wanε, Mombukwono-dosu akaugyogyiso, wakaguna kolobu ya mamomε. Ko ngbingo bemoti bene, wakinigu banε bata mangbamε ma moni.»

Kolipyagu bata ndi, miso apiyo flima bipi, ingya ndi ko biti niyo yopi. Apunga kuwa ndi kaamama bigbagbagba kakisa mutε ninε akwanana kakpkyoniso. ¹² Niyo ngama ina likpumuka nilε igyonosa ndi lε, abinikyana ndi. A beyε, likpumuka ka Mombukwono-dosu atungana ndi pima.

Polo na Balanaba bogoni ka Atiokia

¹³ Katukya ka Pafε, Polo na batu nibo ba ndi na ibu badfaka ndi ka bato, binda miso ya Peliga ka iwili ya Pamufilia. Ku beyε, Yuani-Maliko usa ndi, iga ka Yelusalema. ¹⁴ Bidukulaga ndi na ligundu kabε katukya ka Peliga badwe ndi ka Atiokia ninε ka Pisidia. Ka Lisye la kimumbiso, bogulya ndi ka ndabu ya malamba ka Bayuda, bikonono. ¹⁵ Niyo bama katangulaga ka kitabε ya Mutuε ka Musa na niyo ka Bogyalandu, bangama ba ndabu ya likungoni yi niyo, batika ndi mumbanzu kaubikya kuwa be: «Bomika-mama, makika na likpumuka nilε utumiso bambanzu mambengi, makwanana

kabikya!» ¹⁶ Polo amaga ndi, ugbuma na mabokw, ubikya be: «Hukononi, ifunu bomikya Bezaleli na ifunu batw bagogo nibo mabibisogo Kunzi! ¹⁷ Kunzi wa livananzo li nili, Kunzi ka Bezaleli upunogoni ndi botitosu. Umbuwisa ndi ngbingo yi nino ba ndi mino bobiko ka Misili. Kumbuso yi, upupisoku ndi pisi ko ngu kaki. ¹⁸ Abinika ndi buti kabw ka isa ka byanga banda batekebe-bakwanganya. ¹⁹ Kumbuso yi, olumwisaga ndi bevananza madiya na ika ka Kanana. Ava kawa ndi giyo kabw, upa livananza kaki be iki lisimo kabw. ²⁰ Masi nimo igyonosa ndi ka byanga banda bamiya bakwanganya na batekebe kubukumuti. Kumbuso yi, Kunzi umomosilyo kawa ndi botitosu bazozu, kadwe ko ngbingo ka mugyalandu Samueli. ²¹ Kawa wa, botitosu bakunga ndi ngama. Kunzi upa Saulo nino a ndi mika Kisi ka libaba ka Benyamini. Alya ndi bungama ka byanga batekebe bakwanganya. ²² Kumbuso katumba Saulo, Kunzi apa ndi Daudi bungama. Kunzi mombukwana-daki abikya ndi ko bulya ka Daudi be: «Naminini Daudi mika Yesu, nasye limbengi kw kaki, agyaga ndeke sipananiso kami.» ²³ Kunzi uwanyaga ndi bomikya Bezaleli mutw bemoti ka livananza ka Daudi. Mutw yi nino ina ndi be Yeso, Muhukuso ka Bezaleli. ²⁴ Kambwa Yeso kodoku, Yuani ubikyagatu ndi bomikya Bezaleli basi be boyikosi yigya kabw, fibotisiso. ²⁵ Ngbingo yi nino Yuani a kawa ndi mino buwobi na mulibo ma ligubo kaki, uusaga ndi be: «Masimaga be imi ni wani? Imi nakegw mutw yi nino makabundaga. Luki limoti,

iyi akodoku kumbuso kami. Nakokwononigu gutugu kakula ligi ya bεkpaku kaki.>

²⁶ Bomika-mama, ibunu livananza ka Abalahamu na ibunu batu bagogo nibo mabibisogo, Kunzi otikoku ndi mongoni ma muhukuso mi nima ko bulya kusu. ²⁷ Batu ba Yelusalema na bangama kabu bakamibagu ndi Yeso. Bakotombisyagu ndi binza mobiso ka bogyalandu nimo batangulaga ndi ka Masye masi ma kimumbiso. Luki limoti, botulyosa ndi mobiso mi nimo pisi kako ngbanga ka Yeso. ²⁸ Gutugu beyo bakinagu ndi mino ibo gutugu imoti aka niyo okwononi ndi be bamwisisi mino, bakunga ndi Pilatu be bamwi. ²⁹ Niyo botulyoso masi nimo ikpikaga ndi ko bulya kaki, basisoku ndi katukya ka musalaba, balumbo. ³⁰ Luki limoti, Kunzi apupisa ndi ka mbuku. ³¹ Kuso wa masye mudingi, Yeso upuponilyaga ndi batu nibo bindaga ndi pa imoti na ibu katukya ka Galilaya na kadwe ka Yelusalema. Mbiya wanu, ibu batu bi nibo ba kuwa bademu kaki kambwa ka bambanzu. ³² Ibusu takamubikyaga kuwa Mongoni Manza mi nimo Kunzi wanyaga ndi botitosu, ³³ otulyosoni ko bulya kusu, puponogo kabu, apupisa ndi Yeso ka mbuku. Ikpikaga ka Mambu, kupakuko kwa maba be:

<Iwe wa Mikami muluku yi,
na lisyε li nili, imi niitoni kuwa abaku.>

³⁴ Kunzi apupisatu ndi ka mbuku kye koponi. Abikya ndi be:

<Namupatu ndeke bubunga botu na nibo ba
lingunu,
nimo nawanyaga ndi Daudi.>

³⁵ Kinili, akabikya goni ka mofiso magogo be:
 <Wakakwananigu ndeke kasa mugya-ligubo
 kakw Wotu
 kapo ka mbuku.>

³⁶ Ngbingo yi nino Daudi a mbeyi ndi mino
 ka obili, agyaga ndi mogubo mufongoni beyo
 Kunzi akpamyaga ndi mino. Kumbuso yi, okwo,
 balumba ndi ka kpolo ka batitaki, apo. ³⁷ Luki
 limoti, mutu yi nino Kunzi apupisa ndi ka
 mbuku, kapogu ndi iyi.

³⁸ Bomika-mama, wiboni ambe: Na lisyε
 li nili, minisono na mapilya pisi ka Yeso.
 Gutugu mutuu ka Musa aka kakwananagu ndi
 kamukulaga ka bunye. ³⁹ Luki limoti, mutu
 wasi nino abaya Yeso, inisononi na fungbingbili.
⁴⁰ εεε, wiminyonito neki kye kamusilyonito nilo
 ikpikaga ka bakitabu ka bogyalandu be:

⁴¹ <Ibunu batu bakibinika, hukononi!
 Gwoni ombombo, tukyoni ko misa ka mi!
 Kyε, imi, nakamugyilya likpumuka limbanga,
 bakamutumbulyaga yi, makabinikyanigu!>

⁴² Niyo Polo ibu na Balanaba bopupa ndi ka
 ndabu ya malumba, bubikya ndi be bigilyito
 bata mutuu mi nimo aka mo ka Lisyε la ki-
 mumbiso nilo akodoku. ⁴³ Kumbusa wa musi-
 lyoni, Bayuda budingi na batu bi nibo babaya
 ndi ka kanisa ka Bayuda, babye ndi Polo
 na Balanaba, bananzina na ibu, banutumiso
 mambengi be bakosononitogu na maziyo ko
 Kunzi. ⁴⁴ Ka Lisyε la kimumbiso lagogo,
 bambanzu banda basi ba gudw bamumukana
 ndi kaukana likpumuka ka Mombukwono-dosu.

⁴⁵ Niyo Bayuda bamina bambaza ka bambanzu

βεγϞ, botuma ndi na imi bidε. Bapunga kuwa ndi koyikoso di masi nimo Polo a ndi kabikyaga, babubiso bitu. ⁴⁶ Kuwa wa, Polo ibu na Balanaba bubikya ndi ni bakegu na kubangaku be: «Okwononi mbeyi bi be bamubikyagi ibunu Bayuda likpamuka ko Kunzi. Yeki makegu kabailya, manimina be makokwononigu na obili wa benze na benze, kinili, ibusu takaaga kuwa miso ka batu nibo bakegu Bayuda. ⁴⁷ A beγϞ, Mombukwono-dosu atikpamya ndi be:

«Nupunaga ndi kaiko bungbanganya ka batu bagogϞ,

kokpokyoniso mongoni ma muhukuso

kadwe ka mulibo ma obili.»»

⁴⁸ Ngbingo yi nino batu bi nibo bakegu ndi Bayuda bakana mino beγϞ, bogwa magyagya. Bobibisa ndi likpamuka ko Mombukwono-dosu. Basi nibo Kunzi unpunaga ndi ka obili wa benze na benze, babailya ndi. ⁴⁹ Likpamuka ko Mombukwono-dosu itulyana ndi ka mutili mi nimo masi. ⁵⁰ Luki limoti, Bayuda buvikimosaga kuwa ndi boko nibo bakimibisikono ka bagudu nibo babibisaga ndi Kunzi pa imoti na batu bagogϞ bakinisono ka bagudu. Batu bi nibo bugyagya kuwa ndi Polo na Balanaba, bukumyo ku kabu. ⁵¹ Baga ndi ni banibumaga libungu la bakagba kabu, binda ndi ka gudu yi nino ina be Ikonio. ⁵² Ku ka Atiokia ku, babibya botigala ndi ni botumini na magyagya na Limbengi-Lotu bidε.

14

Pɔlɔ na Balanaba bakabikyaga Mongoni Manza ka Ikonio

¹ Kɔ ka Ikonio kɔ, Pɔlɔ na Balanaba bogulya ndi ka ndabɔ ya malɔmba ka Bayuda. Mɔnzina kabɔ ɔdwa ndi bambanzɔ mambɛngi, batɔ budingi babailya ndi, iki Bayuda na gutɔgu batɔ niɔ bakɛgɔ ndi Bayuda. ² Luki limoti, Bayuda niɔ bakabailyagɔ ndi bɔ, buvikimosogo batɔ niɔ bakɛgɔ ndi Bayuda kaɔmɔya niɔ babailya ndi. ³ Gutɔgu bɛyɔ, Pɔlɔ na Balanaba bika ndi mututu manda ka Ikonio. Ba ndi bakigɔmya ka Mombukwono-dosu, banzinaga ndi ni bakɛgɔ na kɔɔngakɔ. Iyi Mombukwono-dosu ɔpɔ ndi ngu yigya makpɔmɔka mɔmbanga-mbanga na mokingyosi. Owonisa ndi gɔni bɛ niɔ ba ndi kabikyaga ko bulya maziyo kaki a ndi la lingɔnɔ. ⁴ Kɔsɔ wa gɔdɔ, bambanzɔ biɔbananaga ndi: lidu limoti a ndi ka nakpangbala ka Bayuda, lagɔgɔ ka batɔtɔmbwa.

⁵ Bayuda, batɔ niɔ bakɛgɔ ndi Bayuda pa imoti na ɔngama kabɔ, bukanana ndi kaugyog-yiso Pɔlɔ na Balanaba na kaɔmɔ na matamɔ. ⁶ Niyo Pɔlɔ na Balanaba bukana mino likpɔmɔka li niɔ, ɔpikita ndi miso ya ɔagɔdɔ ba Likaonia bi niɔ: Lusetula, Delibe na buwobi-buwobi yi. ⁷ Kɔ bɛyɔ, bidukulaga ndi gɔni kabikyaga Mongoni Manza.

Pɔlɔ na Balanaba bakabikyaga Mongoni Manza ka Lusetula

⁸ Kɔ ka Lusetula, a ndi na alɔkɔ bɛmoti nino ibukuta ndi zegesi, kakpakanagɔ. ⁹ Lisyɛ limoti

a ndi kamukana Pɔlo ni akanzina. Pɔlo anda kɔwa ndi bingbangbangba, ina be a na baya niyo akwanana kahukuso. ¹⁰ Iyi aka ndi na iyi na liyu lapu be: «Wamaga!» Aluku no aka ndi bindomu, amaga, arunga kakpakyana. ¹¹ Niyo bambaza ka bambanzu ba Likaonia bina nilo Pɔlo agya ndi lo, bapamikanaga ndi na liya-kukabu be: «Bokunzi biitini abe bambanzu, fosiliniku kunu ku kusu.»

¹² Baluka ndi Balanaba be Zeusi, Pɔlo be Elime*, kye iyi no anzinaga ndi. ¹³ Kumu bemoti ka Zeusi odoku ndi kunzi wa mupumi ma gudu na bangombe bomumu bi bubongogini mauwa. Bakanana ndi na ambaza ka bambanzu be bupiku batutumbwa ka apepe.

¹⁴ Luki limoti, niyo Balanaba na Pɔlo bukana mongoni mi nimo, biyibaga ndi botu, binda kɔwa ndi bigala-gala luga wa ambaza ka bambanzu, banapamikanaga be: ¹⁵ «Bomika-mama, ko bulya iki yo mo mino kagya beyo? Ibusu ta bambanzu, mudongoni abe ibunu goni. Kika ni takamubikyaga Mongoni Manza a kye wosoni makpamuka ma gbali, mamigilyoku Kunzi walinganu nino agya ndi lisyɛ, litombu, mobo na masi nimo a kuso yi. ¹⁶ Ka bundeli ndi, Kunzi usa ndi bambanzu basi kagya beyo binaga ndi mino. ¹⁷ Luki limoti, Kunzi kasagu ndi kaiwoniso pisi kagya bunza. A beyo, amulukusyaga mwayi, amupa masolo ma botiko ka bongbingo bi, amupa malili, amutumisa na magyagya bidɛ.» ¹⁸ Gutugu munzina mi nimo,

---

* **14:12** 14:12 Ka kanisa ka Bagiliki, Zeusi a ndi lino ka ngama ka bokunzi, Elime nilo ka atutumbwa kabu.

Polo na Balanaba ba ndi na bukpeki-kpeki aka kaubikya bambaza be bakupónitogw apee.

¹⁹ Bayuda nibo botukyoku ndi ka Atiokia na Ikonio, bavikimosaga ndi ambaza ka bambanzu. Batu bi nibo bayipaga ndi Polo na matamu, baluto kunzi wa gwdu, banasima be okwini.

²⁰ Luki limoti, niyo babibya bamumukana ndi ka kpolo kaki, Polo amaga ndi, iga ka gwdu. Bugala bi, baga ndi na Balanaba ka Delibe.

Polo na Balanaba bigini ka Atiokia

²¹ Polo na Balanaba babikyaga ndi Mongoni Manza ka gwdu wa Delibe, binisono na babibya budingi. Kumbuso yi, biga ndi ka gwdu wa Lusetula, wa Ikonio na wa Atiokia nino ku ka Pisidia. ²² Ku beyo, butumisa ndi babibya mambengi, bubikya be bigwinonogi yapu ka baya. Bubikya ndi goni be: «Tokwononi kakitaga ka bukpeki-kpeki budingi kambwa kaingyo ka Bungama ko Kunzi.» ²³ Polo na Balanaba bupunilyaga ndi bazee ka bakanisa yimoti-yimoti. Kumbuso kalumba na koginyo malili, bubisa ndi ka mafoku ka Mombukwonodosu nino babinikyana ndi.

²⁴ Kumbuso yi, Polo na Balanaba bakitanaga ndi ka iwili ya Pisidia, badwe ka Pamufilia.

²⁵ Bubikyaga ndi goni bambanzu Likpumuka ko Kunzi ka Peliga. Kumbuso yi, baga ndi ka Atalia.

²⁶ Katukya wa, badaka ndi ka bato, biga ka Atiokia, ku, bubisa ndi mino ka mafoku ko Kunzi ka ligubo nilo ba ndi ni bogyini.

²⁷ Niyo bosila ndi ka Atiokia, bumumula ndi batu ba kanisa, butumbulyaga masi nimo Kunzi

ugyilya ndi. Butumbulyaga goni beyo Kunzi uhukwilya ndi mino batu nibo bakegu ndi Bayuda mupumi ma baya. ²⁸ Polo na Balanaba basyesyeyo ndi bata bindi pa imoti na babibya.

15

Bambanzu bakagya bodongoso ko bulya simuiso

¹ Batu bemoti-bemoti botukyoku ndi ka Yudea, bosya ka Atiokia. Ku beyo, bapunga ndi kautiwa batu nibo babaya ndi be: «Makikusisi madongoni beyo mutuu ka Musa abikya mino, makakwananiga kainisono na muhukuso.»

² Likpumuka atukya ndi ka bakpiba, Polo na Balanaba bapunga ndi kasaana na batu bi nibo. Bukanana kuwa ndi be Polo, Balanaba pa imoti na batu bagogo luga kabu badaki ka Yelusalema kainzinzinyoku pa imoti na batutumbwa na bazee ba kanisa ko bulya likpumuka li nilo.

³ Ka ligundu li nilo, kanisa upa ndi makpumuka nimo okwononi kabinika buti kabu. Bakitanaga ndi ko giyo ya Foinikia na Samalia, banatumbulaga beyo batu nibo bakegu ndi Bayuda babaya ndi mino Kunzi. Mongoni mi nimo upa ndi bakilisito magyagya kugbe. ⁴ Niyoyo bosilo ka Yelusalema, kanisa, batutumbwa pa imoti na bazee ba kanisa butilya ndi. Kuwa wa, butumbulyaga ndi masi nimo Kunzi ugyilya ndi. ⁵ Luki limoti, Bafalisayo bemoti-bemoti nibo babaya ndi, bamaga ndi, babikya be: «Okwononi be batu nibo babaya ni bakegu Bayuda bikusisi, bukpanya kagya mutuu ka Musa.»

6 Kwa wa, batutumbwa pa imoti na bazee ba kanisa bamumukana ndi kakpima likpumuka li nilo. 7 Niyoo bagya bodongoso bindi, Petele amaga ndi, iyi aka ndi na ibu be: «Bomikamama, makaiba be Kunzi epunogoni ndi ndeli aka luga kunu kabikyaga Mongoni Manza ka batu nibo bakegu Bayuda, be kye bukani, babailya. 8 Kunzi nino ibaga mambengi ka bambanza, owoniso be uhukwilyoni ndi batu bi nibo bakegu Bayuda pisi kaupá Limbengi-Lotu, mudongoni beyo atipá ndi mino goni ibusu. 9 Iyi kamakyagu ndi libaba luga kusu na ibu, osubisa ndi mambengi kabu bitu kye baboilyoni. 10 Mbiya wanu, ko bulya iki yo makegu mino kabanga Kunzi? Makapa kaubinikiso babifya buti ba likumbogi nilo iki botitosu, iki ibusu bamombukwono-dosu takakwananigu ndi kabinika? 11 A beyo, ta na baya ambe tinisana na muhukuso pisi ka iziyo ka Mombukwono-dosu Yeso mudongoni abe ibu.»

12 Kwa wa, batu basi nibo ba ndi wa badakyaana ndi biwo. Bapunga ndi kamukana Pulo ibu na Balanaba beyo ba ndi mino katumbulaga mokingyosi masi na makpumuka mumbanga-mbanga nimo bagya ndi ko ngu ko Kunzi ka batu nibo bakegu Bayuda. 13 Niyoo bama kanzina, Yakobo aka ndi be: «Bomikamama, imukononi mbeyi! 14 Simoni atitumbulyogini beyo Kunzi ubuulyaga ndi mino batu nibo bakegu ndi Bayuda katukya ka bundeli, kye ipunilyagi livananza limoti luga kabu. 15 Likpumuka li nilo a mudongoni na munzina ka bogyalandu beyo ikpikaga mino ka Mobiso Motu

βε:

16 <Kumbusa wa likpumuka li nilo, nigokuto ndeke,

nomosa ndeke bata ndabu ka Daudi niyo ofukana ndi,

nopikatū ndeke bata,

nomosa bigbu,

17 kye batū bagogo basi bamigilyiku Mombukwono-dosu,

iyo, batū ba mababa masi nimo nipunilyaga ndi, biki batū kami bikpe.

18 Mombukwono-dosu abikya beyo, obikyoni ndi likpumuka li nilo ndeli.»

19 Yakobo idukulaga ndi kanzina βe: «Kinili, imi, na na mutamanagi ambe kokwononigu kaubukutisilyo batū nibo bamigilyoku Kunzi ni bakegu Bayuda makpumuka nganga. 20 Luki limoti, okwononi tukpikilyi βe: bakulyonitogu banyama bi nibo buraga ka bokunzi, basi budanda, bakulyonitogu banyama bi nibo bumwogo kani budulini basongu ikani kalya bangu 21 A beyo, katukya ka bundeli, bambanzu bopungoni ndi kabikyaga Mutuu ka Musa ka bagudu basi. Ka masye masi ma kimumbiso, bikaga ndi katangulaga goni Mutuu mi nimo ka bandabu baya malumba ka bayuda.»

Butikilyini bakilisito ba Atiokia balwa

22 Kuwa wa, batutumbwa, bazee ba kanisa na kanisa wasi bukanana ndi kaupunaga bambanzu luga kabu, na kautika pa imoti na Polo ibu na Balanaba ka Atiokia. Bapunaga

ndi Yuda ninɔ ina ndi gɔni bɛ Balisaba na Sila. Balukɔ baba bi nibɔ ba ndi batɔ ba kinisono luga ka bakilisito. ²³ Butika kɔwa ndi na balɔwa yi nimɔ:

«Ibusu batɔtɔmbwa na bazεε ba kanisa tamumuusogito ibunu bomomosu ka baya nibɔ bakegɔ Bayuda kɔ ka Atiokia, ka Sulia na ka Kilikia. ²⁴ Tukoni bi bɛ batɔ bɛmoti-bɛmoti botukyi bi kɔnɔ ni takukpomyigɔ, bɛndo bi kamugbomiso na kamunzingimoso bamɔ na mɔnzina kabɔ. ²⁵ Kinili, tukononi bi pa imoti kaɔpɔnaga bambanzɔ na kamutikilya. Batɔ bi nibɔ bakpakyaana pa imoti na bomomosu ba limbengi bɛyɔ ka Balanaba na Pɔlɔ, ²⁶ iɔ bapɔni ɔbili kabɔ kagugubyo Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito. ²⁷ Tamutikilyito gɔni Yuda na Sila. Iɔ bɔ bamutɔmbulyaga bɛngbanganya mongoni mi nimɔ tamukpikilyi mɔ. ²⁸ A bɛyɔ, Limbengi-Lotu pa imoti na ibusu tini bi binza bɛ takamubinikisoni bata likumbogi lagɔɔ. Luki limoti, mokwononi kagya bɛ: ²⁹ Makolyonitɔgɔ makɔlɔ ka banyama nibɔ bɔpɔga abɛ apɛpɛ ka bokunzi, makolyonitɔgɔ bangɔ, makulyonitɔgɔ banyama bi nibɔ bɔmɔwɔgɔ kani budulini basongɔ, wosoni buɔfanda. Makagya bɛyɔ, iba mogyini binza. Tamumuusogito bata.»

³⁰ Ka mulibo, Pɔlɔ, Balanaba, Yuda pa imoti na Sila batukya ndi, baga ka Atiokia. Kɔ bɛyɔ, bɔmɔmɔla ndi bakilisito basi, bɔpɔ balɔwa yi ninɔ. ³¹ Niyo batangulaga ndi, bogwa magyagya, mambengi utumo. ³² Yuda na Sila nibɔ ba ndi bamombukwana-dabɔ bi bogyalandɔ, butumisa ndi bakilisito mambengi na bumomoso ka baya

pisi ka mūnzina dididi. ³³ Bagya mbeyi bata ndi mino masye ku beyo. Kumbuso yi, bakilisito bupá ndi ligundu ka maziyo kaiga ka batu nibo butikoku ndi. [³⁴ Luki limoti, Sila ina ndi binza kotigolo ku beyo.]

³⁵ Polo na Balanaba basyesyē ndi mbeyi bata mino ka Atiokia ku. Ku beyo, bikaga ndi kowon-isilo na kabikyaga pa imoti na batu bagogo budingi likpamaka ka Mombukwono-dosu.

Polo bosononini na Balanaba

³⁶ Kumbusa wa masye makede, Polo abikya ndi Balanaba be: «Tigi kaundaga bakilisito ka bagudu basi ku tabikyaga ndi mino mongoni ko Mombukwono-dosu, tiniku mbeyi be ba bu.»

³⁷ Balanaba a ndi wakitulya be baga pa imoti na Yuani nino bamakaga ndi goni be Maliko.

³⁸ Luki limoti, Polo akya ndi limbengi limoti, kye iyi Yuani usa ndi bigbu ka Pamufilia, akya ndi kaında pa imoti na ibu ka ligubo. ³⁹ Polo na Balanaba badwanana ndi kadwe ku kwa ku basanana ndi mino. Balanaba ava kuwa ndi Maliko, badaka ka bato, baga ko uzu wa Kipulo.

⁴⁰ Niyō bakilisito bulumbilya, Polo ava kuwa ndi iyi Sila, baga. ⁴¹ Bakitanaga ndi luga wa iwili ya Sulia na niyo ya Kilikia. Ku beyo, Polo utumisa ndi batu ba makanisa mambengi.

16

Timotio bogoni pa imoti na Polo ibu na Sila

¹ Polo osila kuwa ndi ka Delibe, kumbuso yi, ka Lusetula. Ku beyo, a ndi na mufiŋya bemoti nino ina ndi be Timotio. Amaki a ndi Wabayuda,

na a ndi ni abinikyonini Kunzi, luki limoti, abaki a ndi iyi Mugiliki. ² Bakilisito niḅo bikaga ndi ka Lusetula na ka Ikonio babibaga ndi Timotio kugbe. ³ Pɔlo a ndi kapa be biki kakpakyana na iyi. Akusiso kuwa ndi kye Bayuda bikaga ndi ka iwili yi niyo. A beyo, batu basi sibagatu ndi be abaki a Mugiliki. ⁴ Ka bagudu basi niḅo bakitaga ndi mino, bikaga ndi kaubikyaga babibya mutuu nimo ipa ndi na batutumbwa na bazee ba kanisa ya Yelusalema. Bubikyaga ndi be babyi mutuu mi nimo. ⁵ Makanisa isisilaga kuwa ndi kangata ka baya, babibya bonobwa mase masi.

Bamokini Pɔlo ka Makedonia

⁶ Pɔlo na batu niḅo binda ndi kabiso, bakitanaga ndi pisi aka ko giyo ya Fuligia na Galatia, kye Limbengi-Lotu upakya ndi kabikyaga Mongoni Manza ko Kunzi ka iwili ya Azia. ⁷ Niyo bosilo buwobi na Misia, bakingila kaaga ka iwili ya Bitinia, luki limoti, Limbengi ka Yeso upakya. ⁸ Kinili, bakitanaga kuwa ndi pisi ka Misia, bosya ka Tolowasi. ⁹ No biti, Pɔlo alutaga ndi nziki. Amina ndi Mumakedonia bemoti wakamaga kambwa kaki, anitanaga na iyi, anabikya be: «Kikiliki, tisingyokuto goni kunu ka Makedonia!» ¹⁰ Kumbuso wo nziki yi niyo, takisa ndi kaaga bigala ka Makedonia. A beyo, ta kuwa ndi ni tibini be Kunzi no atimoki kaında kabikyaga Mongoni Manza ku beyo.

Ludia abinikyonini Mombukwono-dosu

¹¹ Kuwa wa, tadaka ndi ka bato, tatukya ka Tolowasi wa, taga ngbingbili ko uzu wa Samotilake. Bugala bi, tosila ndi ka Neapoli. ¹² Katukya

kũ, taga ndi ka Filipi ninɔ gũdũ wa mambwa ka iwili ya Makedonia. Baluma bɔ bandaga ndi gũdũ yi ninɔ. Tagya ndi mino masye kũ ðeyɔ. ¹³ Ka Lisyɛ la kimumbiso, topupa ndi kunzi wa gũdũ, taga ka mutili mo libo. A ðeyɔ, ta ndi kasima ambe tatakanyatũ pa ya malũmba. Tikonono kũwa ndi, tapũnga kanzina na boko bi niɓɔ ða ndi bũmũmũkana kũ ðeyɔ. ¹⁴ Lugo ko boko bi niɓɔ, ðemoti a ndi Wabatuatela, ina ndi ðe Ludia. Agabaga ndi botu ðayangbũngbũ ðaya ligabũ lapũ, anabanga Kunzi. Muko yi ninɔ atimũkanagatũ ndi, Mombukwono-dosu ahukwa ndi limbengi bikpo kaurũkana ðinza likpũmũka niɓɔ Pɔlɔ abikiyaga ndi. ¹⁵ Kumbuso yi, ibotisisa ndi na ndabũ kaki. Atitikisyo, iyi aka ðe: «Makina ðe nabinyonini Mombukwono-dosu ka lingũnũ, doniku kaiko kũ kami.» Otiwolya ndi ðindɔndɔlɔndɔ.

Bagwini Pɔlɔ ibũ na Sila ka bɔlɔkɔ

¹⁶ Lisyɛ limoti, ngbingo yi ninɔ ta ndi mino kaında ka malũmba, mũgya-ligubo ðemoti muko yi atikpudoku ndi. Mũgya-ligubo yi ninɔ a ndi na limbengi la bũnye niɓɔ awonisilaga ndi kabikiyaga makpũmũka niɓɔ kanigyonosigũ. Bugyalandũ ði niɓɔ upága ndi ðambũkwaki buyi ðudingi. ¹⁷ Apũnga ndi katifiɓya ibusu na Pɔlɔ, anapamikanaga ðe: «Batũ niɓana ða ðagya-ligubo ko Kunzi ninɔ Kũgũ-Kũgũ. Bakamũwanya pisi niyɔ makwanana mino kainisono na muhukuso.» ¹⁸ Kũsɔ wa masye makpũ, agyaga kũwa ndi ðeyɔ aka yɔ. Ka muliɓo, limbengi akundumana ndi Pɔlɔ, oyikono, iyi aka

na limbengi la bunye be: «Nakaufikya ko lino ka Yeso-Kilisito ambe pupo ka muko yi nimu!» Ko ngbingo yi ninu aka nu, limbengi la bunye aka ndi bindede.

¹⁹ Niyo bamombukwana muko yi ninu bina be izangiya kabu osyini, bugwi kuwa ndi Polo ibu na Sila, bupupisa ka pa yangba kambwa ka bangama. ²⁰ Busilisa ndi kambwa ka bazozi ka Baluma, ibu aka be: «Batu bi niba ba Bayuda, baputini gudfu kusu. ²¹ Bakowonisilo yigya yi niyo ibusu Baluma takobingisyogigu ikani kagya yi.»

²² Kuwa wa, mambengi ukandikanaga ndi batu nibo ba ndi ka ambaza wa bikpeki-kpeki ko bulya ka Polo ibu na Sila. Bazozi bakpamya ndi be bunyu ndumbu, butini pimbo. ²³ Niyo bupa kaukuba, budikita ka boloko, bakpamya zamu be ubuulyogi binza. ²⁴ Ngbingo yi ninu bakpamya ndi mino zamu beyo, umakya ndi ka kaso ka pa yakpo, umakyaga magu ka kpakpa.

²⁵ Lugo wo biti, Polo ibu na Sila ba ndi kalumba, banimbila kabibiso Kunzi ni batu ba boloko bagogo banumukana. ²⁶ Ko ngbingo bemoti aka, azigizo wapu azukula ndi mubumbe ma ndabu ya boloko. Wa aka wa, pumi yasi oukwikanaga ndi, baselegeni ka batu basi ba boloko batinikaga ndi bitututu. ²⁷ Niyo zamu ozuzuko, ina ndi pumi bikpokpo, anyo kuwa sabi kaki bekye imwi kye a ndi kasima be batu ba boloko bokyogini. ²⁸ Luki limoti, Polo apamikana ndi be: «Wakimwonitogu, ta basi wa aka wa!»

²⁹ Kuwa wa, zamu nu akunga ndi tala, ogulyo bigala-gala ka ndabu ya boloko, ogwa ndi

kambwa ka Pɔlɔ na Sila ni nzɔyi anatwa bɪkyakyakya. ³⁰ Kumbuso yi, upupisa ndi, umuusa bɛ: «Ibunu bababa, okwononi bɛ nagyi buni kainisono na muhukuso?» ³¹ Basikisya ndi bɛ: «Mubinkyana Mombukwono-dosu Yeso, winisono na muhukuso, iwɛ pa imoti na ndabɔ kakɔ.» ³² Kɔwa wa, babikyaga ndi Mongoni Manza ka Mombukwono-dosu pa imoti na batɔ ba ndabɔ kaki basi. ³³ Ko ngbingo yi ninɔ aka nɔ wo biti nɔ, zamɔ ɔva ndi, ɔsukɔsa bapwayi bingɔ. Wa aka wa, babotisa ndi, iyi pa imoti na ndabɔ kaki basi. ³⁴ Kumbuso yi, aga ndi na Pɔlɔ ibɔ na Sila kɔ kaki, ɔpɔ malili. Alukɔ nɔ pa imoti na ndabɔ kaki yasi bogwa ndi magyagya, kyɛ ba ndi ni babinikyonini Kunzi.

³⁵ Niyɔ lisyɛ asyɛ, bangama ka bazozɪ bɔtika ndi bambanzɔ kabikyoku zamɔ bɛ usisi. ³⁶ Zamɔ atambulyaga ndi Pɔlɔ mongoni mi nimɔ bɛ: «Bazozɪ botikiku mayɔ bɛ namusisi. Mbiya wanɔ, makwanana kɔwa kopupo, maga na maziyo.» ³⁷ Luki limoti, Pɔlɔ ɔbikya ndi batɔ nibɔ butikoku ndi bɔ bɛ: «Batitinisisi bi fimbo ka pa yangba ni bakatisombisigɔ, batimakya ka bɔlɔkɔ. Wina sɛ ta bomikya Balɔma. Mbiya wanɔ, ko bulya iki yo bakapa katipupiso bipɛlɛ? Kigyonosigɔ! Bodukuno ni ibɔ aka bamombukwana-dabɔ bi katipupiso yi!»

³⁸ Batɔ bi nibɔ bɪga ndi, bɔtambulyaga bangama likpɔmɔka li nilɔ. Niyɔ bɔkana bɛ Pɔlɔ na Sila ba bomikya Balɔma, babanga ndi binyɛ. ³⁹ Kɔwa wa, bodoku ndi, bitatanaga na ibɔ, busiso. Kumbuso yi, bɔbikya ndi bɛ bopupi ka gɔdɔ yi ninɔ. ⁴⁰ Ngbingo yi ninɔ Pɔlɔ na Sila

Ɔopupa ndi mino ka bɔlɔkɔ, ɓinda ka ma Ludia. Kɔ ɓeyɔ, ɓinanana ndi na ɓakilisito, ɓutumisa mambengi, kumbuso yi, ɓaga ndi iɓɔ.

17

Pɔlɔ iɓɔ na Sila ɓanaga ka Tesalonika

¹ Pɔlɔ iɓɔ na Sila ɓaga ndi pisi ka gɔɔɔ wa Amufipoli na Apɔlonia, ɓosila kɔwa ndi ka Tesalonika kɔ Bayuda ɓa ndi mino na ndaɓɔ ya malɔmba. ² Mɔɔɔngɔni ɓeyɔ Pɔlɔ agyaga ndi mino kambwa, ogulya ndi kɔ ɓeyɔ. Ka Masye ma kimumbiso masaa, ɓikaga ndi kagya ɓoɔngoso na iɓɔ kɔ ko bulya Mɔɓiso Motu. ³ Ikaga ndi kautumbulyaga, anowoniso ɓe okwononi Kilisito igyogyisi, opupoku ka mbuku. Iyi aka ndi na iɓɔ ɓe: «Yeso yi ninɔ, nakamɔɓikyaga Mongoni Manza ko bulya kaki, iyi ni Kilisito.»

⁴ Niyo Bayuda ɓemoti-ɓemoti ɓukana likɔmaka li nilɔ, ɓabaya ndi, ɓabye kɔwa ndi Pɔlɔ na Sila. ɓagiliki ɓudingi niɔ ɓabibisaga ndi Kunzi pa imoti na ɓoko ɓakɔ ɓakinisono, ɓabaya ndi gɔni.

⁵ Luki limoti, Bayuda ɓagɔɔ ɓotuma ndi na imi ɓiɔe. ɓupɔnaga ndi na ligundɔ ɓawanza ɓemoti-ɓemoti niɔ ɓayigya yanye. ɓamumula kɔwa ndi ambaza wasi kavikimanaga ka gɔɔɔ, ɓaga ndi ka ndaɓɔ ka Yasoni kakisa Pɔlɔ na Sila ɓivaka-vaka ɓekye ɓupupisi ko misa ka ɓambanzu. ⁶ Yeki ɓakuminagu ndi, ɓaga kɔwa ndi na Yasoni pa imoti na ɓakilisito ɓemoti-ɓemoti ɓidada-dada ko misa ka ɓangama ɓa gɔɔɔ ni ɓanapamikanaga ɓe: «Batɔ ɓi niɓa

ɓaputini ɔɓili wasi, mɓiya wanu, ɓodwiniku kɔwa goni wanu, ⁷ Yasoni no utilyi bi ku kaki. Batu bi nibana basi ɓakegu kabye mutuu ka ngama mudingi wa Luma kye ɓakabikya ɓe atu na ngama wagogo nino ina ɓe Yeso.» ⁸ Likpumu ka li nilo utula ndi batu ɓakpu na ɓangama ɓa gudɔ, ⁹ ɓusiso kɔwa ndi Yasoni ni ɓikolyogini.

Pɔlo na Sila ɓogoni ka gudɔ wa Beloya

¹⁰ Niyɔ biti olipyo, ɓakilisito ɓamogosa ndi Pɔlo na Sila ka gudɔ yi nino ina ɓe Beloya. Niyɔ ɓosilo ku ɓeyɔ, ɓaga ka ndabu ya malamba ka Bayuda. ¹¹ Batu bi nibo ku ɓa ndi ɓanza kaukitaga ɓatesalonika. ɓa ndi kabailya Likpumu ko Kunzi na musasa makpu. Masye masi, ɓakpimaga ndi Mɓiso ɓekye sibi ɓe likpumu nilo Pɔlo ubikyaga ndi, a ndi la limganu. ¹² Budingi luga kabu ɓabailya ndi. Luga ka Bagiliki, ɓoko ɓakinisono na ɓaluku buidingi ɓabailya ndi goni.

¹³ Niyɔ Bayuda ɓa Tesalonika bukana ɓe Pɔlo akabikyaga goni Mongoni Manza ko Kunzi ka Beloya, ɓaga ndi ku ɓeyɔ, ɓapunga goni kapá ipumbu na kauvikimosogo ɓambaza ka ɓambanzu. ¹⁴ Ko ngbingo yi nino aka no, ɓakilisito ɓamogosa ndi Pɔlo miso yo libo lidingi, luki limoti, Sila na Timotio ɓasikana mbeyi ndi ibu wa aka wa. ¹⁵ Batu nibo binda ndi kabiso Pɔlo, ɓasilisa ndi ka gudɔ wa Atene. Kumbuso yi, ɓigoku ndi ka Beloya na mayu nimo Pɔlo utikilyoku ndi Sila ibu na Timotio ɓe bindi katakanya ɓigala-gala.

Polo a kɔwa ka Atene

¹⁶ Ngbingo yi ninɔ Polo a ndi mino kabundaga Sila na Timotio ka Atene, a ndi no kumbu kugbe kye gudɔ yi ninɔ a ndi wakigumya ka gbilitɔ. ¹⁷ Agyaga ndi bodongoso na Bayuda na batɔ bagɔɔ nibo babangaga ndi Kunzi kusɔ wa ndabɔ ya malumba. Ka bapa baya musilyoni, ikaga ndi na bodongoso masye masi na batɔ nibo bosilyanaga ndi na ibɔ. ¹⁸ Batɔ ba kimibo bemoti-bemoti ka lidu ka Bepikulio na ka Basitoiko, bapunga ndi bodongoso na iyi. Bemoti-bemoti luga kabɔ buusaga ndi be: «Tongolobi muna a mbeyi kapa kabikya bu?» Bagɔɔ babikyaga ndi be: «Akainisono abe a mubibikya wo mongoni ko bokunzi bo di.» Ba ndi kanzina beyɔ kye Polo a ndi kabikyaga Mongoni Manza ko bulya ka Yeso na beyɔ opupoku ndi mino ka mbuku. ¹⁹ Bava kɔwa ndi Polo, baga na iyi ka Pa Yidingi niyɔ balikyaga ndi be «Aliyɔpago», bamuusa ndi be: «Wakwananatɔ katitumbulya isi ya mutuu mambiya nimo wakapá? ²⁰ Wakatibikya makpɔmuka mo di. Ta neki kapa kaiba ambe niyɔ yasi isi yi ni iki.» ²¹ A beyɔ, batɔ ba Atene basi pa imoti na bobiko nibo bikaga luga kabɔ bokitisaga ndi bongbingo kabɔ bayasi kabikyaga na kaukana bomongoni bayambiya.

²² Kɔwa wa, Polo amaga ndi kambwa ka batɔ nibo ba ndi ka Aliyɔpago wa, iyi aka be: «Ibunu batɔ ba Atene, nakaina abe mabaipá ko bokunzi kugbe. ²³ A beyɔ, wa no bi mino kalingyo gudɔ kunu, ninagatu bi bapa nibayo mubibisogo mino bokunzi kunu. Ninito bi goni

gbogbo yimoti ni bokpikini mino be: <A ko bulya ko kunzi yi ninɔ takamibogigu.> Kinili, imi, nakamɔbikyaga Mongoni ka ninɔ mabibisogo ni makegu kamibo. ²⁴ Kunzi yi ninɔ agya ndi ɔbili na masi nimo a kuso yi, iyi no a Mombukwana lisyɛ na litombu, kikogigu na bandabu nibayo bambanzu bopikogo. ²⁵ Kegu na nza yi be bambanzu bagugubyi abe kika na yangya. A beyo, iyi no upaga batu basi ɔbili, muyukumi na makpumu ka masi. ²⁶ Katukya ka mumbanzu bemoti, agya ndi mababa ka bambanzu kye biki ka ɔbili wasi. Ubisilyaga ndi bongbingo na lili ka bogiyo. ²⁷ Kunzi agya ndi beyo kye bambanzu bakisi. Gutugu bakiko kakisa ni bakazakadaga, bakwananatu aka kamina. Wina se, Kunzi a buwobi na ibusu basi yikaka-yikaka. ²⁸ A beyo: <Ta na ɔbili ko bulya kaki, tanigyigyilya na takaidukulogo kaiko na ɔbili.>

A mudɔngoni beyo bemoti-bemoti ka bayoko kunu babikya ndi mino be:

<Ta goni ibusu bomikaki.>

²⁹ Yeki ta bomiko Kunzi, takikonitogu na tamanaga ambe akwanana kaika mudɔngoni abe kunzi yi ninɔ bagyaga na ɔlo, na ngweyi ikani litalu niyo bambanzu bagya na bugegele na yimibo. ³⁰ Luki limoti, Kunzi kegu bata kaanda bongbingo nibo bambanzu ba ndi mino ko biti. Mbiya wanu, akaɔbikyaga bambanzu basi na ka bogiyo bayasi be boyikosi mambengi. ³¹ A beyo, obisoni lisyɛ nilo ako ndeke mino ngbanga ka ɔbili wasi, ka bungbingbili, pisi ka mutu bemoti ninɔ apunaga ndi. Apupisa ndi ka mbuku bekye batu basi bibi be mutu yi iyi ninɔ.»

³² Niyo bamukana Polo ni ananzina ko bulya yipupa ka mbuku, bemoti-bemoti luga kabu barunga ndi katiba bikyaaa, bagogo babikya ndi be: «Tumukanatu banu mbeyi bata lisyε lagogo.» ³³ Kuwa wa, Polo usa ndi. ³⁴ Luki limoti, batu bemoti-bemoti бага ndi pa imoti na ibu, babinikyana ndi Kunzi. Luga kabu, a ndi ni Dionisi, mutu bemoti wa Aliyopago, muko bemoti nino ina ndi be Damali na batu bagogo bata.

18

Polo a kuwa ka Kolito

¹ Kumbusa wa niyo, Polo atukya ndi ka Atene, aga ka gudu yi nino ina be Kolito. ² Ku beyo, atakanya ndi Muyuda bemoti nino ina ndi be Akila. Iyi Akila a ndi mutu wa Poto. A ndi ni iginiku mbiya aka kotukyoku ka mugi ma Italia ibu na mukaki beyo ka Pelesila, kye ngama mudingi beyo ka Kolode a ndi ni opini mutuu be Bayuda basi bopupi ka Luma. Polo inda kuwa ndi kanda Akila ibu na mukaki. ³ Yeki Polo agyaga ndi ligubo la bangbangba baya libudya abe Akila goni, bika kuwa ndi na ibu pa imoti kagya ligubo li nilo. ⁴ Ka masye masi ma kimumbiso, Polo agyaga ndi bodongoso ka ndabu ya malumba ka Bayuda, anagya yasi be Bayuda na Bagiliki bamukanito.

⁵ Niyo Sila na Timotio botukyoku ka Macedonia, bosiloku ka Kolito, Polo ipa ndi wasi kabikyaga Likpumu ka ko Kunzi. A ndi kautumbulyaga Bayuda be Yeso ni Masiya. ⁶ Luki limoti, Bayuda ba ndi kabunilyo muki

aka, banatumbwa. Kuwa wa, ubumilya ndi libungu la botu kaki bipupupu, iyi aka be: «Makobungogo gutugu bata ibunu, kegū bata likpūmuka kami. Katukya mbiya wanu, nakaında ka batū niḅo bakegū Bayuda.» ⁷ Pōlo atukya kuwa ndi wa, ında kaiko ka mutū bemoti ninō ina ndi be Tito-Yusito. Iyi Tito-Yusito abibisagatū ndi Kunzi, ndabū kaki ikaga ndi ka kpōlo wa niyō ya malumba ka Bayuda. ⁸ Kilisipo ninō a ndi ngama wa ndabū ya malumba ka Bayuda, abinikyana ndi Mombukwono-dosu pa imoti na batū ba ndabū kaki basi. Batū ba Kolito bakpū niḅo ba ndi kamukana Pōlo, babinikyana ndi goni, bibotisiso.

⁹ Biti yimoti, Pōlo alutaga ndi nziki ni Mombukwono-dosu anabikya be: «Wakobongonitogu, wika asi kanzina aka, wakodokonitogu, ¹⁰ kye na pa imoti na iwe. Mambanzū gutugu bemoti aka kuviligū kye na na bambanzū budingi ka gūḍū yi nimū.» ¹¹ Pōlo agya ndi kū beyō syangasū simoti na batimba madiya, kaubikyaga bambanzū Likpūmuka ko Kunzi.

Ngama Galio akasombiso Pōlo

¹² Ko ngbingo yi ninō Galio a ndi mino ngama wa iwili ya Akaya, Bayuda bukanana ndi ko bulya ka Pōlo. Bagwi, bāga ndi na iyi kambwa ka bazozī, ¹³ iḅū aka ndi be: «Alukū yi nimū akaupamyā bambanzū kabibiso Kunzi ni kegū beyō mutū abikyaga mino.» ¹⁴ Niyō Pōlo a ndi kapa kanzina, Galio aka ndi na iḅū be: «Ibunu Bayuda, kamwo bi mambanzū ikani kagya

bunye, imi, nakwananatu bi kamumukana. ¹⁵ Luki limoti, yeki makagya bodongoso ko bulya manzina, mino na ko bulya mutuu kunu, nilo amundi ibunu aka. Imi, nakakwananigu kako inguo ya likpumuka li nilo.» ¹⁶ Kumbuso yi, Galio ukpumya ndi. ¹⁷ Kwa wa, ibu basi bagwi ndi Sositeni, ngama wa ndabu ya malumba. Balya ndi bisususu kambwa ka bazozzi wa, ni Galio kegū gutugū kobiso mino limbengi aka.

Polo igini ka Atiokia

¹⁸ Polo asyesyē mbeyi ndi bata aka bindi ka Kolito wa. Kumbuso yi, basanana ndi na bakilisito, badaka ndi ka bato kaaga ka Sulia pa imoti na Pelesila na Akila. Iwisisa ndi mu bingu ka lisu nilo balikyaga ndi be Kenekulia, kye a ndi ni akuni silika kambwa ko Kunzi*. ¹⁹ Niyo badwe ka Efeso, Polo usa kwa ndi wa aka wa. Aga ndi ka ndabu ya malumba ka Bayuda, apunga bodongoso na ibu. ²⁰ Bayuda babikya ndi be biki mbeyi bata na ibu wa aka wa. Luki limoti ni Polo kopagu. ²¹ Niyo a ndi kaasanana na ibu, ubikya be: «Kunzi kapa, nigokuto banu bata kamunda.»

Kwa wa, atukya ndi na bato ka Efeso wa, aga. ²² Niyo adwe ka Kaizalia, osyo, adaka ndi ka Yelusalema kaumuuso batu ba kanisa. Kumbuso yi, osyo kwa ndi ka Atiokia. ²³ Agya ndi wa masye makede aka, niyo atukya wa, apunga ndi kolingyo giyo yimoti-yimoti katukya ka Galatia

---

* **18:18** 18:18 akuni silika kambwa ko Kunzi: Wanda goni Litatanga. 6:5-18. Kabyenene na yigya ka Bayuda, mumbanzu kako ndi silika kambwa ko Kunzi, kiwigu ndi bata mu kadwe ku kwa ku ngbingo yi ninu italyana mino.

adwe ka Fuligia. Ku beyo, utumisa ndi babibya basi mambengi.

Apolo odwini ka Efeso na ka Kolito

²⁴ Muyuda bemoti nino ibukuta ndi ka Alesandulia ina ndi be Apolo, a ndi ni osilini ka Efeso. Anzinaga ndi bipoli-poli na ibaga ndi Mobiso ko Kunzi binza kugbe. ²⁵ Bawonisila ndi kabye pisi ka Mombukwono-dosu. Agyaga ndi kekele kabikyaga na kowonisilo ka bungbingbili Mongoni Manza ka Yeso. Luki limoti, ibaga ndi iyi ibatiso ka Yuani aka. ²⁶ Apunga ndi kanzina ni kegu na kubangaku ka ndabu ya malumba ka Bayuda ku. Niyoy Pelesila ibu na Akila bamukana ndi, bamaka ku kabu, bawonisila bata bingbanganya kugbe pisi ko Kunzi. ²⁷ Yeki a ndi kapa kaina ka iwili ya Akaya, bakilisito batumisa ndi limbengi, bukikilya kuwa ndi babibya nibo ku kambwa aka be batilyito binza. Niyoy osilo ku beyo, usingya ndi kugbe batu nibo binisana ndi na muhukuso pisi ka iziyo ko Kunzi. ²⁸ A beyo, unzinilyaga ndi Bayuda na bou bingbanganya ko misa ka batu basi, anowoniso pisi ka Mobiso Motu be Yeso ni Kilisito.

19

Polo akabikyaga Mongoni Manza ka Efeso

¹ Ngbingo yi nino Apolo a ndi mino ka Kolito, Polo akitanaga ndi ka iwili ya bangupa, adwe ka Efeso. Ku beyo, utakanya ndi babibya bemoti-bemoti, ² iyi aka na ibu be: «Ambe, minisanatu ndi na Limbengi-Lotu ngbingo yi nino mabaya ndi mino?» Basikisya ndi be:

«Kali! Takanukonigu ndi gutugu iki yi aka ni bananzina ko bulya Limbengi-Lotu.»

³ Umuuso bata ndi be: «Mogwa ndi ifatiso tino?» Basikisya be: «Niyo ka Yuani.» ⁴ Polo ubikya kuwa ndi be: «Yuani ubotisaga ndi batu nibo bapaga ndi kayikoso obili kabu. Ubikyaga ndi goni be babailyi mutu yi nino akodoku kumbuso kaki. Mutu yi ndi ni Yeso.»

⁵ Niyo bukana beyo, fibotisisa ndi ko lino ka Mombukwono-dosu Yeso. ⁶ Polo ubisilya ndi maboku, Limbengi-Lotu usilyo. Bapanga ndi kanzina ka masasu dididi na kabikyaga makpumuuka nimo kanigyonosigu. ⁷ Batu bi nibo basi ba ndi buwobi tekebe na baba.

⁸ Kuso wa batimba basaa, Polo indaga ndi ka ndabu ya malumba ka Bayuda, ananzina ni kegu na kubangaku. Agyaga ndi na ibu bodongoso ko bulya Bungama ko Kunzi, anakisa be batu bi nibo bikaga ndi kamukana babailyi.

⁹ Luki limoti, bagogo ba ndi mambengi muti, bakya ka baya, bapanga kanzina yanyenye ko bulya yo pisi ka Mombukwono-dosu ka musilyoni wa. Kuwa wa, Polo usa ndi, aga ndi pa imoti na babibya aka. Bikaga ndi kainzinzinya na ibu masye masi ka ndabu ya ikolo ka aluku bemoti nino ina ndi be Tilano. ¹⁰ Likpumuuka li nilo igyonosa ndi ka byanga bifa. Batu basi nibo ba ndi ka iwili ya Azia, iki Bayuda na gutugu Bagiliki aka bukana ndi likpumuuka ko Mombukwono-dosu.

Bomika Sekewa bakakingila kokpumyo mambengi ma bunye

¹¹ Kunzi agyaga ndi makpamuka mambanga-mbanga pisi ka Pɔlɔ. ¹² Kinili, fubisilyaga ndi batɔ ba bokolobu botu na matambala nimo ikaga ndi ni odundini nzayi ka Pɔlɔ. Batɔ bi nibo bahakagatu ndi, mambengi ma bunye anupupo goni. ¹³ Bayuda bemoti-bemoti bikaga ndi kaamama ka bapa dididi kakingila kokpummyo mambengi ma bunye ko lino ka Mombukwono-dosu Yeso. Banabikya be: «Nakamabikya ambe puponi ko lino ka Yeso nino Pɔlɔ akabikyaga likpamuka kaki.»

¹⁴ Kumu-kumu bemoti Muyuda nino ina ndi be Sekewa a ndi na bomiki madɔya na ika. Bomikaki bo bagyaga ndi likpamuka li nilo. ¹⁵ Luki limoti, limbengi la bunye usikisya ndi be: «Namibatɔ Yeso, namiba goni Pɔlɔ binza. Luki limoti, ibunu ma ba wani?»

¹⁶ Aluku yi nino a ndi na limbengi la bunye no ubumbukyoku bomika Sekewa, ukukumilyaga, ugyagya ndi binye kadwe ku kwa ku bomiki bo bopupoku ndi ka ndabu bondumbu na bevidi. ¹⁷ Batɔ basi ba Efeso, iki Bayuda na gutugu Bagiliki aka bukana ndi mongoni mi nimo. Ibu basi babanga ndi, bobibisa lino ka Mombukwono-dosu Yeso. ¹⁸ Batɔ budingi nibo ba ndi ni boboilyini, bodogoku ndi kabinkyana na kabikyaga bunye kabu nibo bagyaga ndi bingbanganya ko misa ka bambanzu. ¹⁹ Luga ka batɔ nibo bukimaga ndi baneko, budingi bodoku ndi na bakitabu kabu baya baneko kabusya kambwa ka bambanzu basi. Bagya kuwa ndi isabu ya bakitabu bi nibo, apa buyi bambuma belofa batekebe kubukumuti. ²⁰ Kinili, pisi ko

ngu ka Mombukwono-dosu, likpɔmɔka ko Kunzi igbata ndi, itulyana ka bapa bayasi.

Bambanzu bovikimonogini ka Efeso

²¹ Kumbusa wa likpɔmɔko li nilo, Pɔlo osisila ndi kaında ka Yelusalema pisi ka iwili ya Makedonia na niyo ya Akaya. Iyi aka ndi be: «Nakadwe ku, nakwananatu banu goni kaaga ka Luma.» ²² Etika kuwa ndi ka Makedonia batu baba luga ka nibo besingyaga ndi ka ligubo, a ndi ni Timotio ibu na flasito. Iyi mombukwanadaki otigolo mbeyi ndi bata ka Azia aka.

²³ Ko ngbingo yi nino, bambanzu bavikimanaga ndi ka Efeso ko bulya Pisi ka Mombukwono-dosu. ²⁴ Ku beyo, a ndi na mutwomabisa bemoti nino ina ndi be Demetilio. Iyi Demetilio otwaga ndi ka bangweyi bekingyosi bayikekeke baya bandabu ko kunzi muko yi nino ina ndi be Alitemisi. Ligubo li nilo upaga ndi botwa-mabisa buyi budingi. ²⁵ Demetilio umumula kuwa ndi botwa-mabisa na batu basi nibo bagyaga ndi busolo ba ligubo li nilo. Iyi aka na ibu be: «Bomika-mama, makaiba binza be talyalyaga ka ligubo li nili. ²⁶ Mbiya wanu, makaina na kaukana nilo Pɔlo akagya. Kegu asi ka Efeso aka, luki limoti likpɔmɔko nilo a kuwa buwobi kaitulyana ka Azia wasi. Ulutoni batu budingi, uyikasa tamanaga kabu be bokunzi nibo bambanzu butwogo bakegu bokunzi. ²⁷ Kegu asi ligubo kusu aka lo akakisa kaputikana, luki limoti, gutugu ibiba ya ndabu ko kunzi mudingi Alitemisi aka. Iyi nino

babibisogo bapa bayasi ka Azia na ka obili wasi!»

²⁸ Niyo bambanzu bukana likpamuka li nilo beyo, bavikimanaga ndi, banapamikanaga be: «Alitemisi wa Efeso a mudingi!»

²⁹ Kuwa wa, gudɔ wasi avikimanaga ndi. Iɔu basi bukanana ndi kaaga bigala-gala ka pa yangba niyo bamumukanaga ndi mino, bagwi ndi Gayo na Alisitaliko, Bamakedonia baba bi nibo bakpakyana ndi na Polo. ³⁰ Polo a ndi wakitulya kaina kambwa ka ambaza yi nino, luki limoti babiɔya bapakya ndi.

³¹ Gutugu bangama bemoti-bemoti ba Azia nibo ba ndi bawai-daki, batikilya ndi bambanzu kabikya be kipupisonitogu ku beyo. ³² Ko ngbingo yi nino aka no, bambanzu bapunga ndi kanzina gbali, banzingimana ndi. Luga kabu, bambanzu budingi bakegu ndi kaiba gutugu be bomumukoni ko bulya iki. ³³ Kuwa wa, bambanzu bemoti-bemoti luga wa ambaza batumbulyaga ndi Alesandulia likpamuka li nilo. Bayuda bakpamya ndi be akitagi kambwa. Kuwa wa, Alesandulia ugbama na maboku be badaki kye a ndi kapa kanzina.

³⁴ Luki limoti, niyo bambanzu bibo be Alesandulia a Muyuda, iɔu basi bapunga ndi kapamikanaga ka basaa banda baba be: «Alitemisi wa Efeso a mudingi!» ³⁵ Ka mulibo, ndombe mudingi wa gudɔ yi nino udokisa ndi, ubikya be: «Batu ba Efeso, bambanzu basi bakaiba be Efeso a pa yi niyo obuulyogo ndabu ko kunzi Alitemisi mudingi na mulundu kaki nimo ogwoku ndi kugu wa lise. ³⁶ Kegu na mutɔ

gutugu bemoti aka nino akwanana kaanganya. Kinili, okwononi mbeyi kosisa mambengi, ni makogyigu likpumuka bisososo. ³⁷ A beyo, baluku bi nibana moduku na ibu ba bakibigu ka ndabu ko kunzi kusu ikani katumbwa yi. ³⁸ Kika ni Demetilio na botwa-mabisa nibo bagyaga na ibu ligubo bakegu kaukanana na mambanzu, masye muko bangbanga atu, bazozi batu goni, bakwanana kaaga ku beyo. ³⁹ Makika na likpumuka lagogo libikya, niyo igyonosa kuwa banu kambwa ka bangama. ⁴⁰ A beyo, kabyenene na likpumuka li nilo igyonosi na lisyeli ni li, bakwanana katipilyaga bangbanga be tovikimonogini. Takegu no pisi yi niyo tatumbulaga mino mu ma musilyoni mi nima.» ⁴¹ Niyo ama kanzina beyo, upa bambanzu ligundu.

20

Pollo igini bata ka Makedonia, akitanaga ka Giliki

¹ Niyo pa adakilya, Pollo umumula kuwa ndi babibya, utumiso mambengi. Kumbuso yi, upaga maboku, aga ndi ka Makedonia. ² Akitanaga ndi pisi ku beyo, upa ndi babibya matuu makru. Kumbuso yi, inda ndi ka mugu ma Giliki, ³ agya ndi ku beyo batimba basaa. Niyo a kuwa ndi buwobi kadaka ka bato kaında ka mugu ma Sulia, ukana ndi be Bayuda bagyilini dikidi. Kuwa wa, osisilya ndi kaiga kumbuso, akitanaga pisi ka Makedonia. ⁴ A ndi kampakanya pa imoti na batu bi niba: Sopateli mika

Pilo ninɔ a ndi Mubeloya, Batesalonika beyɔ ka Alisitaliko ibɔ na Sekundo, Madelibe ninɔ ina ndi be Gayɔ, Timotio, se kuwa Tikiko ibɔ na Tolofimo nibɔ ba ndi batu ba Azia. ⁵ Batu bi niba bɔ bapangaga ndi ligundu kaında katibundaga ka Tolowasi. ⁶ Kumbusa wa yinga niyɔ balyaga ndi mino mukati bikofulu, tafaka ndi ka bato ka lisu la Filipi, kumbusa wa ligundu la masye kubukumuti, tutakanyaga ndi ka Tolowasi, tagya na ibɔ pɔsɔ yimoti.

Pɔlɔ opipilini kaaga ka Tolowasi

⁷ Lisyɛ la Mungu na bugogo, ta ndi bumbumukana kobunonogo mukati ni Pɔlɔ ananzina. Yeki a ndi kapa kopupyɔ na bugala bi, idukulaga ndi no bulo kadwe lugo wo biti. ⁸ Ta ndi bumbumukana ka ndabu yi niyɔ ya kugu. Ku beyɔ, batala bakpa butuna bingbiii. ⁹ Wina se, a ndi na Mwanza bemoti ninɔ ina ndi be Eutiko, a ndi wakiko ka lidilisa wa, iyi aka ndi toto bipe ko ngbingo yi ninɔ Pɔlɔ a ndi mino kanzina bindiii nɔ. Mwanza nɔ onyukoku ndi ka toto, ogwoku kotukyoku ka ndabu ya kugu niyɔ ya yisaa. Niyɔ ba kuwa ndi be bamomosi, a ndi ni okwini. ¹⁰ Kuwa wa, Pɔlɔ osyoku ndi, odidiko buwobi na iyi, apututo, abikya be: «A mubisi, wosoni kombomboyo!»

¹¹ Niyɔ Pɔlɔ igilya ndi bata kafaka ka ndabu ya kugu, obunonogo mukati, alya. Idukulaga ndi bata kanzina bindiii kadwe ku kwa ku lisyɛ atinikaga ndi mino. Kumbuso yi, aga ndi. ¹² Biga ndi na mwanza yi ninɔ ni a mubisi, batu basi botumini na magyagya bidɛ.

Pɔlɔ otukyini ka Tolowasi, aga ka Miletu

¹³ Taga kuwa ndi ibusu kambwa, tadaka ka bato kaında ka gudɔ yi nino ina be Asosi. Ku beyo, takwanana kuwa ndi kava Pɔlɔ na ligundu kye a ndi ni osisilyini kaında na magu. ¹⁴ Niyo tosilyono na Pɔlɔ ka Asosi, tava kuwa ndi ka bato, taga pa imoti na ibu ka gudɔ wa Mitileni. ¹⁵ Tatukya ndi bugalo bi, tadwe ko uzu niyo ina be Kio. Niyo lisyɛ asyɛ, tadwe ndi ko uzu niyo ina be Samosi, kuwa na bugala bi topupana ndi ka gudɔ wa Miletu. ¹⁶ A beyo, Pɔlɔ a ndi wakitulya kakitanaga ka Efeso ni komogigu, kye kegɔ ndi kapa kalya ngbingo ka iwili ya Azia. A ndi kaiduso be odwino gutugu ka Yelusalema kambwa wa Patekoti.

Pɔlɔ bosononini na bazɛ ba kanisa ya Efeso

¹⁷ Katukya ka Miletu wa, Pɔlɔ utika ndi bambanzu ka Efeso kaumokoku bazɛ ba kanisa. ¹⁸ Niyo bosiloku, Pɔlɔ ubikya ndi be: «Katukya ka lisyɛ nilo aka lo nosiloku ndi mino wanu ka Azia, makaiba yigya kami binza beyo na ndi mino bongbinga basi luga kunu. ¹⁹ Nagugubya ndi Mombukwono-dosu ni nakegu na yibinika, ka mugamu na ka yigyogyiso ko bulya bodikidi nibayo Bayuda begyilyaga ndi. ²⁰ Makaiba be nakamusumilyagu ndi gutugu luki limoti aka nilo la izangiya. Namubikyaga ndi bingbanganya likpamuka ko Kunzi, namupa mutiwi ko misa ka bambanzu basi na ka bandabu kunu. ²¹ Nubikyaga ndi Bayuda, gutugu batu bi nibo bakegu Bayuda be bayikosi obili kabu, bamigilyiku

Kunzi, babinikyana Mombukwono-dosu Yeso. ²² Mbiya wanu, Limbengi-Lotu akekpamya kainda ka Yelusalema. Nakegu kaiba ambe ikoku banu na imi ku bu. ²³ Luki limoti, ka bagudu yikaka-yikaka, Limbengi-Lotu ewon-isilagatu kambwa be boloko na yigyogyiso akabundaga. ²⁴ Nakaminagigu obili kami abe luki la izangiya. Luki limoti, izangiya kami a be nadwi ka mulibo ma ligubo nilo Mombukwono-dosu Yeso epa. Ligubo li ni kabikyaga Mongoni Manza ma iziyo ko Kunzi.

²⁵ Nikaga ndi kampakyana luga kunu basi, na nabikyaga mongoni ma Bungama ko Kunzi. Luki limoti, katukya mbiya wanu, nakaiba ambe makeminigu banu bata. ²⁶ Kinili, na lisyε li nili nakamugbityaga be bemoti kunu kobungogo, kendigu bata imi. ²⁷ A beyo, namutumbulyaga ndi likpamuka ko Kunzi lasi ni nakamusumilyigu luki gatugu limoti aka. ²⁸ Wiminyonito ifunu bamombukwana-donu. Buulyogoni ambaza wasi nino Limbengi-Lotu amupa be wikoni bobubulyo bi. Mobuulyaga goni kanisa ko Kunzi, niyo inisana ndi noyu pisi ka bangu ko mikaki bikpe. ²⁹ Imi, nakaiba binza ambe kumbusa wa ligundu kami, bambanzu mudongoni abe banyama bufiya bingyatu luga kunu, bakikigu no nzonzi wa ambaza. ³⁰ Gatugu luga kunu aka, bambanzu bipupisatu ndeke kabikyaga mutuu ma kuboboku kye buluti babiɓya kumbuso kabu. ³¹ Wiminyonito! Manatamana ambe ka byanga bisaa, nikaga ndi kamupa mutiwi yikaka-yikaka biti na lisyε ka mugamu.

³² Mbiya wanu, namupini ko Kunzi na ko mongoni kaki ma iziyo. Mongoni mi nimo a no ngu kamupiko ka baya, kamupa lisimo pa imoti na batu kaki basi. ³³ Imi, nakegu ndi na musasa mo buyi ikani ma olo ikani ma botu ka mumbanza. ³⁴ Ibunu bamombukwanda donu makaiba beyo nagyaga ndi mino ligubo na maboku kami, ko bulya kami, na ko bulya ka batu bi nibo takpakanaga ndi na ibu. ³⁵ Ka masi nimo nagyaga ndi, namuwonisila ndi be tokwononi kaiko bungu pisi ka ligubo, kabinika buti ka batu ba yangya. Manatamana goni likpamuka nilo Mombukwono-dosu Yeso bikpe abikya ndi be: «Izangiya ka mutu nino apaga luki okitogi niyo ka nino bapaga.»

³⁶ Niyo Polo ama kanzina beyo, obuna ndi moli pa imoti na ibu basi, balumba. ³⁷ Ibu basi bagbungukana ndi na mugamu, banapututo na kapanana maboku. ³⁸ Balya ndi kumbu kugbe ka nilo Polo abikya ndi be bakaminigu ndeke bata. Ka mulifo, binda ndi kabiso ka lisu.

21

Polo ogoni ka Yelusalema

¹ Niyo tasanana na ibu, tafaka ndi bata ka bato, taga ngbingbili ko uzu niyo balikyaga be Kosi. Bugala bi, tadwe ndi ka mugi nimo balikyaga be Lodo. Katukya ka Lodo, tadwe ka Patala. ² Ku beyo, tatakanya ndi bato bemoti ni anaga ka Foinikia. Tafaka ndi mino, taga. ³ Niyo ta kawa ndi buwobi na Kipulo, tasa ndi miso ya zebu, taga ibusu ka Sulia. Tifama ka Tilo, ka pa

yi niyo bato osisaga ndi mino makpamuka. ⁴ Ku beyo, tutakanya ndi babibya, tagya na ibu poso yimoti. Limbengi-Lotu ukpamyandi kapakya Polo kadaka ka Yelusalema. ⁵ Luki limoti, niyo poso yi niyo akitaga, tidukulaga ndi na ligundu kusu. Bambanzu basi, iki boko na bomiki binda ndi katibiso kunzi wa gudu. Ku beyo, ibusu basi tofuna ndi moli kubi wa, talumba. ⁶ Niyo tasanana, tadaka ndi ka bato, babibya biga kuwa ndi ka ba ku-kabu. ⁷ Katukya ka Tilo, tomosisya ndi kazaba, tadwe ka Tolemai. Ku beyo, tinanana ndi na bomomосу bakilisito, tasye ndi na ibu lisyelimiti. ⁸ Bugala bi, tatukyilya ndi ligundu, tadwe ka Kaizalia. Tika ndi ka ndabu ka Filipi nino bamakaga ndi be «Mubibikya wo Mongoni Manza». Iyi Filipi a ndi bemoti ka bambanzu madiya na ika nibo burunaga ndi ka Yelusalema. ⁹ A ndi na basika bakwanganya nibo ba ndi ni bakanibigu likpamuka ka baluku. Basika bi nibo ba ndi na bugyalandu butambulaga makpamuka ko lino ko Kunzi. ¹⁰ Ibusu ta kuwa ndi wa ni togyini masye makpa. Mugyalandu bemoti nino ina ndi Agabu, otukyoku ndi ka Yudea, osiloku wa. ¹¹ Odoku katinda, ava mukaba ka Polo, ikanda ndi nomu magu na maboku. Iyi aka be: «Limbengi-Lotu akabikya be: «Ka Yelusalema, Bayuda bakandaga banu mombukwana mukaba mi nima beyo, bagaba ka maboku ka batu bi nibo bakamibigu Kunzi.»»

¹² Niyo tukana likpamuka li nilo beyo, ibusu na batu ba Kaizalia tapakya ndi Polo kadaka ka Yelusalema. ¹³ Luki limoti, Polo osikisya ndi be: «Ko bulya iki yo makagamana na kera ombombo

beyo? Na wakitulya kaikondisiso gutugu kokwo aka ka Yelusalema ko lino ka Mombukwono-dosu Yeso.» ¹⁴ Niyɔ tina be kegɔ katimukana, tasa kuwa ndi. Tabikya be: «Sipananiso ka Mombukwono-dosu igyonosi neki!»

¹⁵ Kumbusa wa masye makede, tibungusyaga ndi, tadaka ka Yelusalema. ¹⁶ Babibya ba Kaizalia binda ndi katibiso ka aluku bemoti ka Kipulo ninɔ ina ndi be Munasoni. Iyi Munasoni a ndi mubibya wandeli, tasye kuwa ndi ku kaki.

Pɔlɔ ogoni ku ka Yakɔbɔ

¹⁷ Niyɔ tosilo ka Yelusalema, bomomосу bakilisito batitilya ndi na magyagya. ¹⁸ Bugala bi, tinda ndi pa imoti na Pɔlɔ ku ka Yakɔbɔ. Ku beyo, bazee basi ba kanisa ba ndi bumumukana ku. ¹⁹ Niyɔ Pɔlɔ ama kaumuusogo, utumbulyaga ndi buwobi-buwobi nilɔ Kunzi ugyilya ndi batu nibɔ bakamibigu Kunzi pisi ka ligubo kaki. ²⁰ Niyɔ bazee bukana likpumuka li nilɔ, babibisa ndi Kunzi. Kumbuso yi, babikya ndi Pɔlɔ be: «Mamaki, watukaina beyo Bayuda budingi boboilyi mino bene, ibu basi bakabye mutuu ka Musa limbengi limoti. ²¹ Wina se, bukoni bi be a abe wakautiwa Bayuda basi nibɔ bikaga luga ka bevananza bayagɔɔ be basi kabye mutuu ka Musa. Upokyi bi goni be bakukusionitɔgu bomikabu, bakobyonitɔgu yigya ya bundeli ka Bayuda. ²² Tagya se kuwa bunɔ kye fibatu aka be wosilniku wanu? ²³ Yeki a beyo, gya neki nilɔ takaubikya. Ta wanu na baluku bakwanganya nibɔ bakoni silika kambwa ko Kunzi kaipa ko Kunzi. ²⁴ Windoni pa imoti na ibu, mibubisoku.

Kalyatũ gũni nĩlo okwononi kye biwisisi bamũ. Kũwa wa, bambanzũ basi bakwanana kaiba ðe mongoni masi nĩmũ ðukana ndi ko bulya kakũ a maðongũ. Luki limoti, ðibo gũni ðe iwe wagyagatũ matũ. ²⁵ Tukpikilyini ði batũ niðo babaya ni ðakegũ Bayuda nĩlo bakwanana kagya. Bakakwananigũ kalya makũlo nĩmũ ðopĩ ðokunzi ka ðapepe, ikani kalya ðangũ gũtũgũ nyama yi nĩnũ bamwogo kani badulini ðasongũ, ðakogyonitogũ gũni ðaðanda.»

²⁶ Bũgala ði, Pũlo ðinda ndi na ðalũkũ ði niðo, ðiðubisa ndi. Kumbuso yi, ingya ndi ka Ndabũ ko Kunzi, utambũlyaga ndi ðe masye ma kibũðiso oyo ko ngbingo tino, isi yi ðe ðakwanana kaupĩlya ðemoti-ðemoti apepe ngbingo tino.

Bagwini Pũlo

²⁷ Niyũ masye maðiya na ika a kũwa ndi ðuwobi kosyo, Bayuda niðo ða Azia ðamina ndi Pũlo ka Ndabũ ko Kunzi. Kũwa wa, ðavikimosaga ambaza wasi ka bambanzũ, ðagwi ndi Pũlo. ²⁸ Banapamikanaga ðe: «Ibunu Bezaleli, singyoniku! Alũkũ yi nĩmũ nũ akabikyaga ka ðapa ðayasi, akaupũ bambanzũ basi matũwi manye ko bulya kusu, ko bulya matũũ ka Musa na ko bulya Ndabũ ko Kunzi yi niyi. Umokyini gũni batũ ði niðo ðakegũ Bayuda ka Ndabũ ko Kunzi, ðapũta pa Yotu yi niyi.» ²⁹ A ðeyũ, ðaminatũ ndi Pũlo kambwa wa ka Yelusalema na Mũefeso ðemoti nĩnũ ina ndi ðe Tolofimo. Iðũ ða ndi kasima ðe Pũlo amingyisatũ ndi ka Ndabũ ko Kunzi.

³⁰ Gũdũ wasi avikimanaga ndi, bambanzu botinikoku ndi bingbufu. Bagwi Pɔlɔ, baluta ndi bikpwukpwukpwu kunzi wa Ndabũ ko Kunzi. Kumbuso yi, badulaga ndi pumi yi. ³¹ Ba kũwa ndi kakisa kamwɔ. Kũwa wa, mongoni asilya ndi ngama ka ambaza wa basũda bẽ gũdũ wasi wa Yelusalema ovikimonogini. ³² Ko ngbingo yi ninɔ aka nɔ, ɛva ndi basũda na bakũmanda kabũ baga ndi bangũ kũ beyɔ. Niyɔ bambanzu bũmina, basa ndi kabũma Pɔlɔ. ³³ Ngama ka basũda isisiloku kũwa ndi buwobi na iyi, agwisiso. Akpamya bẽ bakandi na baselegeni bayĩba. Kumbuso yi, uusa bẽ: «Wani mu? Ogyi iki?» ³⁴ Luki limoti, luga wa ambaza wa, bambanzu ba ndi kapamikana gbali kani ngama ka basũda kotombisyagu gutugu likpũmũka limoti aka, kinili, akpamya kũwa ndi bẽ baga na Pɔlɔ ka mũkɔbɔ ka basũda. ³⁵ Niyɔ Pɔlɔ osilo ka mupumi, basũda babinika ndi kye ambaza ka bambanzu a ndi ni ovikimonogini. ³⁶ A beyɔ, batũ basi ba ndi kabĩbya, banapamikanaga bẽ: «Mumwoni!»

Pɔlɔ akozukogo likpũmũka kaki

³⁷ Ngbingo yi ninɔ ba ndi kũwa mino buwobi kamakya Pɔlɔ ka mũkɔbɔ ka basũda, iyi aka ndi na ngama ka basũda bẽ: «Wakwananatu kesilya ngbingo kabĩkya likpũmũka?»

Ngama ka basũda amuusa ndi bẽ: «Wibatũ Ligiliki? ³⁸ Kegũ iwẽ ni Mumisili yi ninɔ opĩ bi ipũmbũ ka masye mi nima, ɛva bonzikabũ belɔfũ batekebẽ bakwanganya kainda na ibũ ka isa?»

³⁹ Pɔlɔ asikisya ndi bɛ: «Imi, na Muyuda wa Talasi, ka iwili ya Kilikia. Nibukuta ka gɔfɔ wa kinisono. Kikiliki, isilya mbeyi mino ngbingo nanzini na batɔ bi nifa.» ⁴⁰ Ngama asilya ndi mɔnzina. Pɔlɔ amaga kɔwa ndi ko misa ma mupumi, ugbuma ndi bambanzu na kubokuko. Niyo badaka, ubikya ndi na Libelenia bɛ:

22

¹ «Bomika-mama, bababa, pongoni mbeyi motili ka nilɔ nakamubikya mbiya wanu kowon-isilo bɛ nakogyigu bunye.» ² Niyo bamukana Pɔlɔ ni akanzina liva-kukabu beyo, ibu aka ndi biwo. Pɔlɔ aka ndi na ibu bɛ:

³ «Imi, na Muyuda. Nibukuta ka Talasi ka iwili ya Kilikia, luki limoti, nopinga wa ka Yelusalema wa. Gamalieli no a ndi malima kami. Ewonisilaga ndi beyo okwononi mino kabye mutuu ka botitosu ka bungbingbili. Nagugubya ndi Kunzi na kekele begoyo ibunu basi mo mino kagya na lisyɛ li nili. ⁴ Nugyogiyisaga ndi, numwisiso batɔ nibo babibiyaga ndi pisi ko Mombukwonodosu. Nugwisisaga ndi baluku na boko ka boloko. ⁵ Kumu-kumu na basa yasi ka bazee bakaiba binza nilɔ nakabikya. A beyo, bepātu ndi babalwa kaupoku bomomосу ba Damasiki. Na ndi kapa kaina kaugwi bakilisito nibo ba ndi ku, kodoku na ibu kaugyogiyiso ka Yelusalema.»

Pɔlɔ akatumbulaga beyo Kunzi amaka ndi mino

⁶ «Na mbeyi ndi ko pisi aka, buwobi kadwe ka Damasiki. Mɔni a kɔwa ndi banda ka musikatu, ko ngbinga bemoti aka, bungbanganya osyoku

ndi bigbututu kotukyoku kugu wa lisyε, ekungulo bikululu. ⁷ Nogwa ndi wasi bingomu, nukana liyu limoti anebikya be: <Saulo, Saulo, ko bulya iki yo wo mino kegyogyiso?> ⁸ Nuusa ndi ambe: <fwe ni wani, Mombukwono-dosu?> Liyu li nilo esikisyo be: <Imi ni Yeso wa Nazaleti nino wakegyogyiso no.> ⁹ Batu bi nibo ta ndi pa imoti na ibu binatu ndi bungbanganya bi nibo, luki limoti ni bakukonigu liyu li nilo. ¹⁰ Nuusa kuwa ndi be: <Mombukwono-dosu, nagyi se buni?> Esikisya ndi be: <Wamaga, waga ka Damasiki. Ku beyo, bubikyatū makpūmūka masi nimo Kunzi akaupama be gya.> ¹¹ Miso epiya ndi bipi na buru ba bungbanganya bi nibo. Batu nibo ta ndi na ibu begwi kuwa ndi kubokoko, бага na imi ka Damasiki.

¹² Ku beyo, a ndi na muluku bemoti nino ina ndi be Anania. Abangagatu ndi Kunzi, anabye mutuu kusu. Bayuda basi nibo bikaga ndi ku babibaga ndi kugbe. ¹³ Anania esilyoku ndi, iyi aka na imi be: <Saulo, mika-mama, miso ukulikani!> Ko ngbingo yi nino aka no, miso ekulikana ndi, namina Anania. ¹⁴ Kumbuso yi, ebikya ndi be: <Kunzi ka botitosu upunogoni ndi kambwa aka be wiba sipananiso kaki, wamina Mutu Wongbingbili, ukana liyu kaki. ¹⁵ A beyo, wika demu kaki ko misa ka batu basi kabikyaga nilo wini bi na nilo ukoni bi. ¹⁶ Mbiya wanu, wakabunda bata iki? Wamaga, wibotisiso, wakunga mupilya ma bunye ko lino kaki.>>

Polo akatumbulaga beyo Mombukwono-dosu

atika ndi mino

¹⁷ «Kumbuso yi, nigoku ndi ka Yelusalema. Lisyε limoti, niyɔ na ndi kalumba ka Ndabɔ ko Kunzi, εgyilya ndi abε nakika ko nziki, ¹⁸ namina ndi Mombukwono-dosu, εbikya bε: «Widuso, tukya bigala-gala ka Yelusalema wa. A bεyɔ, batɔ nibana wanɔ bakapagɔ banɔ kaukana likpɔmɔka li nilɔ ɔbikyaga banɔ ko bulya kami.» ¹⁹ Nasikisya ndi bε: «Mombukwono-dosu, bakaiba binza bε nogulyaga ndi ka bandabɔ baya malumba ka Bayuda kaugwisiso na kaubumisiso batɔ nibɔ bɔbinikyana. ²⁰ Ngbingo yi ninɔ bamwɔ ndi mino demɔ kakɔ bεyɔ ka Etieni, imi mombukwana-daki na ndi wa gɔ wa, nobingisya ndi bε bamwi, nobuulyaga gɔni ndi botu ka batɔ bi nibɔ ba ndi kamwɔ.» ²¹ Kɔwa wa, Mombukwono-dosu εbikya ndi bε: «Waga, kyε nakautika byi, ka bεvananza bayagɔgɔ.»»

Pɔlɔ na ngama ka basɔda wa Lɔma

²² Bambanzɔ bɔkana ndi mutumbulagi ka Pɔlɔ kadwε ka munzina mi nima. Kɔwa wa, bapɔnga ndi kapamikana, banabikya bε: «Mumwoni mutɔ yi nimɔ! Mumwoni! Mutɔ bεyɔ ka nimɔ, kokwononigɔ na ɔbili!» ²³ Ba ndi kapamikanaga, banombimbo botu na komisyo libungu kugɔ. ²⁴ Ngama ka basɔda akpamya kɔwa ndi bε baga na Pɔlɔ ka makɔbɔ kabɔ, batini fimbo bε kyε anzini. A bεyɔ, a ndi kapa kaiba bε bambanzɔ bakapamikanaga bεyɔ ko bulya iki. ²⁵ Niyɔ ba kɔwa ndi kakanda Pɔlɔ bεkyε batini, iyi Pɔlɔ abikya kumanda ninɔ a ndi wa bε: «Babɔmagatɔ Mɔlɔma ni

bakasombisigu?» ²⁶ Niyo kumanda yi ninɔ ukana beyɔ, inda ndi katumbulyaga ngama kaki, abikya be: «Wagya se kuwa buni? Aluku yi nimuna a Mulumama!» ²⁷ Ngama odoƙu kuwa ndi, amuuso Polo be: «Ibikya, iwe, wa Mulumama?» Polo obingisyo. ²⁸ Kumanda aka ndi bata na iyi be: «Nakalya ndi imi buyi bakpa be kye niki Mulumama.» Polo asikisya ndi be: «Imi, na Mulumama bikpe.» ²⁹ Ko ngbingo yi ninɔ aka nɔ, batɔ niɔ ba ndi kapa kanziniso Polo na marɔpɔ bomisikana ndi. Niyo kumanda iba be akondisisi bi Mulumama, ogwa ombombo.

Polo akasamba ka Basa-Yidingi

³⁰ Bugala bi, ngama ka basuda a ndi kapa kaiba binza be Bayuda basungulyi Polo ko bulya iki. Ukpamy kuwa ndi batɔ kaki be bakulogiku, ukpamy gonɔ bokumu-kumu na batɔ ba Basa-Yidingi basi kamumukana. Kumbuso yi, bodoku ndi na Polo, bamomosa kambwa kabɔ.

23

¹ Polo unda ndi batɔ ba Basa-Yidingi bingbangbangba, iyi aka na iɔ be: «Bomikamama, limbengi kegu kedwa ka ligubo lasi nilɔ nagyilya Kunzi kadwe na lisyɛ li nili.» ² Luki limoti, kumu-kumu Anania ukpamy ndi batɔ niɔ ba ndi buwobi na Polo be babiti. ³ Kuwa wa, Polo abikya ndi be: «Kunzi nɔ ubita kuwa banɔ iwe, iwe ninɔ abe likingyosi la ikubasu sa ndabɔ si nisɔ bodingogo na pembe. Wa wakiko kesombiso beyɔ mutuu abikyaga mino, wina se, iwe bikpe wobunini mutuu beyɔ webitisisi

mino yi!» ⁴ Batu niɓo ɓa ndi ɓuwobi na Pɔlo wa, ɓabikya ndi ɓe: «Kumu-kumu ko Kunzi no wakabubisa ɓeyo!» ⁵ Pɔlo osikisya ndi ɓe: «Bomika-mama, nakeɓu ɓi kaiba ambe kumukumu no. A ɓeyo, ikpiko ka Mobiso Motu ɓe: «Wakatumbwonitogu ngama wa livanza kaku.»»

⁶ Pɔlo a ndi kaiba ɓe ɓambanzu ɓagogo ka Basa-Yidingi wa, ɓa ndi Basadukayo na ɓagogo ɓafalisayo. Kinili, abikya ndi na liyu lapu kambwa kabu ɓe: «Bomika-mama, imi na Mufalisayo, mikya-ɓafalisayo. Kika ni nakasamba, a kye na na mutamanagi ambe batu niɓo bokwaga ndi, ɓopupokuto ndeke ka ɓambuku.» ⁷ Niyo abikya ɓeyo, ɓafalisayo ɓarunga ndi kasaana na Basadukayo, ɓambanzu ɓigbananaga ndi. ⁸ A ɓeyo, Basadukayo ɓabikyaga ɓe kumbusa wa kukwaku, ɓakopupogigu ka mbuku. Bomotiloku gonɓi ɓe ɓamalaika ɓakeɓu, gutugu limbengi ko Kunzi aka. Luki limoti, ɓafalisayo ɓabinikyanagatu ibu makpamuka mi nimo masi. ⁹ Gbungbu aka ndi bihoo! Bowonisilo ɓa mutuu ɓagogo ka lidu ka ɓafalisayo ɓamanana ndi ɓigwo, ɓagya ndi ɓodongoso yaru, ibu aka ndi ɓe: «Takaina abe aluku yi nima kogyigu luki lanye gutugu limoti aka. Abili ikani malaika se no anzilyi bi?» ¹⁰ Niyo dongoso atakya kuwa ka ɓakpiba, ngama ka ɓasuda abanga ndi ɓe ɓakasinzogonitogu Pɔlo. Kinili, ukpamy ndi ɓasuda kosyo luga ka batu niɓo ɓamumukana ndi wa, ɓanyoku, ɓamigiso ka mukobo. ¹¹ No biti yi niyo aka yo, Mombukwonodosu apuponilya ndi Pɔlo, abikya ɓe: «Wigwino

limbengi aka! Mufongoni beyo wabikyaga ndi mino likrumuka kami ka Yelusalema, okwononi kagya begyo ka Luma.»

Bayuda bakagyilya Polo dikidi

¹² Bugala bagogo, Bayuda bemoti-bemoti bagya ndi dikidi bipela. Bako ndi silika be bakalyalyigu ikani komwo luki kadwe ku kwa ku bamwo mino Polo. ¹³ Batu bi nibo bagya ndi dikidi yi niyo, ba ndi kakitaga batekebe bakwanganya. ¹⁴ Baga ndi ka bokumu-kumu na bazee, bubikya be: «Ibusu, takuni bi silika ambe takalyigu luki kani takanamwigu Polo. ¹⁵ Mbiya wanu, ukononi na batu ba Basa-Yidingi, mabikyoku ngama ka basuda be amunyulyiku Polo kye makapa kakpima likrumuka kaki binza. Tika kuwa ibusu bakilika kamosisyo kani kanosilikugu wanu.»

¹⁶ Luki limoti, mububugu bemoti ka Polo ukana ndi dikidi yi niyo. Aga ndi ka mukobo, ogulyo, atumbulyaga ndi likrumuka li nilo. ¹⁷ Kuwa wa, Polo amaka ngama ka basuda bemoti, iyi aka na iyi be: «Mubisoku mbeyi mwanza nimu ku ka kumanda kye a na likrumuka kabikya.» ¹⁸ Ngama ka basuda yi nino, бага ndi na mwanza no ku ka kumanda, abikya be: «Mutu wa boloko nino ina be Polo, emoki, ebikya be noduku no mikya-bwanza yi numuna kunu kye a na likrumuka kauzukilyogo.» ¹⁹ Kumanda amaka ndi mwanza no bikede, amuusa be: «A se buni?» ²⁰ Asikisya ndi be: «Bayuda bukononi bi be bakaunkanga Polo na bugala, upupisilyoku

kambwa ka batu ba Basa-Yidingi abe bakiko kapa bakpimi likpumu ka kaki binza. ²¹ Luki limoti, wakukononitogu. A beyo, bambanzu kakitaga batekebe bakwanganya luga kabu ba na iyi mulika. Baku bi silika be bakalyalyigu ikani komwo luki kani bakanamwigu. Mbiya wanu, ba bakitulya kabundaga kuwa nilo aka lo wabikya.» ²² Kuwa wa, kumanda basanana ndi na mwanza yi nino ni agbityogini be katumbu-lyogonitogu mumbanzu likpumu ko li nilo.

Batikini Polo ka ngama wa iwili beyo ka Felisi

²³ Kuwa wa, kumanda umaka ndi bangama ka basuda baba luga ka nibo bagogo, ubikya be: «Huvoni basuda bamiya baba, muva batekebe madiya na ika nibo babumanaga kugu wa bapunda na bamiya baba nibo babumanaga na bosyogbu. Biki bakitulya kaina ka Kaizalia na saa-tatu yo biti. ²⁴ Mufungusilyogonito goni Polo bapunda nibo bakpokyoniso, badwiso binza ku ka ngama Felisi.» ²⁵ Kumbuso yi, akpika ndi baluwa be:

²⁶ «Imi Kolode Lusiasi, numuusogito iwe ngama wa ibiba kugbe beyo ka Felisi. ²⁷ Bayuda bo bi ni bagwini aluku yi nimuna nutikilyi mu, bo bi kapa kamwo. Niyo nukoni bi be a Muluma, nasingyo bi na basuda kami, nahukusogo. ²⁸ Yeki no bi kapa kaiba ambe Bayuda basungulyi ko bulya iki, nago bi na iyi ka Basa-Yidingi kabu. ²⁹ Nini bi ambe bo bi kagya bodongoso na Polo ko bulya mutuu kabu. Luki limoti, kegua na ibo gutugu yimoti aka niyo bakwanana mino kamwo ikani kagwi. ³⁰ Niyo nukoni bi be Bayuda

bakagyilya dikidfi kye bamwi, nutikilyo bi bigalagala. Nubikyo bi batu bi nibo basungulyi bi ambe bindi na ngbanga yi nino ku kaku.»

³¹ Basuda bagya ndi beyo aka yo bukpramya ndi mino. Bava ndi Polo, бага na iyi no biti yi niyo aka yo kadwe ku kwa ku ka gudu wa Atipatilisi. ³² Bugala bi, basuda bi nibo ba ndi na magu bigononoku kuwa ndi ibu ka mukobo, busa ndi nibo ba ndi kugu wa hapunda kaidukulogo na Polo. ³³ Niyo aka yo bosilo ka Kaizalia, bapá ndi ngama Felisi balawa, bawanya kuwa goni ndi Polo. ³⁴ Ngama atangulaga ndi, amuuso Polo be: «Wa mutu wa iwili tino?» Niyo ukana ndi be Polo a mutu wa Kilikia, ³⁵ iyi aka ndi na iyi be: «Tanda likpumuka kaku ngbingo yi nino batu nibo busungulyi bi, bosiloku banu mino.» Akpramya ndi be babuulyogi Polo ka ndabu niyo Elodi Mboku opikisisa ndi.

24

Bayuda bakasungulya Polo

¹ Kumbusa wa masye kubukumuti, Kumu-Kumu Anania, bazee bemoti-bemoti pa imoti na bubuma wa munzina bemoti nino ina ndi be Teletulo binda ndi ka Kaizalia. Ku beyo, basungulya ndi Polo ka ngama Felisi. ² Bamokoku ndi Polo, Teletulo apanga ndi kabikya be: «Ngama, kiki ndi iwe, iba takegu motili bidese. A beyo, bububuma ba ligubo kaku oyikosoni makpumuka mudingi ka mugi mi nima. ³ Ngama, tubibisaga bongbinga basi na ka bapa bayasi, ka masi nino wagyaga. ⁴ Kuwa

wa go wa, nakegu kapa kaulyilya ngbingo, no bi kapa ambe watimukonino gutugu mbeyi bi ko ngbinga mukede. ⁵ Tini bi ibusu ambe aluku yi nimu a luki lanye, iyi abe ngama ka lifu ka batu ba Nazaleti*, akaudwonoso Bayuda basi ba obili. ⁶ Okingilito bi goni kagya makoko ka Ndabu ko Kunzi, tagwi kuwa bi. [To bi be tasombisi kabyenene na mutuu kusu, ⁷ luki limoti, kumanda Lusiasi odoku bi no bou katikupya. ⁸ Ukpama bi batu nibo basungulyi bi kodoku ku kaku.] Wakwanana kuwa mbeyi kamuusogo ni iwe mombukwana-daki yi, wiba ikanigu takabikya bongu.» ⁹ Bayuda bobingisya ndi, ibu aka be a beyo aka yo Teletulo obikyi mino yo.

Polo akasamba kambwa ka ngama Felisi

¹⁰ Kuwa wa, ngama Felisi akpama ndi Polo be anzini, Polo aka ndi be: «Ngama, nakaiba ambe wa zozu wandeli ka mugu mi nima, kinili nakasamba kambwa kaku limbengi bipisiii. ¹¹ Wakwanana kakpima iwe mombukwana-daki yi ambe kanokitogigu masye tekede na maba, wa nodoki bi mino kabibiso Kunzi ka Yelusalema. ¹² Mumbanzu gutugu bemoti aka ketokonyigu bi ka bodongoso ka Ndabu ko Kunzi, ikani ka ndabu ya malumba ka Bayuda ikani ka gufu ikani kakpama ambaza ka bambanzu kavikimanaga. ¹³ Batu bi nibana besungulyi mbiya wanu, bakakwananigu kau-mibiso be besungulyi ko bulya iki. ¹⁴ Luki

* **24:5** 24:5 Mutu wa Nazaleti a lino nilo bapá ndi Yeso. Wanda goni Matayo 2:23. A goni lino ka bakilisito ba mambwa.

limoti, nakaiba ambe nagugubyaga Kunzi nino ka botitosu, nanabye pisi ka Mombukwono-dosu, niyo ibu balikyaga be ligbuta ka batu ba kuboboku. Na goni na baya ka masi nimo ikpikaga ka kitabu ya Mutuu na ka bakitabu ka Bogyalandu. ¹⁵ Mutamanagi kami a makitulya ko Kunzi. Ibu ba goni na mutamanagi mi nimo be batu ba bungbingbili ikani ba kuboboku nibo bokwaga ndi bopupokuto ndeke ka bambuku. ¹⁶ Kinili, imi, nagyaga kekele kaiko limbengi lanza bongbinga basi kambwa ko Kunzi na kambwa ka bambanzu.

¹⁷ Kumbusa wa byanga fudingi, nigoku ndi ka Yelusalema kapapa bava-kukami na kapá Kunzi bapere. ¹⁸ Na ndi kaibubiso ka Ndabu ko Kunzi, betakanya kuwa ndi ni nanama ligubo li nilo. Ambaza ka bambanzu kegu ndi ikani ipambu. ¹⁹ Luki limoti, Bayuda bemoti-bemoti nibo botukyoku ndi ka Azia, ba tu ndi wa. Ibu bo bakwanana ndi kodoku kesungulya ku kaku, bakika ndi na likpumuka na imi. ²⁰ Kiki beyo, batu bi nibana ba wanu batumbulagi neki bunye nibo bema ndi na ibu wa besombisa ndi mino ka Basa-Yidingi. ²¹ Likpumuka limoti aka lo nabikya ndi na liyu lapu kambwa kabu be: «Na na baya ambe batu nibo bokwaga ndi bopupokuto ndeke ka bambuku, kinili nakasamba na lisyé li nili kambwa kunu.»

²² Yeki ngama Felisi ibaga ndi binza pisi ka Mombukwono-dosu, akitisaga ndi ngbanga ka lisyé lagogo, iyi aka na ibu be: «Nako banu ngbanga kunu ngbingo yi nino kumanda Lusiasi oduku banu mino.» ²³ Akpamyá kuwa ndi

ngama ka basuda be abulyogi Pɔlo, anasilya gɔni mino bongbingo baya kinanaga magu ni kegɔ kaupakya bawai-daki kasingyo.

Pɔlo a kambwa ka ngama Felisi na mukaki beyo ka Dulusila

²⁴ Kumbusa wa masye makede, ngama Felisi bodoku ndi ibu na mukaki beyo ka Dulusila ninɔ a ndi Wabayuda. Ngama atikisya ndi Pɔlo, ukana nilo Pɔlo a ndi kabikya ko bulya baya kusɔ ka Yeso-Kilisito. ²⁵ Luki limoti, niyo Pɔlo apunga ndi kabikyaga Mongoni Manza ko bulya bungbingbili, kaigwi limbengi, mungimbo ka masye nimo akodoku, Felisi abanga ndi, iyi aka ndi be: «Mbiya wanu, wakwanana mbeyi kaiga. Numakatɔ banu bata kumbuso.» ²⁶ Ngama a ndi na mutamanagi be Pɔlo akwananatu ndi kaikalyaga, kinili atikisyaga ndi bongbinga basi kye biki na iyi ka babubu.

²⁷ Kumbusa wa byanga bifa, Polokio Fesito alya ndi bungama ka pa ka Felisi. Yeki Felisi a ndi iyi kakisa kaiponoson na Bayuda, asa ndi Pɔlo ka boloko aka.

25

Pɔlo akapa kasamba kambwa ka Kaizali aka

¹ Niyo ngama wa iwili beyo ka Fesito agya masye masaa wa osila ndi mino ka iwili yi niyo, atukya ndi ka Kaizalia adaka ka Yelusalema. ² Ku beyo, bokumu-kumu na bangama ka Bayuda basungulya ndi Pɔlo kambwa kaki. Bamalya likpumu ka li no ngu, ³ ibu aka ndi na ngama Fesito be ugilyino baka yasi kadukusoku Pɔlo

ka Yelusalema wa. A beyo, ba ndi ni balikini be bamwi ko pisi. ⁴ Luki limoti, ngama Fesito usikisya ndi be: «Polo iki ka boloko aka ku ka Kaizalia ku, imi na na ligundu ku go ku.» ⁵ Iyi aka bata be: «Batu bi nibo banzinaga luga kunu bakwanana kaina pa imoti na imi ka Kaizalia. Kika ni Polo agyatu ndi bunye bakwanana kasungula.»

⁶ Kumbuso Fesito kagya na ibu masye banda bugina ikani tekebe, iga ka Kaizalia. Bugala bi, ika ndi ka basa yiko bangbanga, akpamya be boduku na Polo. ⁷ Niyu osilo, Bayuda nibo botukyoku ndi ka Yelusalema bakungula ndi bikululu. Babinikilya ndi makpamuka bitititi nimo gutugu ibu aka bakakwananigu katumbulaga mu mi. ⁸ Polo itumbulyaga kuwa ndi be: «Imi nakogyigu bunye gutugu bumoti aka, nakobunigu mutuu ka Bayuda ikani nimo ma Ndabu ko Kunzi gutugu nimo ka Kaizali aka.»

⁹ Ngama Fesito a ndi kapa kaubailya Bayuda, iyi aka ndi na Polo be: «Watu kapa kaiga ka Yelusalema kye bakuku ngbanga ku beyo?»

¹⁰ Polo asikisya ndi be: «Imi na wanu ka basa ka Kaizali niyu bukogo mino bangbanga. Bakwanana kesombiso wanu. Nakugyilyigu Bayuda bunye gutugu bumoti aka mudongoni beyo iwe mombukwana-daki wa mino kaiba binza. ¹¹ Kika ni nogyi bi bunye ikani likpamuka nilo akwanana kemwisiso, imi, nakoyagu. Luki limoti, kika ni bakenikilyaga makpamuka, mumbanzu gutugu bemoti aka kokwononigu kesuta ku kabu. Nakapa ambe nasambi kambwa ka ngama Kaizali aka!» ¹² Kuwa wa, ngama

Fesito anzina ndi na batũ kaki niḅo ḅapága mutiwi, asikisya Pɔlo ḅe: «Yeke wotiwoyi ḅe wokosomboku kambwa ka ngama Kaizali aka, waga kũwa kũ kwa kũ.»

Pɔlo a kambwa ka ngama Agilipa

¹³ Kumbusa wa masye makeḅe, ngama Agilipa iḅu na mamaki mukoyi ḅeyo ka Belenike ḅosila ndi ka Kaizalia, ḅamuusoku ngama Fesito. ¹⁴ Yeke ḅa ndi kagya kũ ḅeyo masye mudingi, Fesito atũmbulyaga kũwa ndi ngama Agilipa likpũmũka ka Pɔlo. Iyi aka ndi na iyi ḅe: «Alũkũ ḅemoti a wanũ nino Felisi asa ndi ka ḅoloko. ¹⁵ Ngbingo yi nino naga ndi mino ka Yelusalema, ḅokumu-kumu na ḅazeḅ ka Bayuda ḅasungulya ndi, ḅebikya ḅe nakũ likpũmũka kaki kye ḅamwi. ¹⁶ Nusikisya ndi ḅe: <Balũma ḅakasũtagigũ mũmbanzũ ni ḅakanosombigũ na batũ niḅo ḅasungulyi, mũtũ yi itũmbulyaga goni nilo ḅiko kani ḅasungulyini mino.> ¹⁷ Tosiloku ndi pa imoti na iḅu wanũ. Kolipyagu, ḅugala ḅi aka nika ndi ka basa yiko ḅangbanga, nakpamya ndi ḅe ḅoduku na alũkũ yi nimũ. ¹⁸ Batũ ḅi niḅo ḅasungulya ndi, ḅodoku ndi goni. Luki limoti, ḅakabikyilyagu ndi makpũmũka ḅanyenye ḅeyo na ndi mino na mũtamanagi. ¹⁹ Ba ndi kagya na iḅu ḅodongoso ko bulya kanisa kabũ aka ḅikpe na ko bulya ka alũkũ ḅemoti nino ina ndi ḅe Yeso, ḅabikyaga ḅe okwoni ndi, luki limoti Pɔlo abikyaga iyi ḅe a mũbisi. ²⁰ Imi, nakegũ ndi kaiba ḅe nakwanana kako inguo ya likpũmũka li nilo ḅuni. Kũwa wa, namuusa ndi Pɔlo ikani akwananatũ kafaka ka Yelusalema kye ḅakuku

ngbanga kaki ko bulya likpamuka li nilo. ²¹ Luki limoti, Pɔlo a ndi kapa be asambi kambwa ka ngama mudingi wa Luma aka. Nakpamyɛ kuwa ndi be iki ka boloko aka kadwe ku kwa ku natika ndeke mino ku beyo.»

²² Ngama Agilipa abikya ndi Fesito be: «Imi goni, no bi kapa kamukana aluku yi nimu.»

Fesito aka ndi na iyi be: «Wamukana kuwa na bugala.»

²³ Bugala bi, Agilipa ibu na Belenike bosiloku ndi na ibiba, bambanzu kumbuso kabu bingbooo, bingyo ka basa yiko bangbanga pa imoti na bangama ka basuda na bangama ba musengi. Kuwa wa, Fesito akpamyɛ ndi be boduku na Pɔlo. ²⁴ Fesito abikya ndi be: «Ngama Agilipa, na ibunu basi nibo ma mbiya wanu pa imoti na ibusu, muminoni aluku yi nimu. Bayuda basi boduku bi kasungulya ku kami ka Yelusalema mudongoni begeyo boduku mino wanu, banapamikanaga be okwononi okwi. ²⁵ Imi, nini bi be kogyigu luki nilo bakwanana mino kamwo. Luki limoti, iyi mukaka aka no a ndi kapa kasamba kambwa ka ngama mudingi wa Luma, nina ndi imi binza goni katika ku beyo. ²⁶ Nakinigu bi likpamuka la linguu nilo nakwanano bi kokpika ko bulya kaki kapangama mudingi wa Luma. Kinili, noduku na iyi kambwa kunu, bikpe kambwa kaku ka ngama Agilipa. Bakamuusogo, nakwanana kuwa kokpiko luki. ²⁷ A beyo, nakaina be kegu ngbingbili katika mutu wa boloko ka Luma ni takanibigu be basungulyi bi ko bulya iki.»

26

Pɔlo akasamba kambwa ka ngama Agilipa

¹ Kɔwa wa, Ngama Agilipa aka ndi na Pɔlo ɔe: «Wakwanana kɔwa kasamba.»

Pɔlo anana ndi kɔbɔkɔkɔ, iyi aka ɔe: ² «Ngama, na lisyɛ li nili, na na igyagya yidingi kasamba kambwa kakɔ ka makpɔmɔka masi nimɔ Bayuda ɔesungulyi bi mino. ³ A ɔeyɔ, wibagatu ɔinza yigya yasi ka Bayuda na ɔodongoso kabɔ. Kikiliki, imɔkanatu na limbengi linda.

⁴ Bayuda ɔasi ɔamibatɔ ɔɔili kami katɔkya ka limiki. Bibagatu ɔɔni ɔeyɔ ɔɔili kami a ndi mino luga wa livananza kami na ka Yelusalema. ⁵ Bemibagatu katɔkya ka ɔundeli, ɔakapa, ɔakwanana kepupilyo ɔudɛmɔ ɔe na ndi ka lidu ka Bafalisayɔ. Luga wa modu ma kanisa kusu, lidu li nilɔ ikaga na mutɔu mapɔ kugɔe. ⁶ Na ko ngbongu mɔiya wanɔ kye mutamanagi kami asyɛ ka agumɛ ninɔ Kunzi uguyila ndi ɔotitosu. ⁷ Biti na lisyɛ, mababa kusu tekɛɔe na ɔaba ɔakabibiso Kunzi na ɔa na mutamanagi kaina ɔeyɔ agumɛ yi ninɔ itulyana ndeke mino. Ngama, Bayuda ɔesungulya ko bulya mutamanagi mi nimɔ aka mɔ. ⁸ Ko bulya iki yɔ ifunu makegɔ mino na baya ɔe Kunzi ozuzukisagatu ɔamanda?

⁹ Imi mombukwana-daki, na ndi kasima ɔe nɔlananatu na ɔatu niɔ ɔatwaga ndi lino ka Yeso mutɔu wa Nazaleti ka ɔopisi bayasi. ¹⁰ Nagya ndi ɔeyɔ ka Yelusalema. Bokumu-kumu ɔɔ ɔetwa ndi, nugwisisaga ndi ɔakilisito ɔudingi

ka baboloko dididi, niyo bakogo likpumuka kabu be bumwi, imi nobingisyagatu ndi goni. ¹¹ Bongbingo basi, nakitanagatu ndi ka bandabu baya malumba ka bayuda bayasi, nanugyogyiso bakilisito kye batumbwi lino ka Yeso-Kilisito. Nikaga ndi na lingangi na ibu, kinili nindaga ndi kaugyogyiso ka bagudu bogiyo bayagogo.»

Polo akatumbulaga beyo abaya ndi mino Yeso

¹² «A beyo, bokumu-kumu bo betwa ndi, betika ka Damasiki. ¹³ Ngama, ngbingo yi nino na ndi mino ko pisi, na musikatu, nina kotukyoku kugu wa lisyε, bungbanganya biwenge-wenge kakitaga byi bungbanganya ba moni. Bungbanganya bi nimo ekungula ndi bikululu pa imoti na tatu nibo ta ndi na ibu. ¹⁴ Ibusu basi togwa ndi wasi. Nukana ndi liyu limoti enebikya na Libelenia be: <Saulo, Saulo, ko bulya iki yo wo mino kegyogyiso? Wakagya mu mapu ma payaya mudongoni abe nyama yi nino mombukwana-daki akwanana katinaga.> ¹⁵ Nuusa kuwa ndi be: <Iwe ni wani, Mombukwono-dosu?> Mombukwono-dosu esikisya ndi be: <Imi ni Yeso, nino wakagyogyiso. ¹⁶ Luki limoti, tukya, wamaga. Nupuponilyi kye nuitisi mugya-ligubo kami. Wika kaubikyaga bambanzu beyo wemini mino na nilo nuwonisila ndeke bata kumbuso. ¹⁷ Nubuulyaga ndeke ka maboku Bayuda na ka bevananza bayagogo, ku no mino kautika. ¹⁸ Nakautika kye ukuli miso, upupisoku ko biti kye bini bungbanganya. Kopupo ko ngu ka Abili na kamigilyoku Kunzi. Bakebinikyana kuwa, binisanatu na mapilya ma

bunye kabu, biko na lidodo luga ka batu ko Kunzi.»

Polo akatumbulaga ligubo nilo agya ndi

¹⁹ «Ngama Agilipa, nakakwananigu ndi kakya kagya nilo nina ndi ko nziki kotukyoku kugu wa lisyε. ²⁰ Luki limoti, nubikyaga mbeyi ndi batu ba Damasiki, na nibo ba Yelusalema se kuwa ka iwili yasi ya Yudea na batu bagogo basi nibo bakegu ndi Bayuda. Nubikyaga ndi be bayikosi obili, bamigilyoku Kunzi, bowonisilo pisi ka yigya be bayikosoni obili. ²¹ Bayuda begwi ndi ka N dabu ko Kunzi ko bulya likrumuka li nilo, bakisa ndi kemwo. ²² Luki limoti, Kunzi ebuulyagatu kadwe na lisyε li nili. Na demu kaki kambwa ka bambanzu basi, iki bomiki ikani bamboku. Nakegu kabikyaga luki lagogo di na nilo bogyalandu na Musa babikya ndi be igyonosatε ndeke. ²³ Ibu babikya ndi be Kilisito igyogyisatu, iko mutε wa mambwa kopupo ka mbuku luga ka nibo bokwaga ndi. Ubikyaga ndeke batu ba livananza kusu mongoni ma muhukuso na gutugu batu nibo bakegu Bayuda aka.»

Polo akakisa be ngama Agilipa ayikosi obili

²⁴ Ngbingo yi ninε Polo a ndi mino kozukogo likrumuka kaki, amboku Fesito apamikana be: «Polo, wa ibikyasu! Baluwa ninε wabyε ndi wakpu nε uputoni!»

²⁵ Polo asikisya ndi be: «Ngama, nakegu na ibikyasu, munzina kami a ma lingunu na mo bungbingbili. ²⁶ Ngama Agilipa nimu akaiba binza likrumuka li nilo. Kinili, nakanzina

kambwa kaki ni nakegu na kubangaku. Na na limbengi bidε be akaiba makpumuka mi nimo masi kye kegu na nilo igyonosa ndi ko dikidi. ²⁷ Ngama Agilipa, watu na baya ka likpumuka li nilo bogyalandu babikya ndi? Nakaiba ambe wa na baya ka likpumuka li nilo!»

²⁸ Ngama asikisya ndi Polo be: «Wakasima be wakwananatu keitiso Mukilisito ko ngbinga mukede deyo?»

²⁹ Polo asikisya be: «Iki gutugu mbiya wanu ikani kumbuso ndeke, nakakunga Kunzi ambe kikonitogu asi iwe aka, gutugu batu basi nibo bakemukana na lisyε li nili biiti mudongoni abe imi, kani bakegu bata na baselegeni bi niba!»

³⁰ Kwa wa, ngama mudingi, ngama wa iwili, Belenike na batu bagogo budingi nibo ba ndi pa imoti na ibu bamaga ndi, ³¹ ba ndi komisikono ni bananzina luga kabu be: «Aluku yi nima kogyigu bunye gutugu bumoti aka nibo okwononi mino be bamwi ikani kagwi.» ³² Agilipa abikya ndi Fesito be: «Bakwanano bi kasiso aluku yi nima kiki bi be obiky bi be asamba kambwa ka ngama mudingi wa Luma aka.»

27

Bamogosini Polo ka Luma

¹ Niyo bukanana katimogoso ka Italia pisi ka bato, burá kwa ndi Polo na batu bemoti-bemoti ba boloko bagogo ka mafuku ka Yulio nino a ndi ngama wa lidu ka basuda miya. Iyi Yulio a ndi ka lidu ka basuda nilo balikyaga ndi be «Basuda ka Kaizali». ² Tafaka ndi ka

bato bemoti wa gũdũ wa Adalamiti, ninɔ a ndi kaifumoku ka masũ ma iwili ya Azia. Taga kũwa ndi. Ta ndi kũ beyɔ na Mumakedonia bemoti ninɔ ina ndi bẽ Alisitaliko mũtũ wa Tesalonika. ³ Bũgala bi, tifũma ndi ka Sidona. Yulio a ndi kagya Pɔlo binza. Asilya kũwa ndi pisi kainana na bawai-daki bẽ bapági makpũmũka nimo akwanana ndi kaiko na mũsasa mi. ⁴ Katũkya wa, tadakaga ndi, tabye mutili aka ko uzu ninɔ bamakaga bẽ Kipulo kye ovivi a ndi wapũ kambwa kusu. ⁵ Tazaba ndi libo lidingi buwobi na iwili ya Kilikia na niyɔ ya Pamufilia, tadwe ka lisũ ka gũdũ wa Mila ka iwili ya Likia. ⁶ Kũ beyɔ, ngama ka basũda yi ninɔ atakanya ndi bato bemoti wa gũdũ wa Alesandulia ni anaga ka Italia. Atidokisa ndi mino.

⁷ Kũsɔ wa masye mudingi, takpakyana ndi biwese, tadwe ndi buwobi na gũdũ wa Kinido ka bukpeki-kpeki budingi. Luki limoti, avivi kegũ ndi kapa bẽ taga miso ya kũ beyɔ, kinili ta kũwa ndi kopupono ka Kilete pisi ka kpolo-kpolo wa litalũ lidingi nilo balikyaga bẽ Salimoni kye avivi kegũ ndi wapũ kũgbe kũ beyɔ. ⁸ Tidukulaga ndi kakpakyana aka ka bukpeki-kpeki budingi, tifũma ndi ka pa yi niyɔ balikyaga bẽ «Masũ manza», buwobi na gũdũ wa Lasea.

⁹ Yeki masye atikitanilyaga ndi mudingi, toсила kũwa ndi ko ngbingo wa bukpeki-kpeki kũgbe kakpakyana kũgũ wo libo kye ngbingo muginyo malili a kũwa ndi ni okitogini goni. Pɔlo utukusya kũwa ndi motili bẽ: ¹⁰ «Bomika-mama, nakaina abe takatũkyilya ligundũ, ikatũ

na bukpeki-kpeki, iki makpumuka ikani bato aputikanatu, ifusu tahakaga kukwaku baka bikwe.»

¹¹ Luki limoti, ngama ka basuda a ndi wakigumya kugbe ka munzina ka sufele wa bato na mombukwana bato kakitaga nimo ka Polo. ¹² A ndi ngbingo wa budi bapu, na lisu li nilo kikogigu lanza ko ngbingo yi nino. Budingi ba bambanzu nibo ba ndi ka bato ba ndi bakitulya katukya na kaaga ka Foinikia kaiko ku kadwe ku kwa ku ngbingo yi nino akitaga mino. Foinikia a lisu la Kilete nilo a iikono miso ku moni ogwaga mino.

Mbumbo yapu ka limbengi lo libo

¹³ Kuwa wa, ovivi apunga ndi kovivo ni kegu wapu kotukyoku ka Zebu, batu nibo ba ndi ka bato ba ndi kasima be bagyatū mufongoni beyo ba ndi mino ni fosisilini. Bapwa bato, bakpatila ndi buwobi na mutili mo uzu wa Kilete. ¹⁴ Kolipyagu, kotukyoku ko uzu, ovivi wapu nino bamakaga be «ovivi wa zibo-ingenge» apunga ndi kovivo wapu kugbe. ¹⁵ Ovivi yi nino atundula ndi bato ni kegu wa itilyanago mino. Takika kuwa ndi. ¹⁶ Takika ndi miso ya kusili ko mikyo uzu nino bamakaga be Kauda. Tagya ndi ngu yasi koluto ingbolo niyo budusogo na iyu bambanzu. ¹⁷ Bagyaligubo ba bato bodokisa ndi ingbolo yi niyo ka bato, balingisyogo bato no ligi ya kiduso. Ba ndi kabanga be bakitilyonogonito ko mbumi ya mutili ma Libia. Bosisa kuwa ndi libau liti nilo ikaga ndi likpikila ka bato ko libo kye bato iki

kakika βίωσεται. ¹⁸ Bugala bi, mbumbo idukulaga ndi katiyongo aka no ngu. Bagya-ligubo ba bato bapanga ndi kombimbo mukumbo ko libo kye bato opolimoni. ¹⁹ Bugala bagogo, bapanga ndi kombimbo ni ibu bamombukwana-dabu bi makpamuka ma bato ko libo. ²⁰ Kuso wa masye mudingi, iki moni ikani mangutu kinisonogigu ndi. Mbumbo kegu ndi kaigaga mayu, takegu ndi bata na mutamanagi be tahukatu.

²¹ Batu nibo ba ndi ka bato ba ndi ni bogyini masye mudingi na banza. Polo amaga ndi luga kabu, ubikya be: «Bawai, makemukano bi iba makotukyigu bi ka Kilete, takabanganigu bi no mbumbo, makpamuka kaputikanigu bi goni bene. ²² Luki limoti, mbiya wanu makikonitogu na kubangaku kye mutu gutugu bemoti luga kunu kokwigu, luki limoti, bato aka no akaputikana. ²³ A beyo, no biti yi niyi, malaika ko Kunzi nino nigumya ku kaki na nino nabibisogo euponilyito, ²⁴ ebikyo bi be: <Polo, wakobongonitogu, okwononi iwe kasamba kambwa ka Kaizali. Ko bulyo maziyo kaki kugu kaku, Kunzi uhukusogi batu basi nibo ma ibu ka ligundu.> ²⁵ Bawai, makobongonitogu neki kye, na wakigumya ko Kunzi, masi igyonoso baka yo ebiky bi mino. ²⁶ Titilyonogokuto ka mutili mo uzu yimoti bene.»

²⁷ Totulyosa ndi baposo baba ni mbumbo anatiyungo aka gbal kugu wo libo lidingi la Meditelane. Lugo wo biti, bagya-ligubo ba bato ba ndi kasima be ta kuwa buwobi kadwe kubi. ²⁸ Bakandila ndi litalu na muligi, badfikita ko libo, bina ndi be budu bi a metele batekebe

basaa na maḍiḍa na ika. Niḃo bisisilo, baḍfikita bāta, bina kḃwa be a batekebe baba na buḡina.

²⁹ Ba ndi kabanga be bato kokpokpogonitogu baka ka matamu. Kinili, bosisaga ndi ligi yikwanganya niḃo a ndi yikpikilaga na bangweyi bayitititi miso ya libo li bekye bato amagi, babundila ndi na limbengi linda be lisyē asyi.

³⁰ Luki limoti, bagya-ligubo ba bato ba ndi kakisa kapikita. Bosisa kḃwa ndi mikya-ingbolo ninḃo bidusaga na iyi ko ngbingo wa bukpeki-kpeki, babo be bakosisogo ligi miso ya mu ma bato.

³¹ Luki limoti, Polo abikya ndi kumanda na basuda be: «Batḃ bi niba bakiki ka bato aka, makakwananigu bi kahakaga.»

³² Kḃwa wa, basuda bakogo ndi ligi yo mikya-ingbolo yi ninḃo, akika ndi.

³³ Kambwa lisyē katinikaga, Polo abikya ndi batḃ basi be balyalyi. Ubikya be: «Na lisyē li nili, odwini kḃwa masyē tekebe na makwanganya nimo mo mino ka mubundilagi ni makegu kalya luki. ³⁴ Nakamabikya ambe lyoni neki mino mikyo luki, kye miki barupu aka. A beyo, likpumaka kagyigu mutḃ gutugu bemoti aka luga kunu.»

³⁵ Kumbusa wa munzina mi nimo beyo, Polo ava ndi mukati, abibiso Kunzi kambwa ka bambanzu basi, obunonogo, apunga kalya.

³⁶ Nzayi upolimana ndi ibu basi, balya kḃwa ndi goni ibu. ³⁷ Kusḃ wa bato, ta ndi basi bambanzu miya yiḃa batekebe maḍiḍa na ika na maḍiḍa (276). ³⁸ Niḃo bikutogo, bambimba ndi nganu ko libo bekye bato opolimoni.

Bato olindini

³⁹ Niyo lisyε asye, bagya-ligubo ba bato bakibagu ndi bata pa. Luki limoti, bina kuwa ndi byi pa yo mbumi yimoti bene, bukanana ndi be bato akwanana kaında kaifuma ku beyo. ⁴⁰ Bakulaga ndi ligi niyo bamu bi a ndi bayikipikilaga na bangweyi, basa ndi kolindo ko libo. Ko ngbingo yi ninu goni nu, bakula ndi ligi ya amba ninu ananaga bato ka mu mo libo. Kumbuso yi, bobongisa ndi kutuko ka mu ma bato, muvivi utundulo, baga miso ku mbumi a ndi mino. ⁴¹ Luki limoti, badwe ndi ka liduku lo mbumi yi niyo, luga wa bodungo bayiba, bato akpakpaga ndi wa aka wa. Mu mi olinda ndi bibe ko mbumi ni kegu bata kodwo, libo li lasi a ndi kapanzikana na mubaka mapu nimo a ndi kaigyonoso.

⁴² Kuwa wa, basuda ba ndi kapa kaulumwisogo batu ba boloko, bekye gutugu bemoti aka kokyogonitogu pisi kogwo libo.

⁴³ Luki limoti, kamanda wa Luma a ndi na musasa kahukusogo Polo, upakya ndi kagya beyo. Ukpamya batu nibo bibaga ndi kogwo libo be bapangi ni ibu kogwo, bopupana kubi.

⁴⁴ Batu bagogo bakwanana kabuye goni ni bigwinonogini ka bodongbu baya mabau, ikani ka nibayo apanzikana ndi ka bato. Kinili, batu basi bosila ndi kubi binza aka.

28*Polo a ko uzu wa Melita*

¹ Niyo tahukaga beyo, batibikya ndi be lino lo uzu niyo ta ndi mino ni Melita. ² Batu

ba mugi mi batigya ndi binza kugbe, batitilya ndi. Yeki mbwayi a ndi kaluka na budi goni, batigbundilya buku be tuti ibusu basi. ³ Polo atapa ndi benzyaga kodikitoku ko buku. Mbama opupa ndi kuso yi ko bulya buzū, ayangata ndi ka kubokuko. ⁴ Niyo batū ba mugi bamina mbama kani ayongotini ka kubokuko beyo, bapunga ndi kainzinzinya be: «Aluka yi nimu a asi mugya-manye aka. Oukogi mbeyi bikwe ko libo, luki limoti, bungbingbili ko Kunzi akapa baka be okwi.»

⁵ Luki limoti, Polo ikpazya ndi nzuka yi ninu ko buku ni kimukonigu gutugu luki limoti aka. ⁶ Ba ndi kasima be kubokuko afulatu Polo ikani okwo bigbututu. Niyo babundila bindi ni luki kagyigu, boyikasa tamanaga kabu, bapunga ndi kabikya be a kunzi.

⁷ Ngama wo uzu yi ninu ina ndi be Pubiliyo, a ndi no tiko buwobi na pa yi niyo. Iyi Pubiliyo atitilya ndi binza, tasye masye masaa ku kaki.

⁸ Abaki Pubiliyo a ndi wakanga, animukana budi, anapwa goni bangu. Polo ingya ndi ku a ndi mino, alambilya, abisilya maboku, ahaka ndi. ⁹ Kumbuso yi, batū bagogo nibo ba ndi kayimukana ko uzu yi ninu bodoku ndi goni, bahuka ndi. ¹⁰ Bambanzu bapaga ndi ibiba kugbe. Niyo ta kawa ndi katukya, batipapa ndi.

Polo odwini ka Luma

¹¹ Kumbusa wa batimba basaa, tatukyilya ndi ligundu ka bato ninu ina ndi be «Bokunzi ka bobigi». Bato yi niyo a ndi bato wa gudū wa Alesandulia, bafuma ndi ko uzu wa, kabundaga be ngbinga wa budi bapu akitagi mbeyi. ¹² Niyo

tosilo ka Silakuse, tagya ndi ku beyo masye masaa. ¹³ Katukya wa, tabye ka mutili mo libo lidingi aka kadwe ka gudu yi nino ina be Legio. Bugala bi, muvivi nimo kegū ndi mapu kotukyoku miso ya Zebu apunga ndi kovivo. Kumbusa wa masye maba, tadwe ndi ka gudu yi nino ina be Puteoli. ¹⁴ Ku beyo, tutakanya ndi bomomосу bakilisito, batibikya ndi be tasyi mbeyi na ibu poso yimoti. Ligundu kusu ka Luma a ndi beyo. ¹⁵ Niyō bomomосу ba Luma bukana ndi mino mongoni kusu, bodoku ndi katitilya ka soko wa Apiyo, na ka Tiletabeline*. Niyō Pōlo umina ndi, abibiso Kunzi, ngu amigoku bata. ¹⁶ Niyō toсила ndi ka Luma, bawanya Pōlo ndabu di, bapá suda bemoti nino a ndi kabuulyogo.

Pōlo akabikyaga Mongoni Manza ka Luma

¹⁷ Kumbusa wa masye masaa, Pōlo umaka ndi bangama ka Bayuda nibo ba ndi ku ka Luma. Niyō bamumukana, ubikya ndi be: «Bomika-mama, nakugyilyagu ndi bava-kukusu bunye gutugu bumoti aka ikani kobuno yigya yabundeli ka botitosu. Luki limoti, begwi ndi ka Yelusalema, besuta ka maboku ka Baluma. ¹⁸ Niyō besombiso, ba ndi kapa kesiso. A beyo, bakeminagu ndi gutugu na likpumuka limoti aka nilo bakwanana ndi mino kemwo. ¹⁹ Luki limoti, Bayuda bkegu ndi ibu kabailya. Kinili, nina ndi ambe okwononi be ngama mudingi wa Luma aka no aku ngbanga kami. Kuso wa niyo yasi,

* **28:15** 28:15 Tiletabeline: Ka Ligiliki a «Bandabu bayisaa ka bobiko.»

nakegu ndi na tamanaga kausungulya bava-kukusu. ²⁰ Kinili, namumoki ambe namubikiyi beyo. A beyo, namukandila na selegeni bene ko bulya mutamanagi ninɔ Bezaleli ba nomu.» ²¹ Basikisya ndi be: «Ibusu, takaminagu baluwa gutugu bemoti aka kotukyoku ka Yudea ko bulya kaku. Gutugu momosu Muyuda kodokugu katipaga mongoni, ikani katibikya likpamuka lanye ko bulya kaku. ²² Luki limoti, to bi kapa kaukana tamanaga kaku. A beyo, takaiba ambe bapa bayasi, bambanzu bakegu kabailya lifu li nilo wo mino.»

²³ Kuwa wa, bangama ka Bayuda bi nibo bobisa ndi lisyɛ limoti kosilyono na Pɔlo. Ka lisyɛ li nilo, bodoku kuwa ndi bakpu kugbe ka pa niyo Pɔlo asyɛɛ ndi mino. Katukya na busɔbi kadwe na bagogo, Pɔlo a ndi kautumbulyaga, anupa mutuu ko bulya Bungama ko Kunzi. Anakisa be babinikyani likpamuka ka Yeso, pisi ka mutuu ka Musa, na ka bakitabu ka bogyalandu. ²⁴ Luga kabu, bemoti-bemoti babinikyana ndi nilo a ndi kabikya, luki limoti batu bagogo bakya ndi. ²⁵ Ngbingo yi ninɔ ba ndi mino komisikono, bakegu ndi kaukanana luga kabu. Pɔlo umatilya ndi likpamuka limoti aka be: «Limbengi-Lotu abikya ndi lingunu ngbingo yi ninɔ a ndi mino kaunzinyila botitonu, pisi ka mugyalandu Isaya be:

²⁶ <Waga, hubikya batu nibana be:

Mikatu kaukana binza, luki limoti makotombisyigu.

Mikatu kaanda binza, luki limoti makinigu.

27 A ɓeyɔ, mambengi ka ɓatɩ nɩbana a kɩwa muti.

Bidulogoni ndi motili,
 ɓaɓɩwa miso,
 kyɛ misa kaɓɩ kinonitɔɓɩ,
 motili kaɓɩ kukononitɔɓɩ,
 mambengi kaɓɩ kotombisyonitɔɓɩ
 ɓekyɛ ɓakemigilyonitɔɓɩ, nuhukuso!»

28 Pɔlo opipiloku kɩwa ndi ɓɛ: «Wibonito sɛ ɓɛ Kunzi otikoniku Muhukuso ka ɓatɩ nɩɓɔ ɓakeɓɩ Bayuda. Ɓɩkanatɩ ndɛkɛ ɩɓɩ.»

[29 Nɩyɔ Pɔlo aɓikya ɓeyɔ, Bayuda ɓaga ndi ni ɓanagya ɓodɔngoso kugɓɛ luga kaɓɩ.]

30 Pɔlo agya ndi ɓyanga ɓɩɓa ka ndaɓɩ nɩyɔ apága ndi mino ɓuyi yɔ. Ƴtilyaga ndi ɓatɩ ɓasi nɩɓɔ ɓodogoku ndi kanda. 31 Aɓikyaga ndi mongoni ma Ɓungama ko Kunzi, anuwonisilo ɓambanzɩ likpɩmɩka ka Mombukwono-dosu Yeso-Kilisito ni kɛɓɩ na kɩɓangaku, ni ɓakeɓɩ ɓɔni kapakya.

AGUMÉ WAMBIYA

Lika: AGUMÉ WAMBIYA (New Testament+)

copyright © 2019 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Lika

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-18

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source
files dated 29 Jan 2022
f796df90-b7da-5393-9b93-c756eba4e5d6